

Építkezünk a változásért:

Iránymutatás a Fogyatékossgal élő személyek
jogairól szóló ENSZ egyezmény
33. cikkére vonatkozóan

CRPD
33. cikk

Mental Disability Advocacy Center

Építkezünk a változásért:

**Iránymutatás a Fogyatékossgal élő személyek
jogairól szóló ENSZ egyezmény
33. cikkére vonatkozóan**

© Mental Disability Advocacy Center
Hercegprímás utca 11
H-1051 Budapest, Hungary
Tel: + 36 1 413 2730
Fax: +36 1 413 2739
Email: mdac@mdac.info
Web: www.mdac.info

1. kiadás, 2011. március

ISBN: 978-963-87792-7-4

Jelen kiadvány kidolgozásához az anyagi támogatást a Brit Külügyminisztérium (Foreign and Commonwealth Office) biztosította a Központ a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány (Mental Disability Advocacy Center, MDAC) számára. A kiadványt sem az adományozó, sem más kormány nem befolyásolta.

Az iránymutatás angol nyelven készült, és horvát, cseh, könnyen értelmezhető angol, francia, német, magyar, portugál, orosz, spanyol és török nyelvre fordították le. Az iránymutatás ingyenesen letölthető az MDAC honlapjáról.

Tartalomjegyzék

Előszó	5
1. Fejezet: Az iránymutatás áttekintése	6
1.1. Ütemterv	6
1.2. Az iránymutatás célja	7
1.3. Alkalmazási terület	9
1.4. Módszerek	9
1.5. Finanszírozás	10
1.6. Segítségnyújtás és szakértők	10
2. Fejezet: A CRPD és a 33. cikk	13
2.1. Az Egyezmény	13
2.2. A 33. cikk áttekintése	14
2.3. A 33. cikk eredete	16
3. Fejezet: A civil társadalom részvétele – 33. cikk (3) bekezdés	19
3.1. A részvétel, mint az Egyezmény éltető eleme	19
3.1.1. A részvétel, mint alapelv	20
3.1.2. A részvétel, mint általános kötelezettség	20
3.1.3. Részvétel az ellenőrzésben	21
3.1.4. Jog a politikai életben és közéletben való részvételre	21
3.2. Hogyan biztosítsunk jelentőségteljes részvételt?	22
3.2.1. Megfelelő képviselő biztosítása	23
3.2.2. Helyes eljárás biztosítása	25
4. Fejezet: Az Egyezmény támogatása a kormányon belül – 33. cikk (1) bekezdés	28
4.1. A koordinációs pont(ok) szerepe	28
4.1.1. A CRPD kapcsolattartó pontjaként szolgál	29
4.1.2. A CRPD és értékeinek bevezetése a kormányba	30
4.1.3. Biztosítja a koordinációt a kormányzaton belül	30
4.1.4. Biztosítja a civil társadalom bevonását.....	31
4.1.5. Induló elemzést készít a CRPD ratifikálásakor.....	32
4.1.6. Nemzeti CRPD végrehajtási terv kiadása	33
4.1.7. Az adatok és statisztikák összesítése	33
4.1.8. Kapcsolatot létesít a hazai és nemzetközi emberi jogi mechanizmusokkal	35
4.2. A koordinációs pont(ok) formája	37
4.2.1. A koordinációs pontok száma	37
4.2.2. A koordinációs pont(ok) lényeges elemei	37
4.2.3. Létező koordinációs pont	39
4.2.4. A koordinációs pontokon kívüli koordinációs mechanizmus.....	40

5. Fejezet: Őrzőkutyák – 33. cikk (2) bekezdés.....	42
5.1. Értelmezési fejtörő	42
5.2. A 33. cikk (2) bekezdésének áttekintése	43
5.3. A keretrendszer funkciói	45
5.3.1. Előmozdítás	46
5.3.2. Védelem	47
5.3.3. Ellenőrzés	48
5.4. A keretrendszer formája	50
5.4.1. Párizsi Alapelvek	50
5.4.2. Összetétel és pluralizmus	50
5.4.3. Civil társadalom bevonása	52
5.4.4. Függetlenség	52
6. Fejezet: Ellenőrző lista a CRPD 33. cikkének hatékony végrehajtásához	55
7. Fejezet: Terminológia és rövidítések jegyzéke	57
8. Fejezet: További források	61

Előszó

A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény alapvető fontosságú nemzetközi emberi jogi egyezmény. Kötelezi a részes államokat, hogy minden fogyatékossgal élő személy számára elősegítsék, védjék és biztosítsák az összes emberi jog teljes körű és egyenlő élvezetét. Egyenlő jogok – nem pusztán jótékony-ság, ez az üzenet tartalma.

Fénykép: Terri Potoczna

Számos állam már ratifikálta, vagy legalábbis aláírta az Egyezményt, és őket hamarosan többen követik. Ez teszi sürgetővé annak tisztázását, hogy miként kell annak végrehajtását biztosítani és ellenőrizni. A 33. cikk figyelembe veszi azokat az eljárásokat, melyeket az ország saját jogi és közigazgatási rendszeréhez igazítják, ugyanakkor megköveteli, hogy a kormányok egy vagy több koordinációs pontot jelöljenek ki, továbbá dolgozzanak ki egy mechanizmust az Egyezmény végrehajtására tett intézkedések összehangolására.

A kormányoktól megköveteli továbbá, hogy egy vagy több független mechanizmust hozzanak létre, melyek elősegítik, védik és ellenőrzik az Egyezmény végrehajtását. A civil társadalomnak, és különösen a fogyatékossgal élő személyeket képviselő szervezeteknek biztosítani kell a teljes körű részvételt az ellenőrzési folyamatban.

Ennek a cikknek a végrehajtása az összes többire kihat. A kormányoknak úgy kell felépülniük, hogy bizonyítsák; a fogyatékossgal élő személyek emberi jogai elsőbbséget élveznek – összhangban az Egyezmény szellemével. A megtett intézkedések és az általuk elért eredmények igazolására és ellenőrzésére alkotott mechanizmusok komolysága döntő fontosságú. A hiteles ellenőrző tevékenységhez szükség lesz a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogaiért küzdő mozgalom szoros bevonására, valamint nyitott fülekre a hatóságok részéről.

Az alapján, amit az Európa Tanács tagországaiban tett látogatásaim során tapasztaltam, az Egyezmény teljes körű végrehajtásához drámai változásokra lenne szükség. Például, időről időre láttam a bizonyítékát az égbekiáltó hátrányos megkülönböztetésnek a értelmi és pszicho-szociális fogyatékossgal élő személyekkel szemben. Őket még mindig megbélyegzik és kirekesztik; ritkán értekeznek velük, vagy hallgatják meg őket; legtöbbjüket továbbra is nagy létszámú intézményekben tartják, embertelen körülmények között; és a lakhatás és egyéb szolgáltatások biztosítására irányuló kezdeményezés a közösségeken alapuló településeken akadályokba ütközött és elmaradt.

A körülmények egyes, úgynevezett „szociális ellátó otthonokban” Európa-szerte számos országban megdőbbségek. Ezekben az elkülönített intézményekben a rehabilitáció és rehabilitáció lehetősége igen csekély, vagy hiányzik. Nem ritkán az értelmi fogyatékossgal élőket pszichiátriai problémákkal küzdő személyekkel együtt helyezik el, és szükségtelenül, akaratuk ellenére adnak nekik nyugtatókat. Egyes esetekben megfosztják őket szabadságuktól, és úgy kezelik őket, mintha veszélyesek lennének. Sokukat elzárják a külvilágtól. Minden fogyatékossgal megbélyegzéssel jár, és sok fogyatékossgal élő embert saját családjá hagyja el, szégyenérzetből, vagy a lehetőségek hiányából adódóan.

Nyilvánvaló, hogy számos más probléma is megoldásra vár az ENSZ egyezmény szellemében. A jelen útmutatás végrehajtását és ellenőrzését illető konkrét vita mindenekfelett álló jelentőségű, úgy a hatóságok, mint a civil társadalmi csoportok számára. Ajánlom alapos tanulmányozásra.

Thomas Hammarberg
Az Európa Tanács emberi jogi biztosa
March 2011

1. Fejezet: Az iránymutatás áttekintése

Ez a fejezet tájékozódást nyújt ahhoz, hogy eligazodjunk az iránymutatásban. Ezt követően leírja az iránymutatás célját, célközönségét, csakúgy, mint az iránymutatás alkalmazási területét és módszereit.

1.1. Ütemterv

Az **1. fejezetben** található tájékoztató segíti az olvasót az iránymutatás használatában. Leírja az iránymutatással elérendő célt, annak alkalmazási területét és a módszereket, amiket az MDAC alkalmazott a megalkotásuknál.

A **2. fejezet** a 33. cikk tartalmáról közöl áttekintést. Megemlíti néhány okot, amiért a 33. cikk bekerült a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezménybe (CRPD), illetve hogy miként merült fel ez a rendelkezés az Egyezményről szóló tárgyalások során.

A **3. fejezet** vizsgálja a részes államok kötelezettségeit a civil társadalom, és elsősorban a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek jelentőségteljes részvételét illetően az Egyezmény végrehajtásában és a végrehajtás ellenőrzésében.

Az MDAC ebben a fejezetben bemutatja még a CRPD 3., 4. (3), 29. és 33. (3) cikkeinek/bekezdéseinek elemzését.

A **4. fejezet** a részes államoknak a 33. cikk (1) bekezdésében rögzített kötelezettségét vizsgálja, ami az Egyezmény kormányzaton belüli támogatását érinti. A 33. cikk (1) bekezdése hatékony politikai koordinációt kíván, beleértve egy vagy több koordinációs pont kijelölését a kormányzaton belül a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekre, valamint koordinációs mechanizmus felállítását vagy kijelölését. Ezután az **5. fejezet** vizsgálja a részes államok 33. cikk (2) bekezdése szerinti kötelezettségeit olyan, független mechanizmusokat tartalmazó keretrendszer létrehozására, amely elősegíti és védi a fogyatékossgal élő személyek jogait, illetve ellenőrzi az Egyezmény végrehajtását.

Az így **K** kiemelt kérdéseket az iránymutatás szövegében végig felsoroljuk és magyarázzuk. Összességében a kérdések ellenőrző listát alkotnak, aminek célja, hogy eszközként szolgáljon a CRPD 33. cikkének végrehajtása és ellenőrzése során a civil társadalom képviselői számára, beleértve többek között a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket, a részes államokat, országgyűlési képviselőket és a 33. cikkben szereplő koordinációs pontokon, a koordinációs mechanizmusban, a keretrendszerekben és független testületekben dolgozókat.

Az ellenőrző listát a **6. fejezet** tartalmazza. A terminológiai szójegyzék és a rövidítések jegyzéke a **7. fejezetben** található. A 33. cikkel kapcsolatos további források listája megtalálható a **8. fejezetben**.

1.2. Az iránymutatás célja

A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD) 33. cikke az Egyezménynek az „Építkezés a változásért” célját testesíti meg. A cikk előírja a kormányzati koordinációt, a független ellenőrzést és a nyilvánosság részvételét.

Jelen iránymutatás célja a gyakorlati eszközök biztosítása az alábbiakhoz:

- a. A 33. cikk végrehajtásának irányítása,
- b. illetve annak ellenőrzése, hogy miként hajtották végre a 33. cikket.

Az MDAC az iránymutatást az alábbi személyek és csoportok számára írta, akiket/amelyeket **kulcsfontosságú célközönségként** határoztunk meg:

1. Fogyatékossgal élő személyek, az őket képviselő szervezetek és egyéb civil társadalmi szervezetek

A nyilvánosság részvétele a CRPD központi eleme, ezért a nem kormányzati szervezetek alkotják jelen iránymutatás elsődleges olvasóközönségét. A civil társadalomnak lényeges szerep jut a CRPD végrehajtásában, illetve a végrehajtás ellenőrzésében. A CRPD 33. cikkének (3) bekezdése arra kötelezi a kormányokat, hogy a CRPD szerinti jogok érvényesítésének ellenőrzésébe bevonják a civil társadalom képviselőit, és különösen a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket, illetve számukra teljes körű részvételt biztosítsanak. A civil társadalom szerepe egyrészt a helyes gyakorlat, másrészt a jogi kötelezettségek kérdése, amint azt a jelen iránymutatás 3. fejezetében tárgyaljuk.

2. A kormányzatban dolgozó személyek

Az iránymutatás szól a kormányzatban dolgozó személyeknek, akik felelnek a CRPD, a fogyatékossgal élők életét érintő szabályozás, vagy egyéb szabályozási terület bármely aspektusának tervezéséért, illetve megvalósításáért. Ide tartoznak az alábbi személyek:

- Akik a 33 cikk (1) bekezdése alapján a kormányon belül olyan koordinációs szerepet töltenek be, amit az állami szerv a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekre hozott létre;
- A kormányzaton belüli koordinációs mechanizmus tagjaként dolgoznak, amely elősegíti a különböző ágazatokban és szinteken végzett tevékenységeket a CRPD teljes körű és hatékony végrehajtása érdekében;
- Azért felelnek, hogy a 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott független mechanizmusok keretrendszerét felállítsák, amelyek a fogyatékossgal élő személyek jogainak biztosításáról és védelméről, valamint a CRPD végrehajtásának ellenőrzéséről rendelkeznek.
- A kormányzat által tanácsadóként alkalmazott személyek, a CRPD végrehajtásával vagy ellenőrzésével összefüggésben.

3. A kormánytól független testületekben a fogyatékossgal élő személyek jogainak védelméért és elősegítéséért tevékenykedő, illetve a CRPD ellenőrzését végző személyek

A jelen iránymutatás vonatkozik továbbá azokra, akik a CRPD 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott ke-retrendszerben, független mechanizmusokban tevékenykednek azzal a felhatalmazással, hogy elősegítsék és védjék a fogyatékossgal élő emberek jogait, illetve ellenőrizzék a CRPD végrehajtását. Ahogy a jelen irány-mutatás 5. fejezetében megvitatjuk, ezen független mechanizmusok közé tartoznak az ombudsmani hivatalok, a nemzeti emberi jogi intézmények, a nemzeti emberi jogi bizottságok, esélyegyenlőségi szervek és a speciális fogyatékosügyi hivatalok.

4. Országgyűlési képviselők

A parlament tagjai kulcsfontosságú szerepet játszanak az emberi jogok biztosításában és ellenőrzésében. A CRPD kötelezi az államokat, hogy „hozzanak meg minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést”,¹ va-lamint, hogy „tegyenek meg minden megfelelő intézkedést ideértve a jogalkotási lépéseket, a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében”.² Továbbá, „az országgyűlés, felügyeleti funkcióján keresztül kulcsfontosságú szerepet tölt be a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak tiszteletben tartásának biztosításában”.³ Ez olyan cselek-véseket foglal magában, mint a parlamenti bizottságok alapos vizsgálata, vizsgálóbizottságok vezetése, miniszterek kikérdezése, valamint a vezetői kinevezések, állami költségvetések és kiadások alapos vizsgálata.

5. Az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága és egyéb nemzetközi és regionális szervek

Az iránymutatás célja a CRPD ellenőrző testületének – a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsá-gának – támogatása abban, hogy kialakítsa a 33. cikkre vonatkozó útmutatását, amit azután összefoglaló meg-figyeléseiben az államok rendelkezésére bocsáthat, az állami jelentéstételi eljárás részeként (ld. a CRPD 34-36. cikkét), illetve általános megjegyzés kiadásával a 33. cikkről, amennyiben a Tanács így dönt. A Bizottságnak a 33. cikkre irányuló megkülönböztetett figyelme ezen rendelkezés bevezetésének biztosításán túlmutató hatással bír. A szabályzatok hatékony koordinálása és az aktív ellenőrző mechanizmus, amihez a 33. cikk rendelkezése sze-rint a civil társadalom is hozzájárul, biztosítja a szükséges feltételeket országos szinten, a CRPD-ben meghatá-rozott jogok teljes körű és hatékony érvényesítésére. Amellett, hogy a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága felhasználja az iránymutatást, azt egyéb olyan, az emberi jogokról szóló megállapodás értelmében létrehozott testületeknek is szántuk, melyek a fogyatékossgal élő emberekkel foglalkoznak. Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának és az ENSZ fogyatékossgal, kénzással, egészségüggyel és oktatással foglalkozó különleges jelentéstevőinek csakúgy, mint a regionális szervezeteken belüli testületeknek, beleértve az Európai Uniót, az Eu-rópa Tanácsot, valamint regionális testületeknek Afrikában és Amerikában, akiknek szintén érdemes használniuk az iránymutatást munkájuk során.

¹ Ld. a CRPD 4. cikk (1) bekezdés (a) pontját.

² Ld. a CRPD 4 cikk (1) bekezdés (b) pontját.

³ Ld. „A kirekesztéstől az egyenjogúságig: a fogyatékossgal élő személyek jogainak megértése. Kézikönyv országgyűlési képviselők számára a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményről és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvről, ENSZ Emberi Jogok Főbiztosának Hivatala és az interparlamentáris unió, 2007. 106-107. oldal.

A tájékoztatás teljessége érdekében: Gombos Gábort, aki az MDAC főmunkatársaként a jelen projektben annak kidolgozásától kezdve részt vesz, 2010 szeptemberében tagként beválasztották az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságába, ahol 2011. január 1-jei kezdettel kétéves megbízást tölt le. A Bizottság nem befolyásolta jelen iránymutatás kidolgozását.

1.3. Alkalmazási terület

A 33. cikkről szóló iránymutatás azokra a nemzeti szintű struktúrákra vonatkozó követelményekre összpontosít, melyek a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD) végrehajtására és az Egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére irányulnak. Nem áll szándékunkban áttekintést adni az Egyezményről, sem számvetést készíteni a nemzetközi ellenőrzés folyamatáról, melyben részt vesz az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága.

Természetesen senki sem olvashatja el a 33. cikket a teljes CRPD tanulmányozása nélkül. A 33. cikkben foglalt szöveg csak az Egyezménynek, mint egésznek összefüggésében értelmezhető, beleértve a célját: „valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása”.⁴

Az MDAC küldetése, hogy az értelmi fogyatékossgal élő személyek és pszicho-szociális fogyatékossgal élő személyek jogaira koncentráljon. Ahogy arra Hammarberg biztos úr utalt az előszavában, annak tudatában írtuk ezt az iránymutatást, hogy az értelmi fogyatékossgal, illetve pszicho-szociális fogyatékossgal élő személyeket a politika gyakran mellőzi, véleményüket nem kérdezik meg, szükségleteiket nem elégítik ki, és nem biztosítják jogaik érvényesítését. A CRPD 33. cikke ugyanakkor az Egyezmény végrehajtását, illetve a végrehajtás ellenőrzését szolgálja minden fogyatékossgal élő személy számára, ezért a jelen iránymutatást úgy alkottuk meg, hogy a cikkben foglaltakat széles körben alkalmazzák.

1.4. Módszerek

Az MDAC 2009 februárjában egy kétéves projekt támogatásáért folyamodott a CRPD 33. cikkére vonatkozó iránymutatás megalkotására. Ekkor mások mellett mi is felfedeztük a 33. cikkben rejlő fantasztikus lehetőséget az Egyezmény végrehajtására, ugyanakkor felismertük, hogy még azokban az országokban is, melyek aláírták, vagy ratifikálták az Egyezményt, kevés vita folyt, elhanyagolva a rendelkezés végrehajtását. A 33. cikk csak homályosan jelent meg az Egyesült Nemzetek Szervezete és az Európai Unió szintjén. Az MDAC részt vett a CRPD-ről tartott találkozókban, melyeknek során a részes államok képviselői kifejezték, hogy információkra van szükségük a 33. cikk elemeire vonatkozóan.

Mi magunk is kíváncsiak voltunk, hogyan működhetnének a kormányokon belül a koordinációs pontok. Aggódtunk azért, hogy a pénzügyi megszorítások idején a nemzeti emberi jogi intézmények miként birkóznak meg egy ilyen nehéz küldetéssel, és szeretnénk volna kidolgozni pár elképzelést arról, hogyan tudnák elvégezni a munkájukat. Nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy a fogyatékossgal élő személyeket és más, nem-kormányzati szervezeteket (NGO-k) is bevonjuk a módszerek kidolgozásába, a végrehajtás ellenőrzésébe, ugyanúgy, ahogy a civil

⁴ Ld. a CRPD 1. cikkét.

társadalom magának az Egyezménynek a megvitatásában is szerepet vállalt. Egyszerűen fogalmazva, olyan dokumentumot kívántunk alkotni, ami megvilágítja, mit is jelent valójában a 33. cikk.

1.5. Finanszírozás

A Brit Külügyminisztérium (FCO) egyetértett a projekt támogatásával, 2009 áprilisában tájékoztatva bennünket arról, hogy az általunk benyújtott kétéves projekt rákerülhet a tartalékalap 2009-2010-es listájára. Ez azt jelentette, hogy vagy egyáltalán nem kapjuk meg a támogatást, vagy garantált támogatást kapunk 2010-2011-ben, de ugyanebben a pénzügyi évben be is kell fejeznünk a projektet. Mi a garantált támogatás mellett döntöttünk, 112.598,20 GBP értékben szerződést kötöttünk, és 2010. április 1-jén elindítottuk a projektet.

A támogatás feltétele kezdettől kihívást jelentett: egy év alatt kellett megvalósítanunk azt, amit előzőleg kétéves feladatként határoztunk meg. Az Egyesült Királyságban a 2010. májusi általános választásokat követően lezajlott kormányváltás, és az új kormány által azonnal bevezetett takarékosági intézkedések nyomán az FCO 2010 júniusában arra kért minket, hogy adjunk át nekik egy tervezetet a projekt költségvetésének 10, 20 és 50%-os csökkentésére, valamint, fagyasszuk be a kiadásokat, amíg meg nem határozzák a megvonás mértékét. 2010 augusztusában az FCO arról értesítette az MDAC-t, hogy a projekt költségvetését 100.800 GBP-re csökkentették, ami 10,7%-os megvonást jelentett.

Az FCO és az MDAC csakúgy, mint az Egyesült Királyság kormányának dolgozó szakértői tanácsadó csoport (a munkaügyi és nyugdíj osztályról, és nem az FCO-ról) egyetértett abban, hogy az MDAC a támogatóval szemben megőrzi teljes szerkesztői és működési függetlenségét.

1.6. Segítségnyújtás és szakértők

A 33. cikkre vonatkozó iránymutatás és ellenőrző listák megalkotásához az MDAC Kathryn Vandevert kérte fel a projekt vezetésére, mint érdekvédelmi munkatársat. Elemeztük az iránymutatások 8. fejezetében felsorolt publikációkat, és áttekintettük a kibontakozó gyakorlatokat, ahogy a részes államok megkezdték a CRPD 33. cikkének végrehajtását. Az MDAC egyeztetett a fogyatékossgal élő személyekkel, a fogyatékossgal élők szervezeteivel, a fogyatékossgal élők jogainak szakértőivel, kormányzati képviselőkkel, nemzeti emberi jogi intézményekben dolgozó személyekkel, közéleti szakértőkkel, országgyűlési képviselőkkel és akadémikusokkal. Az MDAC szakértői tanácsadó csoportot hozott létre, hogy iránymutatást nyújtsunk az MDAC számára a projekt egésze során. Az MDAC 2010 májusában Londonban, majd 2011 januárjában Budapesten találkozott ennek a csoportnak a tagjaival.

A részes államok CRPD-re vonatkozó, New Yorkban, az ENSZ központjában 2010. szeptember 2-án és 3-án tartott konferenciája során az MDAC-nek lehetősége nyílt arra, hogy a résztvevőktől kapjon információt, az alábbi címet viselő kíséző rendezvényen: „Jelentőségteljes részvétel biztosítása az értelmi és pszicho-szociális fogyatékossgal élő személyek részére a CRPD 33. cikkének végrehajtásában”. Ennek a kíséző rendezvénynek az MDAC mellett az Egyesült Királyság kormányának fogyatékossgügy irodája, valamint Ausztriából a CRPD végrehajtását ellenőrző független bizottság volt a házigazdája. Az MDAC-nek arra is volt lehetősége, hogy a Brüsszelben, 2010. november 18-19-én „Munkafórum a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény végrehajtásáról” címmel tartott rendezvény résztvevőitől gyűjtsön információkat; e rendezvény házigazdája az Európai Unió belga elnöksége és az Európa Tanács voltak.

2011 márciusában a koordinátorok öt európai országban végeztek meghallgatásokat és vezettek koordinációs csoportokat, melyeken a kormányzati szervek és a civil társadalom tagjai vettek részt, áttekintve és visszajelzést adva az iránymutatás végső tervezetéről. Ezek a személyek/szervezetek a következők: Gauthier de Beco (Belgium), Masa Anisic (Horvátország), Global Initiative on Psychiatry (Litvánia), League of Human Rights (Csehország) és a Resource Centre for People with Mental Disability („Zelda”) (Lettország).

Ezzel egyidejűleg visszajelzést adtak az iránymutatás tervezetéről a fogyatékossgal élő személyek nemzetközi és regionális szervezetei, a fogyatékossgal élők jogait védő szervezetek, kormányok, akadémiák, nemzeti emberi jogi intézmények, valamint a társadalom egyéb rétegei is. Megtettünk mindent azért, hogy az így begyűjtött tanácsokat beépítsük az anyagba. Az iránymutatás ugyanakkor nem tükrözheti az összes ember véleményét, akik megosztották velünk ötleteiket, tekintettel a nézetek sokszínűségére, továbbá az időbeli és területi korlátokra.

Habár nem az itt felsorolt személyek hagyták jóvá az iránymutatást, de reméljük, hogy munkájuk során használják majd az anyagot. Ők önkéntes alapon, saját nevükben segítették információkkal a projektet, ami nem feltétlenül tükrözi annak az intézménynek a nézeteit, ahol dolgoznak. Hálával tartozunk a következő személyeknek éleslátásukért, lelkesedésükért és hozzáállásukért:

- Janina Arsenjeva, European Disability Forum
- Michael Bach, ügyvezető alelnök, Canadian Association for Community Living, Toronto, Kanada, kuratóriumi tag (MDAC)
- Peter Bartlett, Nottinghamshire Healthcare NHS Trust, a szellemi egészségi jog professzora, University of Nottingham, Egyesült Királyság, kuratóriumi tag (MDAC)
- Gauthier de Beco, társkutató, University of Louvain, Belgium
- Jerome Bickenbach, professzor, Department of Health Sciences and Health Policy, University of Lucerne és SPF, Nottwil, Switzerland, Swiss Paraplegic Research (SPF), Nottwil, Svájc
- Felicity Callard, vezető kutató munkatárs, Service User Research Enterprise, Institute of Psychiatry, King's College London, kuratóriumi tag (MDAC)
- Colin Harper, igazgató, Disability Action's Centre on Human Rights for People with Disabilities, Észak-Írország, Egyesült Királyság
- Judith Klein, igazgató, Open Society Mental Health Initiative, Open Society Foundations
- Camille Latimier, emberi jogi tisztviselő, Inclusion Europe, Prága, Cseh Köztársaság
- Anna Lawson, vezető jogi előadó, University of Leeds, kuratóriumi tag (MDAC)
- Rachel Murray, jogászprofesszor, University of Bristol, Egyesült Királyság
- Mary Nettle, Szellemi egészség felhasználói tanácsadó, a European Network of (ex-) Users and Survivors of Psychiatry korábbi elnöke
- Matthew Pringle, európai és közép-ázsiai programfelelős, Association for the Prevention of Torture, Genf, Svájc
- Gerard Quinn, jogászprofesszor, a Centre for Disability Law and Policy, Faculty of Law igazgatója, National University of Ireland, Galway, Ír Köztársaság
- Debra Shulkes, European Network of (ex-) Users and Survivors of Psychiatry
- Marianne Schulze, elnök, Independent Monitoring Committee for the Implementation of the CRPD, Ausztria
- Michael Stein, főigazgató, Harvard Law School Project on Disability és Cabell jogászprofesszor, William & Mary Law School
- Rachel Stevens, igazgató, Empower All, Írország
- Lisa Waddington, European Disability Forum, elnök European Disability Law, Maastricht University

- James Wolfe, vezető munkatárs, Department of Work and Pensions, Egyesült Királyság
- Kutsal Yesilkagit, társprofesszor, Public Administration, School of Governance, Utrecht University, Hollandia

A projektet koordinálta és az iránymutatásokat szerkesztette Kathryn Vandever. Jelen iránymutatások bizonyos részeit Kathryn írta, míg más részeket Gombos Gábor, illetve Oliver Lewis. Lektorálta Felicity Callard. Az 5. fejezetben közreműködött Gauthier de Beco. Köszönjük Thomas Hammarbergnek lelkesítő előszavát, valamint vezető szerepét az emberi jogok terén, szerte Európában.

2. A CRPD és a 33. cikk

2.1. Az Egyezmény

A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD) nemzetközi emberi jogi egyezmény és fejlesztési eszköz. Az ENSZ közgyűlése 2006-ban fogadta el, és 2008 decemberében lépett hatályba. Habár a CRPD-t megelőző nemzetközi emberi jogi szerződésekben foglalt jogok kiterjedtek a fogyatékossgal élő személyekre, a CRPD elfogadása előtt a fogyatékossgal élő személyek nagyrészt láthatatlanok maradtak az emberi jogok előmozdításának és védelmének nemzetközi rendszerében.⁵

A CRPD előszava értelmében az Egyezmény célja, hogy olyan „nemzetközi Egyezményt” jelentsen, mely „előmozdítja és védi a fogyatékossgal élő személyek jogait és méltóságát”.⁶ Egyetlen okmányban foglalja össze a polgári és politikai jogokat a gazdasági, szociális és kulturális jogokkal együtt. Példátlan méretű volt a részvétel az Egyezmény tárgyalásakor a civil társadalom részéről, ideértve a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket. A civil társadalmi csoportosulás „Nemzetközi fogyatékosügyi caucus” néven vált ismertté, aminek szlogenje így hangzott: „Nélkülünk semmit se rólunk!”.

A CRPD a nemzetközi jogban számos, a fogyatékossgal élő személyeket érintő fogalmi változtatást cikkelyezett be. Közéjük tartozik a fogyatékossgal társadalmi modellje, amely a fogyatékossgal úgy ismeri el, mint a fogyatékos személy és különböző akadályok közötti kölcsönhatás eredményét (ideértve a viselkedésbeli, környezeti és jogi akadályokat), melyek korlátozhatják az adott személy teljes és hatékony, másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását. A CRPD a fo-

gyatékossgal élő személyeket nem úgy tekinti, mint más emberek számára a kezelés, gondoskodás, sajnálat, jótékonykodás vagy félelem tárgyait, hanem az emberi jogok, másokkal egyenlő alanyaiként. Sokat írtak már a CRPD-ről, és ez az iránymutatás nem szeretné sem megismételni, sem összefoglalni azokat a szövegeket, melyek forrásként jelen dokumentum 8. fejezetében megtalálhatók.

⁵ Ld. G. Quinn és T. Degener, „Human Rights and Disability (Emberi jogok és fogyatékossgal): Az Egyesült Nemzetek emberi jogok érvényesítésére vonatkozó eszközeinek jelenlegi alkalmazása és jövőbeli lehetőségei a fogyatékossgal tekintetében”, Az emberi jogok főbiztosának hivatala (New York és Genf): Egyesült Nemzetek Szervezete, 2002), elérhető: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HRDisabilityen.pdf>.

⁶ CRPD előszó (y) bekezdés.

2.2. A 33. cikk áttekintése

A CRPD 33. cikke az alábbiakat mondja ki:

33. cikk, Nemzeti szintű végrehajtás és ellenőrzés:

1. A részes államok, szervezeti felépítésüknek megfelelően, a jelen Egyezmény végrehajtására vonatkozó ügyekre a kormányzaton belül kijelölnek egy vagy több koordinációs pontot, és mérlegelik egy kormányzati koordinációs mechanizmus létrehozását vagy kijelölését a különböző ágazatokban és szinteken zajló kapcsolódó tevékenységek előmozdítására.
2. A részes államok, jogi és közigazgatási rendszerüknek megfelelően, a részes államon belül fenntartanak, megerősítenek, kijelölnek vagy létrehozhatnak egy vagy több független mechanizmust magában foglaló keretrendszert, a megfelelő módon, amely elősegíti, védi és ellenőrzi a jelen Egyezmény végrehajtását. Az ilyen mechanizmus kijelölésekor vagy létrehozásakor a kormányzati szervnek figyelembe kell vennie az emberi jogok védelmét és elősegítését szolgáló nemzeti intézmények állapotával és működésével kapcsolatos alapelveket.
3. A civil társadalmat, és különösen a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket be kell vonni az ellenőrzési folyamatba, biztosítva teljes körű részvételüket.

A 33. cikk annak az úrnek a betöltésére hivatott, amely egyrészt a papíron létező, a kormányok által betartani, védelmezni és teljesíteni ígért nemzetközi emberi jogi előírások, másrészt ezen jogoknak az emberek életére hazai szinten gyakorolt hatása között létezik szerte a világon. Ezt „végrehajtási hiányossággént” ismerjük. A végrehajtási hiányosságot előidéző tényezők közé tartoznak az alábbiak:

1. A nemzetközi emberi jogi előírások alacsony szintű ismerete egyrészt azon személyek között, akiknek a jogairól szó van, másrészt az ő közösségeikben és kormányzataikban.
2. Az emberi jogi retorika, amit a diplomaták és ENSZ hivatalnokok használnak Genfben és New Yorkban, ami továbbra is távol áll azoknak az egyéneknek az életétől, akiknek jogait a nemzetközi szerződések garantálni óhajtanak.
3. Nemzeti szintű független mechanizmusok hiánya, melyek az emberi jogi előírások végrehajtását ellenőrzik, elszámoltatják a kormányokat emberi jogi kötelezettségeikről, illetve felhívják a figyelmet az emberi jogok megsértésére.
4. Politikák és programok, melyeket az egyes minisztériumok és részlegek a kormányon belüli koordináció és tájékoztatás nélkül alkotnának és valósítanának meg.
5. A civil társadalom közreműködését hatékonyan célzó magatartás hiánya a politikák és programok kidolgozásában és végrehajtásában, valamint a civil társadalom általános kirekesztése a politikákról szóló értekezésekből.

Néhány a további akadályok közül, melyekkel a fogyatékossgal élő személyeknek szembesülniük kell, amikor érvényesíteni szeretnék emberi jogait:

1. A szembenállás az emberi jogok öröklött értékei (univerzalizmus, valós egyenlőség, a hátrányos megkülönböztetés hiánya) és a nem fogyatékossgal élők fogyatékossgal élő személyek kezelésére vonatkozó, öröklött értékek között, („legjobb érdekek”, szociális védelem, szabályos egyenlőség).
2. A fogyatékossga, mint emberi jogi kérdés elismerésének hiánya nemzetközi emberi jogi szinten, a CRPD kidolgozását megelőzően.
3. A fogyatékossgal élő személyekre vonatkozó jogszabályok, melyek mellőznek egyes fogyatékossgal élő személyeket (mint pl. a pszicho-szociális fogyatékossgal élőköt vagy a mentális betegségben szenvedőket), és nem célozzák az emberi jogok teljes spektrumát.
4. A fogyatékossgal élő személyek „láthatatlansága”, társadalmi megbélyegzése és hátrányos megkülönböztetése, ami politikai körökben is érvényesül.
5. A fogyatékossgára, a fogyatékossgal élő személyekre és jogaikra vonatkozó tudatosság alacsony szintje a társadalom minden rétegében, ideértve a családokat, szolgáltatókat, kormányokat, nemzeti emberi jogi intézményeket és emberi jogi szervezeteket.
6. A vezető politikusok és szabályzatok nem veszik figyelembe a fogyatékossgal élő személyek szükségleteit és jogait.

Ez a hosszú felsorolás jelentős kihívást jelent a CRPD végrehajtását tekintve. A 33. cikk az Egyezmény legjelentősebb kísérlete arra, hogy az akadályok többségét megcélozza, tekintettel arra, hogy szabályokat állít fel a nemzeti szintű mechanizmusokra, a CRPD teljesítésének és ellenőrzésének biztosítása érdekében.

Mit mond ki a 33 cikk (1) bekezdése?

A 33. cikk (1) bekezdése arra ösztönzi a részes államokat, hogy az egyes minisztériumok vagy osztályok közötti irányítás helyett teljes körű fogyatékossgai politikákat kövessenek. Ehhez a részes államoknak legalább egy kormányzati koordinációs pontra van szükségük, amely az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos ügyekkel foglalkozik, illetve biztosítja a különböző ágazatokban és szinteken végzett tevékenységek összehangolását.

Elvárja a részes államoktól, hogy megfontolják olyan koordinációs mechanizmus létrehozását vagy kijelölését, ha további koordinációra van szükség, ami megvalósulhat akár állandó bizottság, a kabinet éves megbeszélése vagy internet alapú mechanizmus révén. Nehéz lenne, olyan koordinációs pontot kijelölni, mely nem végez semmiféle koordinációt, így joggal feltételezzük, hogy lennie kell némi formális koordinációnak a kormányzatban belül.

A 33. cikk (1) bekezdéséről további információ a jelen iránymutatás 4. fejezetében található.

Mit mond ki a 33 cikk (2) bekezdése?

A 33. cikk (2) bekezdése arra kötelezi a részes államokat, hogy a kormányzatban belül olyan keretrendszert hozzanak létre, mely egy vagy több mechanizmust magában foglalva elősegíti és védi a fogyatékossgal élő személyek jogait, illetve ellenőrzi a CRPD végrehajtását. Ennek a keretrendszernek tartalmaznia kell legalább egy erős, megfelelő szakértelemmel rendelkező szervezetet, mely teljesen független a kormánytól és megfelel a Párizsi Alapelveknek, mint a nemzeti emberi jogi intézményekre vonatkozó ENSZ közgyűlési irányelvet tartalmazó dokumentumnak.⁷

A 33. cikk (2) bekezdéséről további útmutatás a jelen iránymutatás 5. fejezetében található.

⁷ A nemzeti intézmények jogállására vonatkozó alapelvek (a Párizsi Alapelvek), 1993. december 20-ai, 48/134 számú közgyűlési rendelete elérhető itt: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>.

Mit mond ki a 33. cikk (3) bekezdése?

A CRPD 33. cikkének (3) bekezdése arra kötelezi a kormányzatokat, hogy biztosítsák a civil társadalom, és különösen a fogyatékossgal élő személyek, illetve az őket képviselő szervezetek bevonását és teljes körű részvételét a CRPD teljesítésének ellenőrzésébe. A civil társadalom részvétele a CRPD központi eleme, amely a részvételt általános alapelvként ismeri el a 3. cikkben, és ami végigvonul a teljes Egyezményen, illetve általános kötelezettségként megjelenik a 4. cikk (3) bekezdésében. A fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek kulcsfontosságú részesei voltak az Egyezmény megvitatásának és előkészítésének. A végeredményként keletkezett szöveg célja, hogy az Egyezmény végrehajtása során nemzeti szinten biztosítsa a magas szintű részvétel fenntartását.

A 33. cikk (3) bekezdésének végrehajtásáról további információ a jelen iránymutatás 3. fejezetében található.

2.3. A 33. cikk eredete

Ebben a részben az Egyezmény megtárgyalásának hivatalos feljegyzéseit mutatjuk be (*travaux préparatoires*), hogy megvilágítsuk, miként alakult ki a 33. cikk végső szövege.

A 2003 júniusában tartott második találkozója során az Átfogó és egységes nemzetközi Egyezmény a fogyatékossgal élő személyek jogainak és méltóságának védelmére és elősegítésére alakult ad hoc bizottság – a testület, amelyet a végül a CRPD-re vonatkozó tárgyalásokkal bíztak meg – döntött arról, hogy munkacsoportot alakít egy olyan Egyezmény vázlatos szövegének elkészítésére és bemutatására, amely az ENSZ tagállamok számára a tárgyalás alapját képezheti. A munkacsoportot megbízták, hogy vegye figyelembe az összes korábbi hozzájárulást, amit a kormányok, megfigyelők, ENSZ testületek, jogi személyek és ügynökségek, regionális bizottságok, egyéb kormányközi szervezetek, a civil társadalom képviselői adtak, ideértve a nem kormányzati szervezeteket, nemzeti fogyatékosügyi és emberi jogi intézményeket, valamint független szakértőket.

Ezen hozzászólások közül sok azt az igényt fogalmazta meg a készülő szerződéssel szemben, hogy az tartalmazzon olyan mechanizmusokat, melyek felelősek az Egyezmény teljesítésének elősegítéséért és ellenőrzéséért. A legtöbb hozzászólás együttesen célozta meg a nemzetközi és a nemzeti mechanizmusokat. Tekintettel az időkorlátra, úgy tűnik, a munkacsoport nem volt tekintettel a nemzetközi ellenőrzésre, illetve a tervezett szöveget nem vitatta meg részletesen. A tanácskozást szűk csoport végezte, akik az alábbi szövegben állapodtak meg:

1. A részes államoknak egy vagy több kormányzati koordinációs pontot kell kijelölniük a jelen Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos ügyekre, továbbá mérlegelniük kell a kormányon belüli koordinációs mechanizmus létrehozását vagy kijelölését, mely elősegíti a kapcsolódó intézkedéseket a különböző ágazatokban és különböző szinteken.
2. A részes államoknak, jogi és közigazgatási felépítésüknek megfelelően kormányzati keretrendszerrel kell fenntartaniuk, megerősíteniük, kijelölniük vagy létrehozniuk, amelynek feladata a jelen Egyezmény végrehajtásának támogatása, védelme és ellenőrzése.

Nem született megegyezés a nemzeti emberi jogi intézményekről (national human rights institutions, NHRI-k). Habár különböző államok javasolták, hogy az NHRI-k az alábbi szerepeket lássák el:

- Az Egyezmény rendelkezéseivel kapcsolatos tudatosság biztosítása;
- A nemzeti jogalkotás, politikák és programok ellenőrzése, biztosítva az Egyezmény betartását.

- Az Egyezmény vagy a nemzeti jogalkotás hatásának vizsgálata vagy annak elősegítése.
- Rendszer kialakítása az Egyezménynek a fogyatékossgal élő személyekre gyakorolt hatásának vizsgálatára.
- Az Egyezmény be nem tartásáról szóló panaszok befogadása.⁸

Megegyezés hiányában a munkacsoport arra bátorította a tárgyaló feleket, hogy további javaslatokat is vegyenek figyelembe a végrehajtást és ellenőrzést végző mechanizmusok tekintetében, ideértve a nem-kormányzati szervezetektől érkező beadványokat.

Az ad hoc bizottság 4. és 6. megbeszélésének középpontjában a nemzeti ellenőrző mechanizmusok álltak.⁹ A tárgyaló államok között széleskörű egyetértés mutatkozott abban, hogy ezeknek a mechanizmusoknak függetleneknek kell lenniük, és a részvétel elve alapján, azaz a fogyatékossgal élő személyek bevonásával kell működniük. Ugyanakkor az ad hoc bizottság 2004. augusztusi 4-ei ülésén Kanada felvetett egy olyan szempontot, melyben több tárgyaló is osztozott, miszerint „az ellenőrzési megközelítés negatív, a megfelelés hiányán alapuló modell. A fokozatos végrehajtás fontosságára való tekintettel Kanada az egyszerű ellenőrzésen túl is látni kívánja a folyamat elősegítését, ami pozitívabb megközelítést igényelne nemzeti szinten. A kanadai nemzeti szintű jelentési keretrendszert, a fogyatékosügyi politika és jogalkotás kimenetelének mérésére szolgáló mutatókkal együtt, a nem kormányzati szervezetekkel közösen alakították ki.¹⁰

A tárgyalások során számos megközelítést javasoltak a folyamat előmozdítására, ezek közé tartoznak az alábbiak:

- Kormányzati koordinációs pont(ok): a koordináció elősegítése a különböző minisztériumi részlegek között csakúgy, mint a helyi, regionális vagy szövetségi hatóságokkal, ha szükséges; a megfelelő adatgyűjtés és statisztika szolgáltatása vagy az adatgyűjtés összehangolása a szabályozás hatékony programozásához, illetve a végrehajtás értékeléséhez; együttműködés a civil társadalommal és a fogyatékossgal élőket képviselő szervezetekkel, illetve a nemzeti intézményekkel; együttműködés a nemzetközi ellenőrző mechanizmussal, különös tekintettel az időszakos jelentéstételre és nyomon követésre, a nemzetközi mechanizmus ajánlásainak megvalósítására; kormányzati tevékenységek vállalása vagy összehangolása a tudatosság erősítése, a közvélemény oktatása, a képzés és képességfejlesztés területén.¹¹
- Akciótervek a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak teljes körű, hatékony és egyenlő érvényesítésére, melyeket a fogyatékossgal élő személyekkel és az őket képviselő szervezetekkel egyeztetve dolgoztak ki.¹²
- Alapvető nemzeti jelentések és nemzeti akciótervek.¹³

A tárgyaló államok ekkor úgy érezték, hogy a nemzeti ellenőrző keretrendszeren túl kiegészítő mechanizmusokra is szükség van az összehangolt végrehajtás elősegítése érdekében. Habár nem született konszenzus a kifejezőbb

⁸ A munkacsoport jelentése, 114. lábjegyzet, elérhető: www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahcwgreports25.htm.

⁹ Az ad hoc bizottság 2007 augusztus 23. és szeptember 3., és 2005. augusztus 1-12. között zajlott 4. és 6. találkozásáról szóló összefoglaló megtalálható: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=1423>.

¹⁰ A CRPD tárgyalások napi összefoglalója, 2004. augusztus 23., elérhető: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc4sumart25.htm>.

¹¹ Ld. Amnesty International; „A végrehajtás nemzeti szintű támogatása”, elérhető: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6amnestyda25.doc>.

¹² Nemzetközi fogyatékosügyi caucus: „25. cikk tervezete, Nemzetközi és nemzeti ellenőrzés, illetve a végrehajtás egyéb szempontjai, elérhető: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6idcda25.doc>.

¹³ Nemzeti emberi jogi intézmények: Szövegtervezet az ellenőrzésről, 2005. augusztus 10., elérhető: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6nhrida25.doc>.

szövegről, túl azon a szövegen, melyet a 33. cikk (1) bekezdése tartalmaz, az ebben a paragrafusban foglalt, a kötelezettségek tartalmára és hatályára vonatkozó jóváhagyás alátámasztható a tárgyalóasztalnál elhangzott javaslatok figyelembe vételével.

A 33. cikk (2) bekezdését tekintve a tárgyalási folyamat kezdetétől széleskörű támogatást élvezett a hatékony és független nemzeti ellenőrzés létrehozása. Ugyanakkor nem született konszenzus az alábbiakról:

- Az NHRI-k szerepe az elősegítésben, védelemben és ellenőrzésben, bár majdnem közvetlenül hivatkoztak a Párizsi Alapelvekre.
- Az ellenőrző keretrendszer részletes működése.
- A nemzetközi és az országos szintű ellenőrzés kapcsolata.

Az ad hoc bizottság elnöke a hetedik, 2006 januárjában tartott ülésre vitaanyagot terjesztett elő, melyben azt javasolta, hogy az ellenőrző keretrendszer a következő funkciókkal rendelkezzen:

- Rendszeresen vizsgálja meg a fogyatékossgal élő személyek helyzetét, emberi jogaik előmozdítása és védelme szempontjából.
- Tegyen javaslatot az illetékes hatóságoknak azzal a céllal, hogy a jelen Egyezmény szerint elősegítse a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényesülését.
- Nyújtson be javaslatokat és észrevételeket a létező vagy tervezett jogszabályokhoz.
- Nyújtson be javaslatokat és észrevételeket a létező vagy tervezett politikákra és programokra vonatkozóan.¹⁴

Ezek a javaslatok az ad hoc bizottsághoz benyújtott korábbi véleményekre épültek, de azokon túlmutattak. Habár nem született konszenzus a független keretrendszer szerepét előíró megközelítésről, a fenti lista iránymutatásként használható a 33. cikk (2) bekezdését alkotó kötelezettségek megértéséhez. A 33. cikk végleges szövegéről a 2006 augusztusában tartott utolsó ülésen, informális, folyosói, illetve zárt ajtók mögötti konzultációk során döntöttek, ezért nem áll rendelkezésre formális feljegyzés ezekről a vitákról.

¹⁴ Az elnök ellenőrzéséről benyújtott vitaanyaga, 7. ülés, 2006. január 16. – február 3., megtekinthető: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc7discussmonit.htm>.

3. Fejezet: A civil társadalom részvétele – 33. cikk (3) bekezdés

A korábbi ülések betekintést adnak a 33. cikkbe, a végrehajtását akadályozó, megcélzott problémákba, valamint a szöveg megalkotásának folyamatába. Ez a fejezet a civil társadalom részvételének gondolatát taglalja, áttekintve a 33. cikk (3) bekezdésében foglalt követelményeket, és elhelyezve azokat a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD) szélesebb összefüggésében.

3.1. A részvétel, mint az Egyezmény éltető eleme

A civil társadalom, és elsősorban a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek jelentőségteljes részvétele a CRPD központi eleme. A részvétel a társadalomban csakugyan a CRPD célja, a preambulum megemlíti, hogy „a fogyatékossgal élő személyek továbbra is akadályokkal szembesülnek a társadalomban való egyenlő részvételük során, és amiatt, hogy emberi jogaik a világ valamennyi táján sérülnek”,¹⁵ illetve, miszerint az emberi jogok és a részvétel előmozdítása „erősíti a társadalomhoz való tartozásuk érzését, valamint a társadalom emberi, szociális és gazdasági fejlődésében, továbbá a szegénység felszámolásában”.¹⁶ A szerződés a részvételt a következők szerint ismeri el: általános, az Egyezményben végig érvényesülő alapelv, általános kötelezettségvállalás, melyet a részes államoknak biztosítaniuk kell a CRPD szerinti jogok értelmezésében és végrehajtásában, és amely a politikai életben, közéletben, kulturális életben, kikapcsolódásban, szabadidőben és sportban jelentkező jogok összessége.¹⁷

A 33. cikk (3) bekezdése megköveteli továbbá a részes államoktól, hogy biztosítsák a civil társadalom, különösen a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonását, illetve teljes körű részvételüket a CRPD végrehajtásának ellenőrzésébe.¹⁸

Az iránymutatás jelen fejezete a megértést kívánja erősíteni a kormányzat részéről, hogy miként tudnak „szorosan együttműködni” a fogyatékossgal élő személyekkel, illetve az őket képviselő szervezetekkel, és őket „aktívan bevonni” a CRPD végrehajtását érintő kérdésekbe, az ellenőrzést is ideértve. A fejezet célja a civil társadalom felfogásának erősítése a részvétel jogáról, illetve arról a képességükről, hogy a részes államokat elszámoltathatják a vonatkozó kötelezettségeikről. Az a célja továbbá, hogy segítse az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságát a 33. cikk végrehajtásának ellenőrzésében, ideértve a civil társadalom bevonásának mértékét.

¹⁵ CRPD preambulum (k) bekezdés.

¹⁶ CRPD preambulum (m) bekezdés.

¹⁷ A CRPD 3., 4 (3), 29., 30. és 33 (3) cikke/bekezdése.

¹⁸ A CRPD 33. cikkének (3) bekezdése.

3.1.1. A részvétel, mint alapelv

A CRPD 3. cikke az Egyezmény általános alapelveit állapítja meg. Ide tartozik a „teljes és hatékony részvétel és a társadalmi befogadás”.¹⁹ A 3. cikkben megfogalmazott alapelvek a CRPD értékrendszerének tekinthetők, vagy olyan lencsének, melyen keresztül a CRPD-ben foglalt összes jog és kötelezettség értelmezhető, beépíthető és végrehajtható.²⁰

3.1.2. A részvétel, mint általános kötelezettség

A CRPD. 4. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy:

A jelen Egyezmény végrehajtására irányuló jogalkotás és politikák kidolgozása és végrehajtása során, továbbá a fogyatékossgal élő személyeket érintő kérdésekkel kapcsolatos más döntéshozatali eljárásokban a részes államok szorosan egyeztetnek, amelybe képviselői szervezeteiken keresztül aktívan bevonják a fogyatékossgal élő személyeket, ideértve a fogyatékossgal élő gyermekeket is.

Ez a rendelkezés kötelezi a részes államokat, hogy a politikák kidolgozásának teljes ciklusa alatt szigorúan egyeztessenek a fogyatékossgal élő személyekkel az őket képviselő szervezeteken keresztül, ideértve a napirend megállapítását, a politikák kidolgozását és végrehajtását, valamint a fogyatékossgal élő személyek életére hatást gyakorló programokat és szolgáltatásokat. Ezt a rendelkezést alátámasztja az Egyezmény bevezetésében található állásfoglalás, miszerint „a fogyatékossgal élő személyeket tevékenyen be kell vonni a programokkal és politikával kapcsolatos döntéshozatali folyamatokba, különösen az őket érintők vonatkozásában”.²¹ A 33. cikk (3) bekezdése a döntéshozatali ciklust azzal zárja le, hogy biztosítja a civil társadalom részvételét az Egyezmény végrehajtásának ellenőrzésében. Az 1. ábra bemutatja ezt a döntéshozatali ciklust.

1. ábra: Döntéshozatali ciklus

¹⁹ CRPD 3. cikk.

²⁰ A CRPD 3. cikkének teljes szövege így szól: A jelen Egyezmény alapelvei a következők: (a) veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét; (b) a hátrányos megkülönböztetéstől való mentesség; (c) teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás; (d) a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tisztelete és elfogadásuk az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként; (e) esélyegyenlőség; (f) hozzáférhetőség; (g) a nők és férfiak közötti egyenlőség; (h) a fogyatékossgal élő gyermekek formálódó képességeinek tisztelete és a fogyatékossgal élő gyermekek identitásuk megőrzéséhez fűződő jogának tiszteletben tartása.

²¹ CRPD preambulum (o) bekezdés.

3.1.3. Részvétel az ellenőrzésben

A CRPD. 33. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy:

A civil társadalmat, és különösen a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket be kell vonni az ellenőrzési folyamatokba, és ott biztosítani kell teljes körű részvételüket.

A 33. cikk (3) bekezdése így említi: „szükséges” (ami azt jelenti, hogy „kell”, ezzel nem hagyva kétséget a kötelezettség szintjét illetően) a civil társadalmat bevonni és részvételét teljes mértékben biztosítani az ellenőrzési folyamatban. A részes államoknak teljes körű részvételt kell biztosítaniuk, ami sokkal erősebb kötelezettség a pusztán egyeztetésnél. A 33. cikk (3) bekezdése lehetővé teszi a fogyatékossgal élő személyek számára a részvételt, a fogyatékossgal szervezeteiktől függetlenül. Például a 33. cikk (2) bekezdése szerint szervezett független ellenőrző mechanizmus fel fogadhat egy fogyatékossgal élő szakértőt, aki nem tagja egyetlen fogyatékossgal élőket képviselő szervezetnek sem (mint például a fogyatékossgal élő személyek szervezetei).

A 33. cikk (3) bekezdését említi még az 5. fejezet, a 33. cikk (2) bekezdésének vizsgálatával együtt, mely kimondja, hogy a részes államok kötelesek fenntartani, megerősíteni, kijelölni vagy létrehozni a CRPD végrehajtását elősegítő, védő és ellenőrző keretrendszert.

3.1.4. Jog a politikai életben és közéletben való részvételre

A CRPD 29. cikke kimondottan a fogyatékossgal élő személyek civil társadalomban való részvételéről szól, hogy „másokkal egyenlő alapon, hatékonyan és teljes mértékben vehessenek részt a politikai életben és a közéletben”.²² Kinyilvánítja a másokkal egyenlő alapon járó szavazati jogot és a választásra jelölhetőséget. Biztosítja továbbá, hogy ezek az emberek politikai pártok és nem kormányzati szervezetek tagjai lehessenek.

29. cikk – Részvétel a politikai életben és a közéletben

A részes államok másokkal azonos alapon garantálják a fogyatékossgal élő személyek számára politikai jogaik élvezetét, és vállalják, hogy:

- a. biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek másokkal azonos alapon, hatékonyan és teljes körűen vehessenek részt a politikai életben és a közéletben, közvetlenül vagy szabadon választott képviselőkön keresztül, beleértve a fogyatékossgal élő személyek jogát és lehetőségét a szavazásra és választhatóságra, többek között:
 - i. annak biztosítása révén, hogy a szavazási eljárások, létesítmények és anyagok megfelelők, hozzáférhetők és könnyen érthetők;
 - ii. azáltal, hogy védik a fogyatékossgal élő személyeknek azon jogát, hogy a választásokon és népszavazásokon megfélemlítés nélkül, titkosan szavazhassanak, és hogy szabadon megválaszthatók legyenek, hogy ténylegesen tisztséget, kormány szintű közhivatalt viselhessenek, és hogy szükség esetén lehetővé teszik a segítő és új technológiák igénybe vételét;

²² CRPD, 29. cikk (b) bekezdés.

- iii. azáltal, hogy garantálják a fogyatékos-sággal élő személyek, mint választók, szabad akaratnyilvánítását, továbbá e célból szükség esetén – saját kérésükre – lehetővé teszik, hogy a szavazás során egy általuk választott személy legyen segítségükre.
- b. azáltal, hogy aktívan támogatnak egy olyan környezetet, amelyben a fogyatékos-sággal élő személyek ténylegesen és teljes körűen, hátrányos megkülönböztetés nélkül, másokkal azonos alapon vehetnek részt a közügyek irányításában, és hogy ösztönzik a közügyekben való részvételüket, beleértve:
 - i. részvételüket az ország közéletével és politikai életével foglalkozó nem-kormányzati szervezetek és egyesületek munkájában, valamint a politikai pártok tevékenységében és irányításában;
 - ii. a fogyatékos-sággal élő személyek szervezeteinek alakítását és az azokhoz történő csatlakozást, azzal a céllal, hogy nemzetközi, nemzeti, regionális és helyi szinten képviseljék a fogyatékos-sággal élő személyeket.

A 29. cikk közvetlenül kapcsolódik a 33. cikk (3) bekezdéséhez és a 4. cikk (3) bekezdéséhez, mivel ezek mondják ki a felnőttek szimbolikus jogát a szavazásra, ami az állampolgárság előfeltétele. A szavazásra jogosultságot és a közéleti részvételt jelenleg számos országban megvonják a fogyatékos-sággal élő emberektől, akiket így megfosztanak vagy korlátoznak jogképességükben. Ez az a terület, ami sürgős jogi reformot sürget, melyet a CRPD 12. cikke említ. Az államoknak biztosítaniuk kell, hogy a szavazati jogtól megfosztott személyeket nem zárják ki a részvételből a CRPD végrehajtásában és ellenőrzésében.

3.2. Hogyan biztosítsunk jelentőségteljes részvételt?

A 29. cikk, a CRPD 4. cikkének (3) bekezdésével és a 33. cikk (3) bekezdésével együtt úgy magyarázható, hogy kötelezi a részes államokat a proaktivitásra, vagyis a lehetőség megteremtésére a fogyatékos-sággal élő személyek és az őket képviselő szervezetek számára, hogy másokkal egyenlő alapon részt vehessenek a civil és a politikai életben.

Az egyének és az őket szolgáló csoportok részvételével alkotott politikák és programok nagy valószínűséggel megfelelnek az alábbiaknak:

1. Valós igényeket tükröznek.
2. Hatékony teljesítést eredményeznek.
3. A közösség magáénak érzi.

Habár az elmúlt években jelentős haladás tapasztalható a civil társadalom bevonásában a politika számos területén – mint pl. környezetvédelem, szállítás, helyi oktatás és egészségügy – a fogyatékos-sággal élő személyeket rendszeresen mellőzik, így nem hallathatják hangjukat az életüket érintő politikák és programok megalkotásában és végrehajtásában. Ha létezik is konzultáció, az gyakran a szakorvosokkal és szolgáltatókkal zajlik a fogyatékos-sággal élő személyek helyett, akiknek nézeteit általában elvetik, lényegtelennek, irracionálisnak vagy alkalmatlannak ítélve azokat.

A fogyatékossgal élő személyek részvételének biztosítása a jogalkotási folyamatban nyomatékos üzenetet küld a szélesebb társadalomnak arról, mit is jelent minden emberre nézve a „szabadnak születni és egyenlőnek lenni méltóságban és jogokban”.²³ A fogyatékossgal élő személyeket megbélyegzik, kirekesztik őket a társadalomból, és mindez, egyéb környezeti és társadalmi akadályokkal együtt annak a veszélynek teszi ki őket, hogy emberi jogaik sérülnek.

A kormányok a következő eszközökkel harcolhatnak a fogyatékossgal élőket érő megbélyegzés kirekesztő hatása, a hátrányos megkülönböztetés és jogaik érvénytelenítése ellen:

1. El kell fogadni, hogy a fogyatékossgal élő személyek saját életük szakértői.
2. Reformok bevezetésekor figyelembe kell venni érdekeiket, valamint.
3. Proaktív módon kell kikérni tanácsaikat, amikor reform van napirenden.

A jelentős részvételhez megfelelő struktúrára van szükség, ad hoc módszerekkel nem lehet teljes mértékben megvalósítani. A részvétel megköveteli a kormányoktól, hogy az Egyezmény végrehajtásakor biztosítsák az átláthatóságot. Elvárás, hogy az információk olyan formában legyenek hozzáférhetők a személyek számára, hogy azokat be tudják fogadni. Szükséges az is, hogy legyenek megfelelő eljárások a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonására, melyek meghatározzák; ki vesz részt, mikor vesznek részt és hogyan vesznek részt? Követelmény továbbá, hogy a részvétel technikája elérhető legyen és sokszorosított formában rendelkezésre álljon, valamint, hogy ésszerű alkalmazkodást biztosítsanak, ahol az szükséges. Gyakran szükséges hozzá a képeségfejlesztés, illetve anyagi források biztosítása. Most ezeket tárjuk fel részletesebben.

A jelentőségteljes részvétel megköveteli, hogy a képviselő feltételeiről nyílt, átlátható eljárás során egyezzenek meg, a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával. Léteznie kell a megfelelő eljárásnak, amely két döntő fontosságú kérdést céloz meg:

1. **Megfelelő képviselő biztosítása.** Mely személyeknek és szervezeteknek kell részt venniük a civil társadalom részéről a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekben?
2. **Helyes eljárás biztosítása.** A részvételre mely pontokon kerül sor az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos ügyek kidolgozásában, végrehajtásában, ellenőrzésében és értékelésében? Milyen módszereket és technikákat alakítanak ki annak biztosítására, hogy a részvétel jelentőségteljes legyen?

3.2.1. Megfelelő képviselő biztosítása

A civil társadalom részvételéhez a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekben szükség van a fogyatékosügyi szektor teljes egészének képviselőire, csakúgy, mint a civil társadalom egyéb képviselőire, beleértve a nem-kormányzati szervezeteket és akadémiákat, melyeknek célja az Egyezmény támogatása, védelmezése és ellenőrzése. A civil társadalom tág, és a szereplők széles körét foglalja magában.

A CRPD 4. cikkének (3) bekezdéséből és a 33. cikk (3) bekezdéséből világosan látható, hogy a fogyatékossgal élő személyeknek és az őket képviselő szervezeteknek lehetőséget kell nyújtani a részvételre a döntéshozási folyamatban és az ellenőrzésben. Ők értékes tanácsokat adhatnak az emberi jogok megsértését megelőzendő,

²³ Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata 1. cikk.

valamint a CRPD végrehajtására vonatkozóan. A fogyatékossgal élő személyek nem alkotnak homogén csoportot, és hasonlóan az őket képviselő szervezetek sem. A kormánynak meg kell értenie ezt a különbözőséget ahhoz, hogy eltérő nézetekkel rendelkező szervezeteket vonhasson be. Nehéz eldönteni, hogy mely fogyatékossgal élő személyeket és mely szervezeteket érdemes bevonni az ellenőrzésbe, és kiválasztásuk hatással lehet a szervezetre ugyanúgy, mint az ellenőrzési folyamatra.

A Nemzetközi Fogyatékosügyi Szövetség (a fogyatékosokkal foglalkozó ernyőszervezetek globális csoportosulása) azt javasolja, hogy a „képviselő szervezetek” kifejezés azokra a szervezetekre vonatkozzon, melyek „legitim módon tartanak igényt a fogyatékossgal élő személyek egy bizonyos körének képviselésére, lehetőleg azokra, melyek tagsági alapon szerveződnek, mely tagok közvetlenül irányítják a szervezetet, vagy választják meg annak irányító testületét, vagy ha ilyen szervezet nem létezik, egy másik szervezetre, melynek hitelességét a képviselési körére nézve nyilvános konzultáció során bizonyították, és amely a képviselési kör részére elszámoltathatóságra alkalmas mechanizmust tart fenn”.²⁴ A szövetség feltételezi, hogy a CRPD végrehajtása erősíteni fogja a nemzeti ernyőkoalíciókat/szövetségeket, köztük a fogyatékossgal élők jelentős körét képviselő szervezetekkel. Rámutat arra is, hogy az egyeztetésben elsőbbséget kell élvezniük azoknak a fogyatékossgal élőknek képviselő szervezeteknek, melyek országos jelenléttel a legjobban képviselik a különböző köröket.

A nemzeti ernyőszervezetek központi szerepet játszanak, mégsem szabad csak és kizárólag azokat bevonni az ellenőrzésbe. Számos országban jelenleg kevés fogyatékossgal élő személyeket képviselő szervezet létezik, és nem rendelkeznek szervezettel a pszicho-szociális fogyatékossgal élők (mentális egészségügyi ellátásban részesülők), illetve nincsenek önképviselési csoportjai a szellemi fogyatékossgal élő személyeknek. A fogyatékossgal élő személyek számos csoportjának láthatósága korlátozott a társadalmon belül, és magán a fogyatékosügyi szektoron belül is megbélyegzik őket, és ezen csoportok mellőzése a fogyatékossgal kapcsolatos nemzeti törvényekből, csakúgy, mint a jogképesség nélkülözése, az egyesülés szabadságának megvonásához vezet. Az államoknak ezt fel kell ismerniük, és nyitottnak kell lenniük a hagyományosan mellőzött szervezetek részvételének elősegítésére a civil társadalomban.

A részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy ne tegyék túl magasra a mércét az ellenőrzési folyamatban való részvételhez. Bár a nemzeti emberi jogi intézményekben valószínűleg számos, a fogyatékosügyi tanulmányokban mesterfokozatot szerzett jogász és szociológus dolgozik, lehetséges, hogy a fogyatékossgal élő személyeknek nem biztosítják a tanulás lehetőségét. A részvételt lehetővé kell tenni gyakorlati emberi jogi tapasztalatokat szerzett személyek, továbbá az emberi jogok támogatói számára is.

A családi és ápolói szervezetek, és a pszicho-szociális, illetve szellemi fogyatékossgal élő személyek szervezetei fontos résztvevők, és jelentős szerepet játszhatnak a családok és ápolók nézeteinek képviselésében. De a fenti személyek közül senki sem helyettesítheti a fogyatékossgal élő személyek hangját. A szülői és az önérvényesítő szervezeteket bátorítani kell az együttműködésre, hogy megfelelő súllyal érvényesítsék a szellemi fogyatékossgal élő személyek hangját.

Szükség van továbbá a megfelelő eljárásokra annak megítélésére, hogy az adott szervezet őszintén és hitelesen képviseli-e azokat a fogyatékossgal élő személyeket, akiknek nevében fel kíván szólalni. Előfordul, hogy a szol-

²⁴ Nemzetközi Fogyatékosügyi Szövetség, „Hozzászólás az ENSZ Emberi Jogok Főbiztosa Hivatalának tematikus tanulmányához; a nemzeti mechanizmusok struktúrájára és szerepére vonatkozó tudatosság növelése a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény végrehajtásában és ellenőrzésében”, Genf, 2009. szeptember.

gáltatók, beleértve a szakorvosokat, ápolókat és szociális gondozókat, kikövetelik, hogy pácienseik/ügyfeleik nevében szóljanak, amit – habár valószínűleg jóhiszeműen tennének – kerülni kell.

A fogyatékossgal élő gyermekek jogai sok embert érintenek, és gyakran a szülők szervezetei emelik fel szavukat az ő nevükben. A CRPD mindenkit arra bátorít, hogy találkozzunk a fogyatékossgal élő gyermekekkel, és közvetlenül tőlük tudjuk meg elképzeléseiket. A CRPD. 7. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy:

A részes államok biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek minden őket érintő ügyben rendelkeznek a szabad véleménynyilvánítás jogával, véleményüket, más gyermekekkel azonos alapon, életkoruknak és fejlettségüknek megfelelően súlyozzák, valamint biztosítják számukra e jogok érvényesítéséhez a fogyatékossguk és életkoruk szerint szükséges segítséget.

Továbbá a CRPD 3. cikkének (h) bekezdése előírja az államok részére, hogy „tiszteljék a fogyatékossgal élő gyermekek formálódó képességeit és a fogyatékossgal élő gyermekek identitás megőrzéséhez fűződő jogát.” Fontos, hogy ezeket figyelembe vegyék, amikor gyermekeket hívnak meg az ellenőrző folyamatban való részvételle.

3.2.2. Helyes eljárás biztosítása

Korai és folyamatos részvéte

A fogyatékossgal élő személyeket a tervezés fázisától kezdve be kell vonni annak érdekében, hogy részvételük értékes és jelentőségteljes legyen. Az nem hatékony, ha egy adott döntés meghozatala után egyeztetünk az emberekkel – ez nem részvétel, pusztán a jóváhagyás kérése. A helyzetek és az összefüggések gyakran változnak, így a szabályalkotás során a részes államoknak át kell tekinteniük, kivel egyeztetnek, és aktívan be kell vonniuk az arra jelentkező törvényes szervezeteket.

Hozzáférhetőség

A jelentőségteljes részvételhez a részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy a CRPD-vel kapcsolatos ügyekről szóló információ elérhető és hozzáférhető legyen a civil társadalom számára, beleértve a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket, abban a formában, ahogy az szükséges. Ide tartozik a 33. cikk mechanizmusainak fellelhetőségéről, felépítéséről és megbízatásáról szóló információ csakúgy, mint az információ arról, hogy az egyének és szervezetek miként vehetnek részt a CRPD 33. cikk (2) bekezdésében és a 33. cikk (3) bekezdésében meghatározott ellenőrzési folyamatokban.

Például az egyszerű internetes keresés is adhat ilyen információt. A részes államoknak proaktívan kell biztosítaniuk, hogy az információ a civil társadalom számára hozzáférhető legyen, amihez valószínűleg fenn kell tartani az összes jelentős szervezetet magában foglaló adatbázist, melynek segítségével rendszeresen megoszthatják az információt ezekkel a szervezetekkel, felkérve őket, hogy tájékoztassák tagságukat a részvétel lehetőségeiről.

A részvétel sokféle formája

Ahhoz, hogy a részvétel jelentőségteljes legyen, a részvételnek többféle formáját kell lehetővé tenni. Amennyiben a részvétel kizárólag találkozókon keresztül lehetséges, akkor azok az emberek, akik nem tudnak elutazni a találkozóra, vagy nem tudnak társaságban, vagy nagyobb csoport előtt magabiztosan beszélni, kirekesztődhetnek. A részvétel számos módon megvalósulhat, ideértve a személyes találkozásokat, koordinációs csoportokat, telefonos interjúkat és az internetet.

Ésszerű alkalmazkodás

Ahhoz, hogy a részvétel a lehető leghatékonyabb lehessen, az események, tevékenységek és folyamatok során ésszerű alkalmazkodás szükséges. A CRPD 2. cikke az ésszerű alkalmazkodást az alábbiak szerint határozza meg:

Azokat az elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását.

Gyakran nem elegendő a fogyatékossgal élők meghívása a részvételre, hiszen a részvételnek számos akadálya lehet, akár fizikai, közlésbeli, magatartásbeli vagy jogi. Szünetek rendszeres tartása a találkozókön, jól felépített napirend, könnyen érthető és egyszerű szövegű kommunikáció és a jelbeszéd tolmácsolás jó példái az ésszerű alkalmazkodásnak, ami elsődleges fontosságú lehet a fogyatékossgal élő emberek számára. A részes államoknak meg kell kérdezniük a fogyatékossgal élőket, milyen fajta korrekciókra lehet szükségük a másokkal egyenlő alapú részvételhez.

A képességfejlesztés lehetővé tétele

A részes államoknak a 29. cikk szerint biztosítaniuk kell, hogy a fogyatékossgal élő személyeket képviselő szervezetek (ideértve a fogyatékossgal élők szervezeteit) létezzenek, valamint, hogy ezek a szervezetek rendelkezzenek a szervezeti képességekkel, ismeretekkel és szakértelemmel a civil társadalomban és a politikai életben való, másokkal egyenlő alapon történő részvételhez. A szervezeti képesség, ismeretek és szakértelem a következőket jelenti:

1. Készségek a részvételre az ellenőrző tevékenységben.
2. Készségek a részvételre a politika alakításában és a végrehajtásban.
3. Meggyőződés és készségek a részvételre a találkozókön, valamint a kirekesztés megakadályozására.
4. Az emberi jogok ismerete, beleértve a CRPD-t.
5. Ismeretek ezen jogok gyakorlásának módjáról.
6. Annak ismerete, hogy kik a kulcsfontosságú szereplői a CRPD nemzeti végrehajtásának.
7. A lényeges politikai kérdések megértése, illetve, hogy miként alakítják a politikát.

konferenciák, könyvek és online források. Ezeknek olyan formátumban kell megjelenniük, hogy hozzáférhetők legyenek azon személyek számára, akiknek képességét erősíteni kívánjuk. A képességfejlesztésnek hozzáférhetőnek kell lennie a családi és más típusú szervezetek számára csakúgy, mint a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek számára.

Minden képességfejlesztő tevékenység igényel finanszírozást, de általában nem nagymértékűt. Ha az államok feladata a hatékony részvétel biztosítása a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek számára, ebből egyenesen következik, hogy egyúttal felelősek a képességfejlesztés finanszírozásáért is, ami a részvétel előfeltétele.

Az állami finanszírozás valós kockázatot jelent a szervezet tényleges és/vagy elismert függetlenségére csakúgy, mint jogi hatékonyságára. Ezért lehet, hogy nem jó ötlet, ha a részes államok végeznek képességfejlesztő tevékenységet a nem kormányzati szervezetek számára.

Lehet, hogy a részes államoknak olyan akadályokat is el kell hárítaniuk, mint pl. (ahogy korábban megjegyeztük) a jogképesség felfüggesztése vagy korlátozása, ami megfoszt egyes fogyatékossgal élő személyeket a társadalmi szervezetekben és a civil életben való részvételtől.

A részes államoknak nem szabad azt feltételezniük, hogy minden szervezet ugyanúgy képes részt venni a CRPD végrehajtásával kapcsolatos tevékenységekben, ideértve a 33. cikk (2) bekezdésében és a 33. cikk (3) bekezdésében leírt ellenőrző tevékenységeket. Egyes szervezeteknek (mint pl. az újonnan alakult szervezetek, vagy olyan fogyatékos csoportokat képviselő szervezetek, melyek történelmileg hátrányos helyzetbe kerültek a társadalomban) szükségük lehet a képességfejlesztés további formáira is ahhoz, hogy képessé váljanak a jelentőségteljes részvételre, más fogyatékos csoportok képviselőivel együtt. Gyakran ez a helyzet a pszicho-szociális fogyatékosággal élő személyek szervezeteivel (akik pszichiátriai kezelés alatt állnak, vagy álltak korábban), valamint a szellemi fogyatékosággal élő személyek szervezeteivel (önérvényesítők). Mindkét típusú szervezetet a legtöbb országban kihagyták a társadalmi párbeszédből.

4. Fejezet: Az Egyezmény támogatása a kormányon belül – 33. cikk (1) bekezdés

A CRPD. 33. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy:

A részes államok, szervezeti felépítésüknek megfelelően, a jelen Egyezmény végrehajtására vonatkozó ügyekre a kormányzaton belül kijelölnek egy vagy több koordinációs pontot, és mérlegelik egy kormányzati koordinációs mechanizmus létrehozását vagy kijelölését a különböző ágazatokban és szinteken történő kapcsolódó tevékenységek előmozdítására.

Ahogy fent, a 2. fejezetben megjegyeztük, a 33. cikk (1) bekezdésének célja, hogy hatékonyan összehangolja a különböző ágazatokban és szinteken végzett tevékenységeket a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekben. Célja, hogy véget vessen annak a gyakorlatnak, ahogyan a különálló minisztériumok és részlegek a törvényeket, szabályzatokat és programokat megalkotják és bevezetik, mindenféle koordináció és kommunikáció nélkül. A kormányzást az összehangolt irányítás felől közelíti meg.

Ez a fejezet a koordinációs pont szerepét mutatja be. Ezután tárgyalja a koordinációs pontok számát és elhelyezkedését, valamint a koordináció további mechanizmusait a kormányzaton belül.

4.1. A koordinációs pont(ok) szerepe

A fogyatékossgal élő személyek életét befolyásoló törvényeket, szabályzatokat és programokat, gyakran egyes minisztériumok vagy részlegek önállóan dolgozzák ki anélkül, hogy biztosítanák a koordinációt más minisztériumokkal vagy részlegekkel. Ez a fogyatékossgal élő személyek számára ürt idézhet elő a szabályzatokban és programokban, a koordináció hiányát okozhatja a finanszírozásban, valamint összeférhetetlen, vagy akár ellentmondó prioritásokat a kormányzaton belül. A 33. cikk (1) bekezdése arra törekszik, hogy ezt megakadályozza, és a fogyatékossgal kapcsolatos politikát teljes körűvé tegye.

A 33. cikk (1) bekezdése végrehajtásának támogatására az MDAC a koordinációs pont(ok) szerepéről az alábbi listát állította össze:

1. A CRPD kapcsolattartó pontjaként szolgál a kormány és a civil társadalom számára.
2. A CRPD-t és annak értékeit bevezeti a kormányzat különböző ágazatain és szintjein.
3. Biztosítja a koordinációt a kormányon belül.
4. Biztosítja a civil társadalom bevonását.
5. Induló elemzést készít a CRPD ratifikálásakor.
6. Nemzeti CRPD végrehajtási tervet ad ki.
7. Összesíti az adatokat és statisztikákat.
8. Kapcsolatot létesít a hazai és nemzetközi emberi jogi mechanizmusokkal.

Az egyes szerepeket később írjuk le részletesen.

4.1.1. A CRPD kapcsolattartó pontjaként szolgál

A részes államoknak ki kell jelölniük legalább egy koordinációs pontot a kormányzaton belül, hogy az központi kapcsolattartási pontként szolgáljon a CRPD-vel kapcsolatos információkhoz. A koordinációs pont a CRPD központi elemeként szolgál az alábbiakhoz:

- A kormány minisztériumai és részlegei.
- Helyi és regionális önkormányzatok.
- Fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek.
- A civil társadalom egyéb képviselői, akik az Egyezmény végrehajtásának előmozdítását, védelmét vagy ellenőrzését célozzák meg.
- A 33. cikk (2) bekezdése szerinti ellenőrző mechanizmusok szervezetei, továbbá más nemzeti emberi jogi intézmények és felügyeleti szervek.
- Nemzetközi szervezetek és testületek, mint:
 - A CRPD részes államainak konferenciája.
 - Az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága.
 - Más, emberi jogokról szóló nemzetközi egyezmények értelmében létrehozott ENSZ testületek, mint az Emberi Jogi Bizottság és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága.
 - Az ENSZ különleges jelentéstevői, köztük a fogyatékossgal, kínzással, egészségüggyel és oktatással foglalkozó külön megbízott.
 - Az Európai Unió testületek, mint az EU fogyatékossgal foglalkozó magas szintű szakértői csoportja, illetve a különböző főigazgatóságok.
 - Az Európa Tanácson belüli testületek, mint az Európa Tanács Kínzás Ellenes Bizottsága (European Committee for the Prevention of Torture or Inhuman and Degrading Treatment or Punishment), valamint az Európa Tanács emberi jogi biztosa.

Rendelkezésre kell bocsátani az információt arról, hogy a kormányzaton belül hol helyezkedik/helyezkednek el a koordinációs pont(ok), illetve hogyan lehet azzal/azokkal kapcsolatba lépni. Az információ forrása lehet egyszerű internetes keresés is. A részes államoknak proaktívan el kell juttatniuk ezt az információt a fent felsorolt testületeknek is.

A koordinációs pont(ok) valószínűleg a nemzetközi együttműködésben zajló tevékenység kapcsolódási pontja(i) is lesznek a CRPD 32. cikk (1). bekezdésének b. pontja szerint, melynek értelmében a részes államok kötelezettsége „a képességépítés előmozdítása és támogatása, beleértve az információk és tapasztalatok, a képzési programok és a legjobb gyakorlatok cseréjét és megosztását”.

K

1 kérdés: A részes állam formálisan létrehozott-e egy vagy több koordinációs pontot a kormányon belül, amely kapcsolattartó pontként szolgál a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekben? Felállítottak-e olyan koordinációs mechanizmust, amely elősegíti a tevékenységek összehangolását a kormányzaton belül? Közölték-e mindezt a civil társadalommal?

4.1.2. A CRPD és értékeinek bevezetése a kormányba

A CRPD-t és annak értékeit a koordinációs pontoknak kell bevezetniük a kormányzat ágazataiban és különböző szintjein. Mint ahogy a jelen iránymutatás 2. fejezetében elmagyaráztuk, a CRPD értékrendje az Egyezmény 3. cikkében szereplő alapelvekből származik. Ezen alapelvek közé tartozik a veleszületett méltóság, az egyéni önrendelkezés, a személyek önállósága; a hátrányos megkülönböztetés tilalma; teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás; esélyegyenlőség; hozzáférhetőség; a nők és férfiak közötti egyenlőség; és a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tisztelete és elfogadásuk az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként.²⁵

A CRPD és értékeinek megismertetésére irányuló tevékenységek közé tartozhat a „fogyatékossgal élő személyekkel és jogaikkal kapcsolatos tudatosság-növelő képzési programok elősegítése”,²⁶ mint pl. a kormány és a szolgáltatások nyújtásáért felelős szervezetek képviselői számára készített programok. A részes államoknak biztosítaniuk kell a koordinációs pont(ok) megfelelő politikai vezetését, amely a változás folyamatát irányítja, elosztja és mobilizálja a vezetést a kormányzaton belül, ösztönzi a kollégákat, kitolja a tárcák határait, vitatja a status quo-t, összegyűjti az erőforrásokat és begyűjti a kormányzaton belülről és a kívülről érkező támogatásokat.

Ezek a tevékenységek szorosan kapcsolódnak a CRPD 8. cikkének végrehajtásához szükséges tevékenységekhez, amely kimondja a részes államok kötelezettségét a CRPD-re és a fogyatékossgal élő emberekre vonatkozó tudatosság növelésére. Ezek kapcsolódnak továbbá azokhoz a tevékenységekhez is, melyeket a 33. cikk (2) bekezdésének keretrendszere szerint el kell végezni, a CRPD-ben rögzített jogok előmozdítása érdekében (ld. az 5. fejezetet a 33. cikk (2) bekezdésének megvitatását), továbbá egyeztetni kell a munka megosztásáról a testületek között; ki mit tegyen? Végül is, a koordinációs pont(ok), mint a részes államok képviselői, felelősek ezen tevékenységek végrehajtásáért.

K

2. kérdés: Milyen tevékenységeket végez a koordinációs pont annak érdekében, hogy a társadalom egészében növelje a tudatosságot a CRPD tekintetében?

4.1.3. Biztosítja a koordinációt a kormányzaton belül

Amint jelen iránymutatás 2. fejezetében megjegyeztük, a fogyatékosügyi szakpolitikát gyakran egy bizonyos minisztérium vagy részleg alakítja ki, ennek a minisztériumnak/részlegnek megfelelő politikai célokkal összefüggésben, mellőzve minden további koordinációt a kormányzaton belül. A CRPD 33. cikkének (1) bekezdése arra törekszik, hogy a kormányokat elmozdítsa ettől a megközelítéstől az összehangolt kormányzás felé, annak érdekében, hogy a CRPD-t a lehető leghatékonyabban valósíthassák meg.²⁷ A gyakorlatban ez a koordinációs pontoktól az alábbiak elvégzését követeli meg:²⁸

1. **A fogyatékosügyi törvényalkotás, politika, programok és szolgáltatások összehangolása.** Ehhez hatékony kommunikációs csatornákra, a kommunikációra és az előrehaladást felülvizsgáló találkozók rendszeres

²⁵ CRPD 3. cikk.

²⁶ CRPD, 8. cikk (2) bekezdés (d) pont.

²⁷ A CRPD 4. cikke (1) bekezdésének (a) pontja kimondja a részes államok általános kötelezettségét, miszerint „meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést a jelen Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében”.

²⁸ Idézet J. Newman „Összehangolt kormányzat: a partnerség politikája” c. munkájából, 6. fejezet, *A kormányzás modernizálása: Új munka, politika és társadalom* (London: Sage, 2001).

összehívására van szükség, melyeken keresztül a teljes kormányzatra kiterjedően összehívhatók a részlegek/minisztériumok képviselői. Ez annak biztosítását jelenti, hogy az érintett minisztériumok/osztályok megosztják egymással a prioritásokat, gondolatokat és szempontokat, így lehetővé téve, hogy teljes körű törvényeket, szabályzatokat és programokat alkalmazzassanak, illetve hogy a fogyatékossgal élő személyeknek nyújtott szolgáltatások a lehető leghatékonyabban elégíthessék ki a fogyatékossgal élő személyek igényeit. Szükség lehet a kormánytisztviselők utazására a belföldi koordinációs találkozók megtartása céljából.

2. **Alkalmazkodás a fogyatékossgal ügyekhez az összes kormányzati politikában és programban.** A CRPD 4. cikk (1) bekezdésének (c) pontja szerint a részes államok kötelezettsége, hogy „figyelembe vegyék a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak védelmét és előmozdítását valamennyi politika és program során”. A koordinációs pontnak ennek megfelelően biztosítania kell, hogy minden kormányzati minisztérium/osztály figyelembe vegye a fogyatékossgal élő személyek jogait a törvény- és programalkotás során (még a nem fogyatékosügyi törvényhozás és programalkotás esetében is). Az összehangolt cselekvés nem korlátozódhat a fogyatékosügyi szabályozásra és programokra, annak ki kell terjednie minden tevékenységre, például az adórendszer megváltoztatására, a fejlesztési segélyek kiosztására, a szegénységet visszaszorító stratégiák kidolgozására, a városi terek tervezésére, és így tovább.
3. **Az információcsere elősegítése.** A koordinációs pontnak meg kell osztania az ígéretes gyakorlatot a kormány ágazataival és szintjeivel annak érdekében, hogy kialakítsa a CRPD végrehajtásának innovatív megközelítését. Ez magában foglalja a különböző civil szervezetek bevonását csakúgy, mint a magánszektorét, hogy megoszthassák gondolataikat és gyakorlataikat, például arra vonatkozóan, hogy léteznek hozzáférhető támogató szolgáltatások a fogyatékossgal élő személyek számára,²⁹ vagy hogy a fogyatékossgal élő személyekkel dolgozó alkalmazottak képzettek, illetve a legfrissebb információk birtokában vannak.³⁰
4. **A finanszírozás biztosítása a fogyatékosügyi szektor számára.** A megfelelő pénzügyi források biztosítása a fogyatékosügyi szektor számára egy másik olyan szerep, amit a koordinációs pont betölthet. Ez elérhető például a fogyatékossgal élő személyek igényeinek meghatározásával, biztosítva, hogy a minisztériumok hozzájárulnak a finanszírozáshoz, valamint megfelelő szolgáltatások nyújtására alkalmas partneri kapcsolatok kiépítésével. A helyi körülményektől függően ezek a partneri kapcsolatok kialakíthatók állami szervezetekkel, ezekkel egyenértékű hivatalokkal, magánvállalkozásokkal és közhasznú szervezetekkel. Hasonlóképpen, a koordinációs pont megvizsgálhatja, hogyan lenne lehetséges az egymást részben átfedő szabályzásokból és programokból eredő szükségtelen költségek csökkentése.

K

3. kérdés: Mit tesz a részes állam a kormányon belüli hatékony koordináció biztosításáért a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyek vonatkozásában?

4.1.4. Biztosítja a civil társadalom bevonását

Az iránymutatás 3. fejezete meghatározza, hogy a civil társadalmat, különös tekintettel a fogyatékossgal élő személyekre és az őket képviselő szervezetekre, miért és hogyan kell bevonni a döntéshozatali folyamatba. A koordinációs pont felelőssége a jelentőségteljes részvétel biztosítása a fogyatékossgal élő személyek számára.

²⁹ Ld. CRPD, 4. cikk (1) bekezdés (e) pont.

³⁰ Ld. a CRPD 4. cikk (1) bekezdés (i) pontját.

A koordinációs ponton dolgozó személyeknek – mint vezető tisztségviselőknek, vagy a tisztségviselők csoportjainak – biztosítaniuk kell, hogy a fogyatékossgal élő személyekkel az őket képviselő szervezeteken keresztül szorosan egyeztessenek, és őket aktívan bevonják bármilyen, őket érintő törvény vagy szabályzat megalkotásába és végrehajtásába.³¹

A koordinációs pont alapvető szerepet játszhat a képességfejlesztő tevékenységekhez szükséges finanszírozás megteremtésében a civil társadalom számára, ezzel lehetőséget teremtve a fogyatékossgal élő személyeknek és az őket képviselő szervezeteknek, valamint a civil társadalom más szereplőinek, hogy teljes körűen részt vegyenek a CRPD-vel kapcsolatos összes ügyben. Ide tartozik a CRPD-ről tartott oktatás csakúgy, mint a szervezeti fejlesztés a civil társadalom hangjának erősítésére (a nem-kormányzati szervezetek képességfejlesztéséről ld. a 3. fejezetet).

A koordinációs pontnak el kell nyernie a többi tisztségviselő bizalmát, amikor megbeszélést kezdeményez az Egyezmény befoglalásáról olyan szabályzatokba és programokba, melyekért ők felelnek. Ezeknek a megbeszéléseknek annyira nyitottnak és átláthatóknak kell lenniük, amennyire ez lehetséges, de időről időre szükség lehet a kormányzaton belüli viták bizalmas kezelésére, ami (biztos) teret hagy a politikai tárgyalásra.

4. kérdés: A koordinációs pont miként egyeztet szorosan, illetve vonja be aktívan a fogyatékossgal élő személyeket a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekbe?

4.1.5. Induló elemzést készít a CRPD ratifikálásakor

A koordinációs pontoknak biztosítaniuk kell, hogy induló elemzés készüljön a ratifikálás időpontjában. Ennek az elemzésnek meg kell jelölnie azt a mértéket, amennyire a ratifikálás időpontjában a hazai törvénykezés, szabályozás és gyakorlat megfelel a CRPD-nek, annak 1-től 33-ik cikkéig.

Az induló elemzés nem a CRPD kifejezett követelménye. Ezt a kezdeményezést formálisan a CRPD tárgyalása során vetették fel a nemzeti emberi jogi intézmények, de erre vonatkozó követelmény nem került be az Egyezmény végső szövegébe.³² Az induló elemzés elsősorban azért került be a CRPD-be, mert a részes államoknak nehézségei támadhatnak az Egyezmény végrehajtásában, ha nem mennek keresztül ezen a folyamaton.

A CRPD 35. cikk (1) bekezdése szerint minden részes államnak, a jelen Egyezmény hatályba lépését követő két éven belül be kell nyújtania az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságához „az átfogó jelentést, melyben beszámol a jelen Egyezményben meghatározott kötelezettségek teljesítése érdekében tett intézkedéseiről, valamint az azok végrehajtásában megvalósított előrehaladásról”.³³ A részes állam nem tudja benyújtani a jelentést az Egyezmény ratifikálásától számított két éven belül elért előrehaladásról, amennyiben nem készült induló elemzés. Épp ezért nem megfelelő, ha a részes állam az Egyezmény 35. cikkének (1) bekezdéséhez ragaszkodva a jelentést az Egyezménynek való megfelelésről készített első elemzéseként fogja fel.

³¹ Ld. a CRPD 4. cikkének (3) bekezdését, mely kimondja, hogy: „A jelen Egyezmény végrehajtására irányuló jogalkotás és politikák kidolgozása és végrehajtása során, továbbá a fogyatékossgal élő személyeket érintő kérdésekkel kapcsolatos más döntéshozatali eljárásokban a részes államok szorosan egyeztetnek, amelybe aktívan bevonják képviseleti szervezeteiken keresztül a fogyatékossgal élő személyeket, ideértve a fogyatékossgal élő gyermekeket is.”

³² Nemzeti emberi jogi intézmények: Szövegtervezet az ellenőrzésről, 2005. augusztus 10.

³³ CRPD, 35. cikk (1) bekezdés.

A ratifikálást követő induló elemzés készítése különösen szükséges, ha figyelembe vesszük, hogy az állam, a civil társadalom és az ENSZ mechanizmusai hogyan becsülik fel a gazdasági, szociális és kulturális jogokat, melyeknek széleskörű elismerése a cél.³⁴ Nem lesz rá lehetőség, hogy megítéljük, történt-e előrehaladás a két (vagy négy) év alatt, ha nem léteznek adatok az időszak kezdetén tapasztalt helyzetről.

A részes államoknak biztosítaniuk kell az induló elemzés hozzáférhetőségét a civil társadalom számára, különös tekintettel a fogyatékossgal élő személyekre és az őket képviselő szervezetekre, illetve minden egyéb olyan személy vagy szervezet számára, aki/amely részt vesz az 5. fejezetben leírt ellenőrzési folyamatban. Azt is lehetővé kell tenniük, hogy a civil társadalom részt vegyen az elemzés elkészítésében.

K

5. kérdés: Készült-e induló elemzés a CRPD ratifikálásakor? Azt a civil társadalom, benne a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával készítették-e, illetve hozzáférhetővé tették-e számukra?

4.1.6. Nemzeti CRPD végrehajtási terv kiadása

A koordinációs pontnak az Egyezmény ratifikálását követően biztosítani kell egy nemzeti fogyatékosügyi akcióterv elkészítését. A nemzeti CRPD végrehajtási tervnek meg kell felelnie a következőknek: kinyilvánítja a kormány prioritásait a CRPD végrehajtása során, SMART (angol mozaikszó, lefordítva: Speciális, Mérhető, Elérhető, Lényeges és Időhöz kötött) célokat tartalmaz az előrehaladás mérésére, valamint megjelöli, a kormánynak mely részei felelősek az egyes tevékenységekért, melyeket a terv kijelölt. A CRPD végrehajtási tervnek meg kell jelölnie azokat az intézkedéseket is, melyekkel a civil társadalom, beleértve a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket, részt vesz majd a terv végrehajtásában. Ahogyan azt korábban, az iránymutatás 3. fejezetében tárgyaltuk, a CRPD 4. cikkének (3) bekezdése a civil társadalom részvételét teszi szükségessé a CRPD végrehajtásában. Magát a végrehajtási tervet a civil társadalom képviselőivel együtt kell elkészíteni.

A tervnek minden szempontra ki kell terjednie, amit a kormányzat tesz, és nem szabad a fogyatékossg-specifikus politikára és programokra korlátozódnia. A nemzeti CRPD végrehajtási tervet megfelelően kell finanszírozni és ellenőrizni. Javasolható a részes államok számára, hogy kétéves tervet dolgozzanak ki azonnal a ratifikálást követően, hogy annak ütemezése megfeleljen az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága felé benyújtandó jelentés határidejének, amely két évvel a ratifikálás után esedékes.³⁵

K

6. kérdés: Készítettek-e CRPD végrehajtási tervet? Azt a civil társadalom, benne a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával készítették-e, illetve hozzáférhetővé tették-e számukra?

4.1.7. Az adatok és statisztikák összesítése

A CRPD 31. cikke előírja a részes államok számára, hogy „A részes államok vállalják, hogy összegyűjtik a megfelelő információkat – beleértve statisztikai és kutatási adatokat –, amely révén a CRPD végrehajtásához szükséges

³⁴ CRPD, 4. cikk (2) bekezdés.

³⁵ CRPD, 35. cikk.

politikákat alakíthatnak ki és valósíthatnak meg”.³⁶ A 31. cikk arról is rendelkezik, hogy az összegyűjtött adatokat le kell bontani ahhoz, hogy az Egyezmény végrehajtását felbecsüljék, és beazonosítsák, illetve megnevezzék azokat az akadályokat, melyekkel a fogyatékossgal élő személyek szembesülnek.³⁷

Az adatok közé tartoznak a statisztikai információk és a fogyatékossgal élő személyek tapasztalataiból levont minőségi információk. A kétféle adattípus kombinálása alapvető fontosságú a bizonyságokon alapuló törvények, tervek és politikák kialakításához csakúgy, mint azok végrehajtásához és értékeléséhez. Az adatok szükségesek továbbá ahhoz, hogy felmérhető legyen az előrehaladás a nemzeti CRPD végrehajtási tervhez képest (ld. fent a koordinációs pont funkcióit).

A részes államoknak biztosítaniuk kell az adatok széles körű terjesztését és hozzáférhetőségét a nyilvánosság számára, ideértve a 33. cikk (2) bekezdésben említett ellenőrző mechanizmust (ld. az iránymutatás 5. fejezetét), továbbá a civil társadalom számára, különös tekintettel a fogyatékossgal élő személyekre és az őket képviselő szervezetekre, illetve minden egyéb olyan személy vagy szervezet számára, aki/amely részt vesz a 33. cikk (3) bekezdésében előírt ellenőrzési folyamatban (ld. az iránymutatás 3. fejezetében).

A 31. cikket a 33. cikkel együtt kell olvasni, különös tekintettel a 33. cikk (2) bekezdésére. Ahogy azt az iránymutatás 5. fejezetében kifejtjük, a 33. cikk (2) bekezdése elvárja a részes államoktól, hogy olyan keretrendszert állítsanak fel, mely magában foglalja a független mechanizmusokat, illetve rendelkezik a CRPD végrehajtásának ellenőrzéséről. A CRPD végrehajtásának ellenőrzésére irányuló mechanizmusoknak a 33. cikk (2) bekezdésének keretrendszere szerint meg kell felelniük az alapvető kutatási módszertani kritériumoknak, ismeretalappal rendelkezve az ellenőrzéshez.

Ha valaki a nemzeti szintű ellenőrzés tapasztalataiból kíván meríteni egyéb jogi alapú összefüggésekben, mint pl. a Millenniumi Fejlesztési Célok és az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (ICESCR), ezekből világosan látszik, hogy az ellenőrzés ismeretalapjának összetevői az alábbiak:

- **Nemzeti célkitűzések.** Az egyes CRPD által biztosított jogok alkalmazási területének konkrét leírása, és a szükséges minőségi és mennyiségi paraméterek teljes körű és hatékony végrehajtásához. A nemzeti célkitűzések részletezik a szükséges szociális kötelezettségvállalást, melyet az adott jog létrehoz.
- **Mutatók.** Statisztikai változók, melyekkel az idő múlásával a mérhető változások azonosíthatók, elsősorban a megállapított alaphelyzethez viszonyítva (a korábbiakban kifejtve). A mutatók gyakran automatikusan következnek az adott cél megszövegezéséből.
- **Adatok.** A 31. cikk érvényes és megbízható, a kiválasztott mutatóra vonatkozó adatok felvételéről rendelkezik, a jog életbe léptetéséhez, a nemzeti célkitűzések szempontjából. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a CRPD 31. cikke olyan adatok gyűjtésére kötelezi az államokat, melyek lehetővé teszik számukra, hogy a CRPD-vel összeférő szabályzatokat alkossanak és vezessenek be, valamint hogy ezeket az adatokat „lebontsák”, a fogyatékossgal élőkre. Például ez azt jelenti, hogy a 27. cikk szerinti adatoknál a foglalkoztatási arányról a „fogyatékossgot”, „nemet” vagy „életkort” demográfiai vagy statisztikailag független változóként kell alkalmazni úgy, hogy összehasonlítható legyen az általános foglalkoztatottsági arány és a fogyatékossgal élő személyekre vonatkozó arány.

³⁶ CRPD, 31. cikk (1) bekezdés.

³⁷ CRPD, 31. cikk (2) bekezdés.

A koordinációs pontoknak, annak érdekében, hogy sikeresen összesíthessék az adatokat és statisztikákat, biztosítaniuk kell a kutatás és jelentésközlés anyagi feltételeit, beleértve az induló jelentésként felhasználható jelentéseket (ld. a koordinációs pont 5. funkcióját), valamint a CRPD 35. cikke szerinti jelentéseket (ld. a koordinációs pont 6. funkcióját).

7. kérdés: A részes állam miként gyűjt megfelelő információkat, beleértve a statisztikai és kutatási adatokat? Hogyan teszik elérhetővé és hozzáférhetővé ezeket az információkat a kormány képviselői, a civil társadalom, és elsősorban a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek számára?

4.1.8. Kapcsolatot létesít a hazai és nemzetközi emberi jogi mechanizmusokkal

A koordinációs pontnak el kell készítenie minden hazai jelentést, és tényleges megbeszélésekbe kell bocsátkoznia a részes államnak az Egyezmény végrehajtásában való előrehaladásának ellenőrzésére alapított szervezeteivel. Ezek közé a tevékenységek közé tartozhatnak: jelentések készítése a nemzeti vagy regionális parlamentek számára a CRPD végrehajtásáról,³⁸ jelentés vagy bizonyíték szolgáltatása a CRPD végrehajtásában érintett parlamenti bizottságoknak, jelentés a 33. cikk 2. bekezdése szerint alapított független mechanizmusnak (ld. alább az iránymutatás 5. fejezetét), és/vagy a nyilvánosság számára hozzáférhető éves jelentés kiadása. A hazai jelentéstétel természete és gyakorisága természetesen az ország jogrendszere szerint eltérő lehet.

Hivatalos eljárást kell kialakítani a jelentések időben történő benyújtásának koordinálására az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága felé, a 35. cikkel összhangban. Ahogy fentebb megjegyeztük, az államoknak a hatályba lépést követő két éven belül kell ilyen jelentést benyújtaniuk. A húsz, az Egyezményt korábban már ratifikáló állam kivételével ez általánosságban a ratifikálást követő két évet jelenti, hacsak nem volt további olyan hazai törvény, amely az Egyezményt hatályba léptette.

A részes államoknak mindenre kiterjedő jelentést kell benyújtaniuk az Egyezmény végrehajtásának érdekében tett intézkedésekről, illetve az előrehaladról. Az induló átfogó jelentés benyújtását követően a részes államoknak legalább négyévente, vagy a bizottság kérésére kell jelentést tenniük.³⁹ Az általános koordinációs pontnak biztosítania kell, hogy a jelentéseket megírják a bizottságnak, ahogyan az Egyezmény javasolja, oly módon, hogy az „nyitott és átlátható folyamatot” tükrözzön,⁴⁰ és amely bevonja a fogyatékossgal élő személyeket.⁴¹

A 36. cikk (4) bekezdése szerint az államok további kötelezettsége, hogy „jelentéseiket széles körben tegyék hozzáférhetővé saját országuk nyilvánossága előtt”, ami azt jelenti, hogy a jelentéseket nyilvánosságra kell hozni, hozzáférhető formátumokban, az ország valamennyi hivatalos nyelvén, valamint terjeszteni kell a főbb érdekelt feleknek, mint a civil társadalom, benne a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek, és bármely más nem kormányzati szereplőnek, nem kormányzati szervezetnek, vagy magánszemélynek, amelyeknek/akiknek célja az Egyezmény végrehajtása elősegítése, védelme vagy ellenőrzése. A rendelkezés ezután meghatározza, hogy az államoknak „lehetővé kell tenniük a hozzáférést az ezen jelentésekkel kapcsolatos javaslatokhoz és általános

³⁸ Ez az Európai Unió esetében az Európai Parlamentnek eljuttatott jelentéseket jelenti.

³⁹ CRPD, 35. cikk (2) bekezdés.

⁴⁰ CRPD, 35. cikk (4) bekezdés.

⁴¹ A CRPD, 35. cikk (4) bekezdése azt ajánlja az államoknak, hogy „kellően vegyék figyelembe” a jelentések elkészítésekor a 4. cikk (3) bekezdésének rendelkezését, mely előírja az államok számára, hogy „szorosan egyeztessenek, illetve aktívan vonják be a fogyatékossgal élő személyeket, ideértve a fogyatékossgal élő gyermekeket, az őket képviselő szervezeteken keresztül”. A civil társadalom részvételével kapcsolatban további részleteket jelen iránymutatás 3. fejezetében talál.

ajánlásokhoz”, melyeket az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága írt. Ez azt jelenti, hogy az államoknak hozzáférhetővé kell tenniük a Bizottság azon megállapításait is, melyek kritikával illetik a kormányzatot. A kormánynak mindemellett feladata, hogy széles körben hozzáférhetővé tegye az összefoglaló ajánlásokat, ami jelenti azt is, hogy azokat az adott állam hivatalos nyelvére lefordítják (valamely hivatalos ENSZ nyelvről).

Meg kell jegyeznünk, hogy a koordinációs pontoknak figyelemmel kell kísérniük az ENSZ szerveinek⁴² és az emberi jogokról szóló megállapodás értelmében létrehozott ENSZ testületek munkáját.⁴³ A fenti Bizottságok fontos észrevételei, az államra jellemző összegző vélemények és az egyéni kommunikációra vonatkozó eset-specifikus megállapítások lényegesek lehetnek a fogyatékossgal élő személyek számára.

A koordinációs pont munkatársainak szükségük lehet az ország bejárására annak érdekében, hogy kutatásokat végezzenek ezen hazai jelentések elkészítéséhez. A finanszírozást úgy kell biztosítani, hogy a koordinációs pont személyzete külföldre is eljuthasson, pl. a részes államok éves konferenciájára a CRPD-ről, melyre az ENSZ New York-i központjában kerül sor minden év szeptemberében.

A koordinációs pont felelősségének a jelentéstétel összehangolásában ki kell terjednie annak biztosítására, hogy a kormány minisztériumai/részlegei megkapják a hazai vagy nemzetközi mechanizmusoktól kapott jelentéseket, valamint, hogy az ezekben a jelentésekben foglalt ajánlásokat kellően figyelembe veszik, illetve megszívlelik. Ide tartozik, hogy a 33. cikk (2) bekezdése szerinti keretrendszerre vonatkozó ajánlások szerint kell eljárni (ld. az iránymutatás 5. fejezetét alább). A koordinációs pontnak biztosítania kell, hogy az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságának záró észrevételek foglalt ajánlások szerint járjanak el, amivel feleslegessé válik az ENSZ-hez folyamodás.

Az EU tagországbeli koordinációs pontoknak további kötelezettségeik is vannak. Az EU a CRPD-hez 2010 decemberében csatlakozott. Az CRPD EU-beli végrehajtására és az EU képviseletére vonatkozó belső szabályokat magatartási kódex rögzíti.⁴⁴ Ez a dokumentum rendelkezéseket tartalmaz az Európai Bizottságra vonatkozóan, miszerint „saját kezdeményezésére, vagy valamely tagállam kapcsolattartó pontjának kérésére koordinációs ülést hív össze a tagállamok kapcsolattartóinak részvételével.”⁴⁵ Egy EU tagállam koordinációs pontjának fel kell készülnie arra, hogy bizalmas alapon információkat küldjön az Európai Bizottságnak az EU jelentésre vonatkozóan, továbbá előre elküldje a Bizottságnak saját jelentését.⁴⁶ Ezen kívül, a koordinációs pontot vezető tisztségviselőnek negyedévente Brüsszelbe kell utaznia, hogy részt vegyen az EU fogyatékossgal foglalkozó szakértői csoportjában és más Európai Unió ülésen és konferenciákon.

8. kérdés: Hogyan tudnak hatékony párbeszédet folytatni a koordinációs pontok az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságával és más nemzetközi emberi jogi egyezményt ellenőrző szervezetekkel?

⁴² Ezek közé az ENSZ szervek közé tartozik az Emberi Jogi Tanács (annak Egyetemes Időszaki Felülvizsgáló eljárása és Speciális eljárásai).

⁴³ Ezek közé a testületek közé tartoznak: az Emberi Jogi Bizottság (CCPR), a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága (CESCR), a Faji Megkülönböztetés Megszüntetésének Bizottsága (CERD), a Nők Hátrányos Megkülönböztetése Elleni Bizottság (CEDAW), a Kínzás és más Kegyetlen, Embertelen, vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Elleni Bizottság (CAT) és a Kínzás és más Kegyetlen, Embertelen, vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Elleni ENSZ egyezmény (CAT) kiegészítő jegyzékönyve (OPCAT) alatt működő bizottság. (SPT), a Gyermekek Jogainak Bizottsága (CRC), a Vándormunkások Bizottsága (CMW), valamint a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (CRPD). További részletek elérhetők itt: <http://www.ohchr.org>.

⁴⁴ „A Tanács, a tagállamok és a Bizottság között létrejött magatartási kódex, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezménynek az Európai Unió általi végrehajtására és az Európai Unió ezen Egyezmény tekintetében való képviseletére vonatkozó belső szabályok megállapításáról” (2010/C 340/08).

⁴⁵ Magatartási kódex, 11. (d) pont.

⁴⁶ Magatartási kódex, 12. (d) pont.

K

9. kérdés: Mit tesz a koordinációs pont annak érdekében, hogy biztosítsa a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek részvételét a CRPD Bizottság jelentéstételi folyamatában?

4.2. A koordinációs pont(ok) formája

A fejezet korábbi része a koordinációs pontok funkcióival foglalkozott, ez a rész pedig azok formáját (struktúráját) ismerteti. Hasonlóképpen, javaslatunk, hogy az államok a 33. cikk (1) bekezdésével kapcsolatban biztosítsák, hogy a forma (struktúra) másodlagos legyen a funkciókkal szemben: a 33. cikk (1) bekezdés végrehajtásának végső ismérve nem a helyszín, hanem a hatékonyság.

A részes államoknak az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos ügyekre ki kell jelölniük legalább egy koordinációs pontot a kormányzaton belül, az Egyezmény ratifikálása előtt, vagy közvetlenül az után, így biztosítva, hogy a kormány összehangoltan járjon el a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekben és megvalósuljanak a fent felsorolt funkciók. A CRPD rugalmasságot enged a részes államok részére, hogy döntsenek a koordinációs pont(ok) számáról és helyéről, előírva, hogy ezt „szervezeti felépítésüknek megfelelően” tegyék meg.⁴⁷ Amint azt a későbbiekben kifejtjük, a 33. cikk (1) bekezdése előírja továbbá a részes államoknak, hogy mérlegeljék egy kiegészítő kormányzati mechanizmus létesítését a különböző ágazatokon és szinteken végzett tevékenységek összehangolására.

4.2.1. A koordinációs pontok száma

A 33. cikk (1) bekezdése értelmében a részes államoknak **legalább egy koordinációs pontot** kell kijelölniük a kormányzaton belül, az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos ügyekre. A szóban forgó, legalább egy koordinációs pont kijelölése lehet a részes állam centralizált közigazgatási rendszerének döntése, ha a fogyatékossgal kapcsolatos hatáskör nagymértékben egyetlen részleghez vagy minisztériumhoz tartozik. Ilyen helyzetben a részes állam vezető tisztségviselőt jelölhet ki koordinációs pontként.

A részes államok azonban egynél több koordinációs pontot is kijelölhetnek nemzeti szinten, horizontálisan a részlegeken/minisztériumokon keresztül, és vertikálisan a kormányzat regionális és annál alacsonyabb szintjein. Leginkább akkor érvényes ez, ha a CRPD teljes körű és hatékony végrehajtásának biztosításában nem játszik szerepet az összes kormányzati ágazat és szint. Az „ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa Hivatalának tematikus tanulmánya a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény végrehajtására és ellenőrzésére létrehozott nemzeti mechanizmusok struktúrájáról és szerepéről” azt javasolja, hogy a részes államok „jelöljenek ki koordinációs pontot minden egyes, vagy a legtöbb részleg/minisztérium szintjén”.⁴⁸ Ha egynél több koordinációs pontot jelölnek ki, az összehangolás biztosítására vezető koordinációs pontot kell kijelölni, mely felelős a többi koordinációs pont felügyeletéért és összehangolásáért.

4.2.2. A koordinációs pont(ok) lényeges elemei

A részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy bárhol található is a koordinációs pont, az megfelelő személyzettel rendelkezzen; a személyzet rendelkezzen a fogyatékossgal élők jogaira vonatkozó ismeretekkel, és a vezető

⁴⁷ CRPD, 33. cikk (1) bekezdés.

⁴⁸ OHCHR, Tematikus tanulmány a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény végrehajtására és ellenőrzésére létrehozott nemzeti mechanizmusok struktúrájáról és szerepéről, 2009. december 22, A/HRC/13/29, 24. pont.

koordinációs pont esetén jogosult legyen a politika összehangolására a kormányzaton belül; és a koordinációs pontok megfelelő forrásokkal rendelkezzenek a jelen iránymutatás 4.1 pontjában felsorolt funkciók elvégzéséhez.

A koordinációs pont lényeges elemei:

1. **Megfelelő létszámú személyzet (összes koordinációs pont).** Megfelelő létszámú személyzet szükséges, akik elvégzik a jelen iránymutatás 4.1 pontjában felsorolt összes, szükséges funkciót.
2. **A fogyatékossgal élők jogaira vonatkozó ismeretek (összes koordinációs pont).** A koordinációs ponton dolgozó személyzet tagjainak alaposan ismerniük kell a következőket:
 - CRPD alapelvek, a részes államok kötelezettségei, jogok és mechanizmusok.
 - A fogyatékossgal jogokon alapuló megközelítése.
 - A fogyatékossgal társadalmi modellje, mely a fogyatékossgát úgy ismeri el, mint a fogyatékos személy és a társadalmi akadályok közötti kölcsönhatás eredményét.
 - Az emberi jogok és a különböző fogyatékossgák (ideértve a pszichiátriai ellátásban részesülőket, mely terület gyakran kimarad a fogyatékossgal élők jogaira vonatkozó értekezésekből) közötti kapcsolatok.

Manapság több online tanfolyam, nyári iskola, újságcikk és könyv létezik, melyek segítségével a személyzet elmélyítheti a CRPD-re és a kormányzatoknak az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatos kötelezettségeire vonatkozó ismereteit. Az oktatásokat fogyatékossgal élő személyeknek és az őket képviselő szervezeteknek kell végezniük.
3. **Jogosultság a politika kormányzaton belüli összehangolására (vezető koordinációs pont).** Az intézkedések végrehajtásának összehangolása érdekében a vezető koordinációs pontnak megfelelő jogosultsággal kell rendelkeznie ahhoz, hogy biztosítsa az intézkedések horizontális és vertikális megvalósulását.
 - Központi kormányzati szinten a koordinációs pontnak egyeztetnie kell a sok politikai terület között a gyermekekre, oktatásra, foglalkoztatásra, egészségügyre, lakásra, közlekedésre, sportra és szabadidőre, vállalkozásra, társadalmi jólétre, külügyekre, igazságügyre, munkára és pénzügyekre vonatkozó szakpolitikák kidolgozásáért és jogszabályok meghozataláért felelős minisztériumokkal és részlegekkel.
 - Regionális és helyi kormányzati szinten a CRPD végrehajtásában részt kell venniük a szolgáltatások (ideértve más politikai területek között az oktatást, foglalkoztatást, egészségügyet, lakhatást, közlekedést, sportot és szabadidőt és vállalkozást) megszervezéséért, nyújtásáért és elosztásáért felelős kormányzati képviselőknek.
 - Úgy központi, mind helyi szinten a koordinációs pontnak jogosultsággal kell rendelkeznie ahhoz, hogy ülést hívhasson össze a kollégákkal, tőlük információt kérjen és utasítást adjon az intézkedések megtételére. Ha a koordinációs pont nem rendelkezik ilyen jogosultsággal – ha például a koordinációs pontot vezető tisztségviselő nem elég magas beosztású ahhoz, hogy más minisztériumoktól elhívja a kollégákat az ülésekre, vagy ha a koordinációs pont vezetője nem rendelkezik felhatalmazással arra, hogy kérhesse más minisztériumoktól a jelentésben való közreműködést – a kormányzatnak formálisan ki kell jelölnie egy „koordinációs mechanizmust”, a kijelölést írásban kell rögzíteni, és a vonatkozó információkat nyilvánosan hozzáférhetővé kell tenni.
4. **Megfelelő finanszírozás (összes koordinációs pont).** A koordinációs pontoknak megfelelő finanszírozással kell rendelkezniük, a jelen iránymutatás 4.1 pontjában felsorolt funkciók elvégzéséhez. A finanszírozás megfelelőisége függ a környezettől és a szükségletektől, melyeket helyileg kell értékelni.

A részes államoknak a koordinációs pontot azon a minisztériumon belül kell kijelölniük, mely képes a CRPD értékeinek megélésére és megtestesítésére, továbbá megfelelő jogosultsággal rendelkezik az intézkedések kormányzaton belüli összehangolására. Ellentét lehet a képesség és jogosultság között, és mivel ez a környezettől függ, erre nézve az MDAC nem tud szigorú iránymutatást adni.

A részes államoknak meg kell fontolniuk, hogy a vezető koordinációs pontot a kormányzat magas szintjén jelölik ki, mint például a Miniszterelnöki Hivatal vagy a kabinetiroda. Másik lehetőség, hogy az elnöki hivatalon, a Miniszterelnöki Hivatalon, vagy a kabinetirodán belül létrehoznak egy fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó irodát. További lehetőség, hogy fogyatékossgügyi minisztert jelölnek ki, aki alá hivatal tartozik.⁴⁹ Kompromisszum lehet a képesség és jogosultság között, de a végső kérdés, hogy a koordinációs pont képes-e megfelelően végezni munkáját és rendelkezik-e a civil társadalmi szervezetek támogatásával?

K

10. kérdés: A kormányon belül hol került kijelölésre a vezető koordinációs pont? Hol jelöltek ki további koordinációs pontokat?

K

11. kérdés: A vezető koordinációs pont rendelkezik-e jogosultsággal ahhoz, hogy koordinálja a CRPD rendelkezéseinek nemzeti, regionális és helyi szintű végrehajtását?

K

12. kérdés: Hány személyt (teljes állásban) jelöltek ki arra, hogy a koordinációs pontokon dolgozzon? Milyen mértékig elegendő ez a létszám?

K

13. kérdés: Milyen képességfejlesztést biztosítanak a koordinációs pontokon dolgozó személyek számára ahhoz, hogy átfogó ismereteket szerezzenek a CRPD-ről, annak értékrendszeréről, és a nemzeti fogyatékossgra vonatkozó jogszabályokról és politikákról? A koordinációs pont személyzete részesült-e olyan oktatásban, melyet fogyatékossgal élő személyek vezettek?

K

14. kérdés: Milyen pénzügyi forrásokat különítettek el a koordinációs pont(ok) részére a CRPD rendelkezéseinek végrehajtásához? Képes-e a koordinációs pont elvégezni feladatait ezzel a finanszírozással?

4.2.3. Létező koordinációs pont

Bizonyos kormányzatoknál már vannak koordinációs pontok a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos ügyekre, melyek közül néhányat az ENSZ által elfogadott Fogyatékossgal élő személyek esélyegyenlőségéről szóló általános szabályokban (a továbbiakban: „Általános szabályok”) végrehajtása során hoztak létre.⁵⁰ Az

⁴⁹ Hoefmans, ENSZ egyezmény a fogyatékossgal élő személyek jogairól: a fogyatékossgal élők jogai érvényesítésének egységes és integrált megközelítése – háttér dokumentum, a Belgian Federal Public Service Social Security (2011) által megrendelt tanulmány.

⁵⁰ A fogyatékossgal élő személyek esélyegyenlőségéről szóló ENSZ általános szabályok, ENSZ Közgyűlés, negyvennyolcadik ülés, 48/96. sz. határozat, melléklet, 1993. december 20., A/RES/48/96:

17. szabály – A munkavégzés összehangolása

Az államok feladata a nemzeti koordinációs bizottságok és hasonló szervek létrehozása és erősítése, melyek nemzeti koordinációs pontként szolgálnak a fogyatékossgal élők jogaival kapcsolatos ügyekben.

- A nemzeti koordinációs bizottságoknak vagy hasonló szervezeteknek állandónak kell lenniük és jogi, valamint megfelelő közigazgatási szabályozáson kell alapulniuk.
- A magán és állami szervezetek képviselői együtt ágazatközi és multidiszciplináris összetételt érhetnek el. A képviselők az érintett kormány minisztériumokból, a fogyatékossgal élő személyek szervezetiből és a nem kormányzati szervezetekből választhatók.
- A fogyatékossgal élő személyek szervezeteinek jelentős befolyással kell rendelkezniük a nemzeti koordinációs bizottságban, hogy megfelelő visszajelzést biztosítsunk gondjaikra.
- A nemzeti koordinációs bizottságnak megfelelő autonómiával és forrásokkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy teljesíteni tudja a döntéshozáshoz kapcsolódó feladatait. Jelentést kell tenniük a legfelsőbb kormányzati szintnek.

Általános szabályok tartalmazzák az ENSZ Közgyűlésének nem kötelező erejű határozatát, melyet az ENSZ tagállamok 1993-ban fogadtak el, a „Fogyatékossgal élők évtizede” befejezéseként. A CRPD-vel ellentétben az Általános szabályok jogilag nem kötelezőek az államokra nézve, azonban az államok közös politikai kötelezettségvállalását képviselik arra vonatkozóan, hogy a fogyatékossgal élő személyek esélyegyenlősége érdekében dolgozzanak, végrehajtva a negyedik fejezet 22. szabályát: az egyenlő részvétel, az egyenlő részvétel célterületei, a végrehajtási és ellenőrzési mechanizmus előfeltételei. Az általános szabályok létrehozták továbbá az ENSZ fogyatékosügyi különleges jelentéstevőjének posztját, aki a végrehajtás ellenőrzéséért felel.⁵¹

A CRPD, mint ez közismert, egy jogi kötőerővel bíró nemzetközi jogi dokumentum. Ha egy részes állam már létező koordinációs pontot jelöl ki (ideértve bármely olyan koordinációs pontot, melyet az általános szabályok végrehajtásának megfelelően jelöltek ki) a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekre, a részes államnak biztosítani kell, hogy a koordinációs pont rendelkezzen további ismeretekkel, képességgel és forrásokkal feladatai teljesítéséhez. A részes államoknak el kell végezniük az alábbiakat:

1. A koordinációs pont megbízásának felülvizsgálatát, a CRPD 33. cikkének (1) bekezdésében foglalt feladatok szempontjából.
2. Szükség esetén további pénzügyi forrásokat kell biztosítaniuk ahhoz, hogy a koordinációs pont kiegészítő tevékenységeket hajtson végre.
3. Végre kell hajtaniuk a személyi kapacitások növelését és a személyzet oktatását a CRPD rendelkezésire vonatkozóan.

4.2.4. A koordinációs pontokon kívüli koordinációs mechanizmus

Amellett, hogy „az Egyezmény végrehajtására vonatkozó ügyekre a kormányzaton belül kijelölnek egy vagy több koordinációs pontot” a 33. cikk (1) bekezdése előírja, hogy a részes államok „mérlegeljék egy kormányzati koordinációs mechanizmus létrehozását vagy kijelölését a különböző ágazatokban és szinteken történő kapcsolódó tevékenységek előmozdítására”.⁵² Míg a részes államok csak arra kötelezettek, hogy „fontolják meg” koordinációs mechanizmus felállítását, az MDAC-nek az az álláspontja, hogy koordinációs mechanizmus nélkül a koordinációs pontnak nehéz lenne elvégeznie a rá kirótt feladatokat. A részes államoknak el kell dönteniük, hogy a koordináció felelősségét egy koordinációs pontra hárítják (a vezető koordinációs pontra, ahol egyenlő több koordinációs pontot jelöltek ki), vagy formálisan alapítanak vagy kiválasztanak egy koordinációs mechanizmust, mely független a koordinációs pont(ok)tól.

A CRPD szövege nem nyújt iránymutatást arra vonatkozóan, hogy mit jelent a „koordinációs mechanizmus”. Néhány javaslat ezzel kapcsolatban:

- A vezető beosztású, az érintett minisztériumokból/részlegekből meghívott tisztségviselők havi bizottsági ülése;
- Kormányzati munkacsoport az egyes törvénytervezetek vagy szakpolitikai ajánlások elemzésére;
- Éves kormányülések a CRPD végrehajtási folyamatának és feladatainak megvitatására;
- A minisztériumok/részlegek internetes kezelőfelülete a koordinációs pontok tevékenységének feltöltésére.

⁵¹ Az általános szabályokra vonatkozó további információért lásd az ENSZ Enable honlapját: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>.

⁵² CRPD, 33. cikk (1) bekezdés.

Bizonyos részes államokban a koordinációs pontokon kívüli koordinációs mechanizmus jobb helyzetben van ahhoz, hogy beindítsa a kormányzati cselekvés gépezetét. Ez különösen fontos olyan államokban, ahol a koordinációs pont nem rendelkezik megfelelő jogosultsággal vagy forrásokkal ahhoz, hogy hatékonyan összehangolja a kormányzat tevékenységét. A koordinációs ponton kívüli koordinációs mechanizmust létrehozhatja például a Miniszterelnöki Hivatal, mely megfelelő jogosultsággal és forrásokkal rendelkezik ahhoz, hogy megállapodjon az érintett minisztériumokkal a szükséges információk megadása és a szükséges intézkedések meghozatala érdekében.

Amennyiben külön mechanizmus létezik, a kormánynak biztosítania kell a civil társadalom, benne a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek, továbbá más, olyan nem állami szereplők, nem-kormányzati szervezetek vagy egyének bevonását a koordinációs mechanizmusba, amelyeknek/akiknek célja a CRPD céljainak előmozdítása, védelme vagy ellenőrzése.

Azokban az államokban, ahol egynél több koordinációs pont létezik, a részes állam a koordináló szerepre kijelölheti a vezető koordinációs pontot, ahelyett, hogy külön mechanizmust alapítana vagy jelölne ki a koordinációra. A hatékonyság érdekében a vezető koordinációs pontot el kell látni a megfelelő forrásokkal és jelentős politikai hatáskörrel. Ahol a részes állam egyetlen koordinációs pontot választott ki a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekre, logikusan ez a koordinációs pont vállalja a koordináció feladatát.

Az egyetlen koordinációs pontnak (ahol csak egy koordinációs pont létezik), a vezető koordinációs pontnak (ahol a kormányzat körül több koordinációs pont üzemel) vagy a koordinációs mechanizmusnak (ahol ilyen létrehozna vagy kijelölnek) képesnek kell lennie a funkciók teljes körének elvégzésére (ld. a 4.1 részt).

5. Fejezet: Őrzőkutya – 33. cikk (2) bekezdés

A CRPD. 33. cikk (2) bekezdése az alábbi rendelkezéseket tartalmazza:

A részes államoknak, jogi és közigazgatási rendszerüknek megfelelően a kormányzati szerven belüli rendszert kell fenntartaniuk, megerősíteniük, kijelölniük vagy létrehozniuk, amely szükség szerint egy vagy több független mechanizmusból áll, és a jelen Egyezmény végrehajtásának elősegítésére, védelmére és ellenőrzésére szolgál. Az ilyen mechanizmus kiválasztásakor vagy létrehozásakor a részes államnak figyelembe kell vennie az emberi jogok védelmét és elősegítését szolgáló nemzeti intézmények jogállásával és működésével kapcsolatos alapelveket.

Ez a rendelkezés biztosítja a keretrendszer megerősítését, fenntartását, kijelölését vagy létrehozását, mely:

- Legalább egy független mechanizmusból áll.
- Feladata a CRPD végrehajtásának előmozdítása, védelme és ellenőrzése, és
- Betartja az emberi jogok védelmét és elősegítését szolgáló nemzeti intézmények helyzetével és működésével kapcsolatos alapelveket („Párizsi Alapelvek”).

5.1. Értelmezési fejtörő

Mielőtt megvizsgáljuk a 33. cikk (2) bekezdése szerinti szervek háttérét, funkcióit és jellemzőit, meg kell oldanunk egy értelmezési problémát, mely az „ideértve” kifejezés használatából ered.⁵³ A 33. cikk (2) bekezdése kétértelmű arra vonatkozóan, hogy milyen mechanizmusok tartoznak a keretrendszerbe. Ha ezt a rendelkezést szó szerint kell olvasni, úgy értelmezhető, hogy a keretrendszer tartalmazhat a Párizsi Alapelveket teljesen betartó mechanizmusokat (melyek ezért függetlenek és pluralisztikusak), továbbá tartalmazhat olyan mechanizmusokat is, melyek nem felelnek meg teljesen a Párizsi Alapelveknek (mint például a kormányzathoz szorosan kapcsolódó mechanizmusok).⁵⁴ Ennek az értelmezésnek megfelelően a 33. cikk (2) bekezdése szerinti mechanizmus tartalmazhat akár kilenc kormányzati szervet és egy független testületet.

Az MDAC nem fogadja el ezt az értelmezést, és szilárdan hiszi, hogy az Egyezmény végrehajtásának előmozdítása, védelme és ellenőrzése érdekében megerősített, fenntartott, kijelölt vagy létrehozott összes mechanizmusnak teljes

⁵³ Ezzel az értelmezéssel kapcsolatban lásd: de Beco, G., „A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény 33. cikk (2) bekezdése. A nemzeti emberi jogi intézmények újabb szerepköre?” (2011) 29 (1) *Netherlands Quarterly of Human Rights*.

⁵⁴ A függetlenségre és pluralizmusra vonatkozó kötelezettségeket megállapító Párizsi alapelvek részletes leírását lásd később, a jelen iránymutatásnak ebben a részében.

mértékben meg kell felelnie a Párizsi Alapelveknek. Különösen a CRPD szerinti jogok védelmére és a CRPD szerinti jogok teljesítésének ellenőrzésére kijelölt szervezetek esetén alapvető fontosságú, hogy a kormányzattól függetlenek legyenek; ezeknek a szervezeteknek pártatlanoknak, illetéktelen befolyástól menteseknek kell lenniük és fenn kell tartaniuk hitelességüket a nyilvánosság előtt. Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy a CRPD hivatalos fordításai változóak. A CRPD spanyol verziójában az „áll ...-ból” („*que constará de*”) kétértelműséget okoz. Annak ellenére, hogy a keretrendszernek tárgyalásaiba be kell vonnia a keretrendszeren kívüli szervezeteket is, ideértve azokat is, melyek nem felelnek meg a Párizsi Alapelveknek, az MDAC azt javasolja, hogy a 33. cikk (2) bekezdése szerinti keretrendszer kizárólag teljesen független szervezetekből álljon.

5.2. A 33. cikk (2) bekezdésének áttekintése

Ahogy az iránymutatás 2. fejezetében leírtuk, a CRPD 33. cikke a nemzetközi emberi jogok végrehajtása és a fogyatékossgal élő személyek jogainak megvalósulásának a gyakorlása közötti űrt célozza meg. Történelmi szempontból, a nemzetközi emberi jogi egyezmények ellenőrzését nemzetközi testületek végezték, melyek meglehetősen eltávolodtak a valóságtól. A CRPD az első olyan nemzetközi emberi jogi egyezmény, mely kötelezi a részes államokat arra, hogy az ellenőrzésre nemzeti mechanizmusokat jelöljenek ki, és ezt a 33. cikk (2) bekezdése segítségével teszi.⁵⁵ A rendelkezésnek nem a nemzetközi ellenőrzés helyettesítése a célja, hanem az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága munkájának kiegészítése – a Bizottság megbízatása és funkciója a CRPD 34., 35., 36. és 37. cikkében, illetve a Fakultatív Jegyzőkönyvben található.

A részes államoknak jelentést kell benyújtaniuk a CRPD hatályba lépését követő két éven belül, ezt követően pedig négyévente,⁵⁶ melyet az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága ülésein áttekint.⁵⁷ A Bizottság ellenőrzi a részes államok intézkedéseit és a fejlődést a CRPD-ben megállapított jogok érvényesítésének biztosításában. Ezen kívül, a CRPD-hez kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv egyéni panaszkezelési eljárást és vizsgálati eljárást ír elő.

A 33. cikk (2) bekezdésének célja, hogy megkönnyítse az Egyezmény végrehajtását a részes államok számára, nemzeti szervezeteket kijelölve, melyek feladata olyan környezet elősegítése, melyben a fogyatékossgal élő személyek jogait az Egyezményben foglaltaknak megfelelően érvényesíthetik. Az előírás logikai háttere, hogy a nemzeti szervezetek közelebb állnak a valósághoz, nagyobb tapasztalattal rendelkeznek arról, hogy mi történik az adott államban, és nagyobb lehetőségük van a nyomon követésre, mint egy nemzetközi testületnek. Bár az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága fontos szerepet tölt be, a nemzeti szervezetek jobban tudnak dolgozni az országon belül, a hosszú távú hatás biztosítása érdekében.

⁵⁵ Meg kell említenünk az Kínzás és más Kegyetlen, Embertelen, vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Elleni ENSZ egyezmény (CAT) kiegészítő jegyzőkönyvét (OPCAT), mely előírja az államok számára, hogy „nemzeti megelőző mechanizmusokat” hozzanak létre, melyek meglátogatják a fogva tartási helyeket. A nemzeti megelőző mechanizmusok nem rendelkeznek felhatalmazással arra, hogy teljes egészében ellenőrizzék az ENSZ kínzás elleni Egyezményét (vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvet). Ezzel ellentétben, a 33. cikk (2) bekezdése alapján létrehozott, a keretrendszerbe tartozó független mechanizmusoknak a teljes CRPD-re koncentrálniuk kell.

⁵⁶ CRPD, 35. cikk.

⁵⁷ CRPD, 34. cikk.

A 33. cikk (2) bekezdése előírja a részes államok számára, hogy a ratifikálást követően alakítsák át belső struktúráikat, teljesítve egyet a négy dologból, mely az Egyezmény végrehajtásának elősegítésére, védelmére és ellenőrzésére létrehozott, egy vagy több független mechanizmusból álló keretrendszerre vonatkozik: Az állam köteles:

fenntartani, vagy

Az államnak akkor kell fenntartania a keretrendszert, ha már rendelkezik olyan keretrendszerrel, mely pontosan a 33. cikk (2) bekezdése szerinti funkciót látja el. Bár nem valószínű, de lehet, hogy a részes állam az Egyezmény aláírásakor kijelölte a keretrendszert, ezért a ratifikálást követően nem kell már semmit sem tennie.

megerősíteni, vagy

Az államnak akkor kell megerősítenie a keretrendszert, ha már van keretrendszer, mely azonban nem rendelkezik megfelelően tág hatáskörrel, sem megfelelő forrásokkal a 33. cikk (2) bekezdése szerinti funkciók teljesítéséhez.

kijelölni, vagy

Az államnak akkor kell kijelölnie a keretrendszert, ha annak részei már léteznek. Például lehet nemzeti emberi jogi intézmény és bizonyos nem kormányzati szervezetek, melyek együtt ellátják a 33. cikk (2) bekezdése szerinti keretrendszer különböző funkcióit. Ilyen esetben a részes állam szerepe, hogy hivatalosan kimondja vagy kijelölje ezeket a szervezeteket, mint keretrendszert.

létrehozni a keretrendszert.

Az államnak akkor kell létrehoznia a keretrendszert, ha a létező szervezetek nem látnak el egyetlen funkciót sem, vagy a legtöbb funkciót nem tudják ellátni, vagy nincsenek ilyen szervezetek.

Mivel az állam fokozatosan biztosítja az Egyezményben foglalt gazdasági, szociális és kulturális jogok érvényesítését, az államnak folyamatos kötelezettsége a keretrendszer **fenntartása** a folyamatos finanszírozással, és biztosítania kell a keretrendszer folyamatos létezését, bármely politikai, pénzügyi vagy más megfontolásoktól függetlenül. Az államnak folyamatosan **erősíteni kell** a keretrendszert és a keretrendszeren belüli mechanizmusokat, tehát idővel ez javul: a keretrendszernek a következő évben erősebbnek kell lennie, mint ebben az évben.

Az Egyezmény ratifikálása a folyamat kezdete. Azzal, hogy megköveteli a részes államoktól, hogy kifejezetten a fogyatékossgal élők jogaival foglalkozó nemzeti testületeket hozzanak létre, a CRPD segít a kormánzatnak magáévá tenni a fogyatékossgal ügyek jogokon alapuló megközelítését, továbbá feljogosítja a fogyatékossgal élő személyeket és azok szervezeteit, hogy követeljék az Egyezményben foglalt jogukat.

A részes államoknak nem kell megvárniuk a CRPD ratifikálását ahhoz, hogy felállítsák a 33. cikk (2) bekezdése szerinti keretrendszert. Ha a CRPD ratifikálása előtt egy részes állam meghatározza a keretrendszert és egy vagy több független mechanizmust, mely felelős a 33. cikk (2) bekezdéséért, ezen mechanizmusoknak fenntartások vagy értelmező kijelentések nélkül elő kell segíteniük a ratifikálást, továbbá tanácsot kell adniuk a kormánzatnak, hogyan alakítsák át jogszabályaikat és politikáikat annak érdekében, hogy megfeleljenek az Egyezményben előírt követelményeknek.

A 33. cikk (2) bekezdése szerinti keretrendszer és a keretrendszerbe tartozó független mechanizmus közös feladata „a CRPD végrehajtásának előmozdítása, védelme és ellenőrzése”. A részes államok eltérő feladatokat bízhatnak a keretrendszerbe tartozó különböző mechanizmusokra mindaddig, amíg a megbízásra kiterjed a keretrendszer.

Annak érdekében, hogy a kormányokat elriasszák az NHRI-k fenyegetésétől, vagy azok átalakításától, a Párizsi Alapelvek előírják, hogy az NHRI-k létrehozását „alkotmányban vagy törvényben” kell rögzíteni.⁵⁸ A CRPD 33. cik-

⁵⁸ 2. alapelv. Hatáskör és feladatok, Párizsi Alapelvek, A nemzeti intézmények jogállására vonatkozó alapelvek (a Párizsi Alapelvek), 1993. december 20-ai, 48/134 számú közgyűlési rendelet elérhető itt: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>.

kének (2) bekezdése szerinti független mechanizmusokat törvényben kell rögzíteni. A feltett kérdések az alábbiakat tartalmazhatják:

- **Van olyan törvény, mely létrehozza a 33. cikk (2) bekezdése szerinti mechanizmusokat?** A törvénynek hozzáférhető formátumban, és a hazai civil szervezetek számára könnyen fellelhetően kell rendelkezésre állnia.
- **Hogyan közzétették ezt a törvényt a nemzetközi közösséggel?** Ahol lehetséges, a részes államoknak ratifikációs okiratukhoz információt kell csatolniuk a független mechanizmusok megalakításáról vagy kiválasztásáról. Ez azt jelenti, hogy amint aláírták a CRPD-t, nyilatkozniuk kell arról, kik alkotják majd a 33. cikk (2) bekezdés szerinti testületeket.
- **Meghatározták-e a törvényben az összetételét, mandátumát, munkamódszereit és költségvetését?**

Annak érdekében, hogy legalább a részes államok keretrendszerébe tartozó független mechanizmusok meghatározását elősegítsék, az MDAC azt tanácsolja, hogy az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága dolgozzon ki egy internet alapú nyilvántartást a keretrendszerekről, mely tartalmazza az elérhetőségeket és linkeket ezekhez a keretrendszerekhez és mechanizmusokhoz.

15. kérdés: A részes állam létrehozta/kijelölte-e az egy vagy több független mechanizmusból álló keretrendszert a CRPD végrehajtásának előmozdítása, védelme és ellenőrzése érdekében?

5.3. A keretrendszer funkciói

Most a keretrendszer funkcióit tekintjük át, melyek címszavakban a következők: előmozdítani, védelmezni és ellenőrizni. E három funkciónak eltérő tulajdonságai vannak, és tartalmazzák saját tevékenységeiket. A három funkció ennek ellenére kiegészíti egymást és bizonyos mértékig átfedésben vannak, ezért nem tekinthetők egymástól elválasztható kategóriáknak.

Két példa bizonyítja a funkciók elválasztásának mesterkéltségét.

1. A keretrendszeren belüli független mechanizmusok ösztönözhetik a részes államokat a CRPD Fakultatív Jegyzőkönyvének aláírására és ratifikálására: ez ellenőrző funkció. A mechanizmusok ezt követően előterjeszthetik a panaszkezelési eljárásról szóló anyagot a Fakultatív Jegyzőkönyv alatt: ez előmozdítás. A mechanizmusok segíthetnek akár a fogyatékossgal élő személyeknek panaszuk benyújtására az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága elé, illetve biztosíthatják a Bizottság döntésének nyomon követését a részes államok részéről: ez védelem.
2. A keretrendszeren belüli független mechanizmusok nagyszámú egyéni panaszt kaphatnak a CRPD állítólagos súlyos vagy sorozatos megsértéséről: ez védelem. Ezt követően dönthetnek a feltételezett jogsértések általános vizsgálatáról: ez ellenőrzés. A vizsgálat ajánlásaiból kiindulva ezután képzést és információt biztosíthatnak a politikai döntéshozók számára arról, miként kerülhetik el a szabálytalanságokat a jövőben: ez előmozdítás.

5.3.1. Előmozdítás

Az emberi jogok előmozdításához tartoznak egyrészt az általános figyelemfelkeltő tevékenységek, melyek a közvélemény, a politikai döntéshozók és az emberi jogokban érdekelt egyéb felek érzékenységeinek felkeltését szolgálják, másrészt azok a célzott tevékenységek, melyeket egy adott jog, a jogok egy csoportja vagy egy emberi jogi egyezmény hatékony érvényesülését segítik elő, az általános vagy speciális közönség számára.

A tevékenységek, melyeket a független mechanizmusok keretrendszere képes elvégezni a CRPD jogok előmozdítására az alábbiak (nem teljes körű felsorolás):

1. Részletes elemzést készít a CRPD-ben a politikai döntéshozók számára előírt jogokról és kötelezettségekről.
2. Képzést rendez a politikai döntéshozók számára a CRPD-ről, beleértve a koordinációs pontokon dolgozókat.
3. Kapcsolatot tart fenn a kormányzati részlegekkel, és segíti őket a fogyatékossgal élő emberek jogainak beillesztésében a saját politikájukba.
4. Információval szolgál a részes államok jelentéstételi kötelezettségéről, és a politikai döntéshozókat erre emlékezteti.
5. Olyan képzést szervez, amely a fogyatékossgal élő személyeknek megfelelő támogatást nyújt a CRPD-vel kapcsolatban a fogyatékossgal élő személyeknek; hogyan alakíthatják ki jelentőségteljes részvételüket a politikai döntéshozatalban, gyűjthetnek képességet az önképviselőre, valamint cselekedhetnek jogaik védelmében.
6. Biztosítja, hogy az oktatási rendszerek beépítik a fogyatékosügyet az emberi jogi képzésbe. Ide tartozik az iskolák ösztönzése a CRPD közzétételére megfelelő formában és nyelven, beleértve a jelnyelvet, amely érthető a fogyatékossgal élő gyermekek számára, illetve a jogi karok és emberi jogi intézetek ösztönzése a fogyatékossgal élő emberek jogainak beépítésére a tantervükbe, a tanításba és kutatásba.
7. Képzést biztosít ügyvédek és bírók számára a CRPD alkalmazásáról annak érdekében, hogy jogi precedenst teremtsenek, illetve világosabbá tegyék, vagy tökéletesítsék a törvényhozást.
8. Felülvizsgálja és terjeszti az ENSZ testületeinek, és elsősorban az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságának jogalkotásának eredményeit (általános észrevételek, állásfoglalások és döntések); ezeket lefordítja érthető nyelvre a politikai döntéshozók és a fogyatékossgal élő személyek számára; valamint ösztönzi a kormányt az ajánlás bevezetésére, illetve az ítékezés kikényszerítésére, elkerülve az újabb folyamatot az ENSZ testületeihez.
9. Anyagot készít és terjeszt a CRPD-hez kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv panaszkezelési eljárásáról csak úgy, mint a többi létező joggyakorlat szerinti panaszkezelési eljárásról; valamint
10. Kampányokat és egyéb, tudatosságnövelő tevékenységet szervez a CRPD-ről a médiában.

A promóciós tevékenységek elengedhetetlenül szükségesek annak biztosítására, hogy a CRPD-ben lefektetett fogalmi változtatásokat, beleértve a fogyatékossgal élők társadalmi modelljét, illetve a fogyatékossgal élő emberek jogi megközelítését szerte a társadalomban megértsék és hatékonyan beépítsék. A civil társadalmi szervezeteken túl a kormányon belüli egyéb testületeket is be kell vonni a promóciós tevékenységbe. A CRPD 8. cikke például arra kötelezi a részes államokat, hogy vállaljanak magukra tudatosságnövelő tevékenységeket, és terjesszék a CRPD-ről szóló anyagokat. A védelmezéssel és ellenőrzéssel szemben a promóciós tevékenységet sokféle szereplő végezheti, ide értve a kormányzati testületeket, és e tevékenységet nem szabad a keretrendszeren belüli független mechanizmus kizárólagos feladatává vagy felelősségévé tenni. Az ismétlés elkerülése érdekében és a promóció folytonosságának biztosítására a keretrendszernek vizsgálnia és koordinálnia kell az általa kezdeményezett figyelemfelkeltő tevékenységeket, meg kell győződnie arról, hogy a terjesztett információ pontos, és ahol szükséges, betölt bármilyen űrt.

16. kérdés: A mechanizmusok milyen tevékenységeket végeznek a keretrendszeren belül a fogyatékossgal élő személyek jogainak előmozdítása érdekében? A keretrendszer hogyan egyeztet más, promóciós és tudatosságnövelő tevékenységet végző szervezetekkel (ideértve a kormányt is)?

5.3.2. Védelem

Az emberi jogok védelme magában foglalja azokat a tevékenységeket, melyek az emberi jogok betartását célozzák kvázi bírósági hatalommal (mint pl. ez egyéni panaszok kezelése és a közvetítés), melyek támogatást nyújtanak az embereknek ahhoz, hogy jogaikat hazai bíróságok előtt kérjék számon (mint pl. jogsegély és támogatás), valamint a szaktudás biztosítását közvetlenül a nemzeti bíróságoknak, ami az igazságszolgáltatás helyes adminisztrációjában segíti őket. Ily módon a védő tevékenységek közé tartozik az emberek segítése abban, hogy személyes panaszukat a hazai, regionális és a nemzetközi testületek vagy bíróságok elé vigyék, valamint a kormányok ösztönzése az emberi jogi problémák vagy jogsértések orvoslására.

A tevékenységek, melyeket a független mechanizmusok keretrendszere képes elvégezni a CRPD jogok védelmére az alábbiak (nem teljes körű felsorolás):

1. Biztosítják, hogy létezik az (ön-, társi, vagy jogi) érdekképviselőnek valamilyen formája a közösségi intézményekben, illetve (ahol azok léteznek) a fogva tartás helyein, mint pl. börtönökben, pszichiátriai osztályokon, gyermekotthonokban és a szociális ellátó intézményekben.
2. Kezelik a CRPD-vel kapcsolatos jogsértésekre vonatkozó egyéni panaszokat, amiket fogyatékossgal élő személyek jelentenek, illetve tanácsokat adnak a kormánynak a CRPD betartására.
3. Közvetítő szerepet töltenek be a politikai döntéshozók és a fogyatékossgal élő emberek között a CRPD alkalmazásával kapcsolatban.
4. Segítséget nyújtanak a fogyatékossgal élő embereknek a nemzeti bíróságok előtt. Ez megvalósítható közvetlenül a független mechanizmusok által, mint amilyen az ombudsmani hivatal, vagy anyagi segítség nyújtásával a stratégiailag fontos ügyekben, jogi precedensek létesítésére, például a jogi szakértő biztosítására vagy az ügyvédi költségek támogatására elkülönített összegekkel.
5. Lobbiznak a kormánynál a jogsegély biztosításáért, hogy a fogyatékossgal élő emberek a CRPD feltételezett megsértése esetén a helyi bírósághoz fordulhassanak; Jogsegélyt kell elérhetővé tenni azoknak a személyeknek, akiknek gyakran nem teszik lehetővé a hozzáférést az igazságszolgáltatáshoz: azoknak, akiket korábban megfosztottak jogképességüktől, a gyermekeknek, a szabadságuktól megfosztott, vagy intézménybe zárt személyeknek, valamint az elhunyt fogyatékos személyek közeli hozzátartozóinak.
6. Jogi lépéseket tesznek a CRPD-vel kapcsolatos feltételezett jogsértések elszenvedőinek nevében, hazai bíróság előtt.
7. *Amicus curiae* (friend of the court) összefoglalókat nyújtanak be, vagy beavatkoznak a perbe, amikkel a hazai bíróságoknak alapos szaktudást biztosítanak a CRPD-ben foglalt jogokról és kötelezettségekről, valamint segítik a bíróságokat ítélezésük helyes irányításában.
8. Segítik a fogyatékossgal élő személyeket panaszuk előterjesztésében a regionális és nemzetközi testületek és bíróságok felé, beleértve az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságát.
9. Hatással vannak azokra az ügyekre, vagy egyéni esetekre, melyeket akár a hazai, regionális vagy nemzetközi vizsgáló mechanizmusok tártak fel. Ide tartoznak a CRPD 16. cikk (3) bekezdésében említett testületek, a Kínzás és más Kegyetlen, Embertelen, vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Elleni ENSZ egyezmény (CAT) kiegészítő jegyzékönyve (OPCAT szerint létrehozott nemzeti megelőző mechanizmusok, a Kínzás elleni európai bizottság (CPT), az Európa Tanács emberi jogi biztosa, az ENSZ Kínzást megelőző albizottsága (SPT), az ENSZ különleges jelentéstevői vagy munkacsoportjai, illetve bármely más vizsgáló mechanizmus;

10. Biztosítják az ENSZ Fogyatékos-sággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága döntéseinek nyomon követését az egyéni panaszokat követően a Fakultatív Jegyzőkönyvre alapozva a részes államokban.

A részes államoknak a keretrendszert hivatalos hatáskörrel kell ellátniuk, hogy a független mechanizmusok használhassák kvázi bírósági hatalmukat. A független mechanizmusoknak rendelkezniük kell a joggal a panasz befogadására bármely magánszemélytől, a hozzáféréshez a hozzájuk beérkező panaszok értékeléséhez szükséges információkhoz, valamint ajánlások benyújtásához a kormány felé.

A CRPD-ben biztosított jogok védelme, egyrészt az Egyezmény megsértésének kivédésére tett intézkedések, másrészt az ilyen jogsértések szankcionálására hatékony ítélkező rendszer felállítása a részes államok felelőssége.

17. kérdés: A mechanizmusok milyen tevékenységeket végeznek a keretrendszeren belül a fogyatékos-sággal élő személyek jogainak védelme érdekében?

5.3.3. Ellenőrzés

Egy nemzetközi emberi jogi egyezmény végrehajtásának ellenőrzése az egyik mód annak értékelésére, hogy vajon a nemzeti törvényhozás, politika és gyakorlat megfelel-e az Egyezményben előírt kötelezettségeknek. Ily módon meghatározható az Egyezmény végrehajtása érdekében hozott kormányzati intézkedések hatékonysága, illetve a kormányok elszámoltathatók emberi jogi kötelezettségeik teljesítéséről.

Az ellenőrzéshez tartozik a végrehajtásra vonatkozó információk összegyűjtése (lásd a CRPD 31. cikkét és az irány-mutatás fenti, 4.1.7 pontját), az emberi jogok megsértésének megszüntetése, valamint a részes államok ösztönzése a nemzetközi ellenőrző mechanizmusokkal történő együttműködésre. A CRPD végrehajtásának ellenőrzése hatalmas feladat. A fókuszált, stratégiai prioritáskeresés elengedhetetlen.

A tevékenységek, melyeket a független mechanizmusok keretrendszere képes elvégezni a CRPD jogok ellenőrzé-sére az alábbiak (nem teljes körű felsorolás):

1. Stratégiai ellenőrzési terv létrehozása. Ide tartozik a határidős programok kialakítása és az Egyez-ményben előírt jogok megvalósításáért felelős kulcsfontosságú kormányzati részlegek azonosítása. A stratégiai ellenőrzési terv koncentrálhat témákra (egészségügy, oktatás, foglalkoztatás, stb.), vagy a fogyatékos-sággal élő személyek speciális csoportjaira (fogyatékos-sággal élő nők, kisebbségi etnikai csoportok, vidéken élők, stb.). E tervnek figyelembe kell vennie a kormány CRPD végrehajtási tervét (ld. jelen irány-mutatás 4.1 részét), ámde az nem kötelező a stratégiai ellenőrzési tervre nézve.
2. Együttműködés a különböző országokban dolgozó kollégákkal egy, a jogokon alapuló jelzésrendszer és értékelés felállítására, a CRPD-ben foglalt jogok fokozatos megvalósulásának értékelésére. Ennek képessé kell tennie a keretrendszert arra, hogy a kormányzat szintjén segítse azoknak a területeknek az azonosítását, ahol többlet erőfeszítésre van szükség, illetve hogy rámutasson a megkülönböztetésre a fogyatékos-sággal élő személyek különböző kategóriái között.
3. A törvényhozás és a szakpolitikák megfelelésének értékelése a CRPD alapján és/vagy ajánlások a CRPD-vel történő harmonizáláshoz.
4. A gyakorlat ellenőrzése a fogyatékos-sággal élő személyek megélt tapasztalatainak felmérésével.
5. A gyakorlat ellenőrzése intézménylátogatásokon keresztül, azokra a helyekre, ahol a fogyatékos-sággal élő személyek élnek, beleértve a közösségre alapuló szolgáltatásokat vagy intézményeket (ld. a CRPD 16. cikk (3) bekezdését); vagy kapcsolat biztosítása a nemzeti felügyelő szervekkel, beleértve az ENSZ

Kínzás elleni Egyezményéhez csatolt Fakultatív Jegyzőkönyvében meghatározott nemzeti megelőző mechanizmusokat.

6. Stratégiai irányok kijelölése a politikai döntéshozók és országgyűlési képviselők számára.
7. Az ítélkező rendszer felhasználása a fogyatékossgal élő személyek jogai megsértésének dokumentálására. Számos fogyatékossgal élő személy szembesül a gátakkal, amikor panaszt nyújtana be, ami egyrészt fakad a megbélyegzésből és hátrányos megkülönböztetésből, másrészt jogaik, illetve azok gyakorlási lehetőségei ismeretének hiányából, a jogképesség, valamint az ésszerű alkalmazkodás megtagadásából.
8. Formális nyomozást és általános vizsgálatot végez a CRPD súlyos vagy sorozatos megsértése esetén, és ajánlásokat tesz a kormánynak arról, miként orvosolhatók, illetve kerülhetők el a jövőben ezek a jogsértések.
9. Ösztönzi a kormányt a fogyatékossgal élő személyek bevonására a törvények, szabályzatok és programok alkotásába (ld. a CRPD 4. cikk (3) bekezdését).
10. Emlékezteti a részes államot jelentéseinek időben való benyújtásának kötelezettségére, ahogy azt a CRPD 35. cikkének (2) bekezdése rendeli, valamint hogy megválaszolja az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága kérdéseit.
11. Képzést és információt szolgáltat a politikai döntéshozóknak a jelentés kidolgozásához.
12. Mozgásteret teremt, amely lehetővé teszi a nem kormányzati szervezeteknek, hogy „árnyékjelentést” dolgozzanak ki az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága részére, és teljes lefedettséget biztosít a jelentésben azzal, hogy a fogyatékossgal élő személyek összes kategóriáját szerepelteti, az őket képviselő szervezeteken keresztül.
13. Biztosítja az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága záró észrevételeinek nyomon követését a jelentés benyújtását követően.
14. Ösztönzi a kormányt, hogy a fogyatékossgal élő személyek védelmét a CRPD-hez kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv aláírásával és ratifikálásával erősítse. Ösztönzi továbbá, hogy hasonlóan cselekedjenek a létező és jövőbeni egyéb egyezményekhez kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvek esetében is.
15. Azokban az államokban, ahol már ratifikálták a CRPD-hez kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvet, értesíti az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottságát azokról a területekről, ahol „súlyos vagy rendszeres jogsértést” tapasztal, és vizsgálat lefolytatására kéri fel a Bizottságot (a Fakultatív Jegyzőkönyv 6. cikke szerint).
16. Megbízható és időszerű információt közöl az összes, emberi jogi egyezményt felügyelő ENSZ testülettel, ENSZ különleges jelentéstevő és munkacsoporttal, az Európai Unió és az Európa Tanács testületeivel.
17. Részt vesz a részes államok konferenciáján (ld. a CRPD 40. cikkét), és együtt más országokban működő kollégáival ösztönzi a konferenciát a végrehajtással kapcsolatos kérdések regionális vonatkozásainak megvitatására.

A CRPD végrehajtása ellenőrzésének célja, hogy az emberek élvezzék az Egyezmény nyújtotta előnyöket. A független mechanizmusoknak ezért pluralistáknak kell lenniük, és bátorítaniuk kell a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket, hogy határozottan hallassák hangjukat az ellenőrzési folyamatban. Ezt egyébként a 33. cikk (3) bekezdése is előírja: ezekről a kötelezettségekről további részletek tudhatók meg fentebb, jelen iránymutatás 3. fejezetében.

K **18. kérdés:** Milyen tevékenységeket végez a keretrendszer és végeznek a független mechanizmusok a CRPD végrehajtásának ellenőrzése érdekében?

K **19. kérdés:** A civil társadalom, ideértve a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket, hogyan vesz részt az ellenőrzési folyamatban? Hogyan lesz ez a részvétel jelentőségteljes?

5.4. A keretrendszer formája

A keretrendszer három funkcióját megvizsgálva, ez a rész a keretrendszer lehetséges formáival foglalkozik. Először áttekintjük a Párizsi Alapelveket, mivel a 33. cikk (2) bekezdése erre a dokumentumra hivatkozik. A továbbiakban ebben a részben az összetétellel és a pluralizmussal, a civil társadalom bevonásával, függetlenséggel és végül a független keretrendszer jogi alapjával foglalkozunk.

5.4.1. Párizsi Alapelvek

A 33. cikk (2) bekezdése előírja a részes államok részére, hogy „figyelembe kell venniük az emberi jogok védelmét és elősegítését szolgáló nemzeti intézmények helyzetével és működésével kapcsolatos alapelveket”. Az Egyezmény eredete (lásd a fenti, 2.3 részt) egyértelművé teszi, hogy szóhasználata kulcs a „Párizsi Alapelvekhez”, mely alapvető útmutatást nyújt a nemzeti emberi jogi intézmények (NHRI) létrehozására és megerősítésére vonatkozóan. Az NHRI olyan szervezet, melyet a részes államok hoztak létre a nemzetközi emberi jogi egyezmények nemzeti szintű megvalósítására. Bár az NHRI-k speciális feladata országonként eltérő, tevékenységükhöz tartozhat az emberi jogi témákra vonatkozó útmutatás, jogi tanácsadás, vizsgálatok lefolytatása, anyagok terjesztése, egyéni panaszok átvétele, vizsgálatok indítása és közreműködés bírósági ügyekben. Az NHRI-k közé tartoznak például az emberi jogi intézetek és bizottságok, valamint az ombudsmani hivatalok.

A Párizsi Alapelveket az NHRI-k alkották meg a Párizsban tartott, első nemzetközi workshopjukon, és azokat 1993-ban jóváhagyta az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága és az ENSZ Közgyűlése is.⁵⁹ Az NHRI-k összetételének, hatásköreinek és munkamódszereinek biztosításán kívül a Párizsi Alapelvek előírják, hogy az NHRI-knek a kormánytól függetlennek kell lenniük, a civil társadalmat kell képviselniük és széleskörű jogosultsággal kell bírniuk az emberi jogok előmozdítására és védelmezésére. Létezik az NHRI-k nemzetközi értékelése rendszere. Azok, amelyek teljesen megfelelnek a Párizsi Alapelveknek, „A” státuszt kapnak az NHRI-k Nemzetközi Koordinációs Bizottságától (ICC).⁶⁰ Ezek az intézmények szavazati joggal rendelkeznek az ICC-ben és felszólalási joguk van az ENSZ Emberi Jogi Tanácsában.

5.4.2. Összetétel és pluralizmus

A CRPD 33. cikkének (2) bekezdése alkalmazza a Párizsi Alapelveket, mely előírja az emberi jogok védelmére létrehozott országos szervek számára olyan keretrendszert létrehozását, mely egy vagy több független mechanizmust magában foglalva elősegíti, védi és ellenőrzi a fogyatékossgal élő személyek jogait. A Párizsi Alapelveket a CRPD-vel összefüggésben kell alkalmazni.⁶¹

A CRPD nem írja elő pontosan, hogy kit vagy mit kell tartalmaznia a 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott keretrendszernek. A „szükség szerint” kifejezés használata lehetővé teszi a részes államok számára, hogy ru-

⁵⁹ Összetétel és a függetlenség és pluralizmus biztosítása, a nemzeti intézmények státuszára vonatkozó alapelvek (a Párizsi Alapelvek), 1993. december 20-ai, 48/134 számú közgyűlési rendelet elérhető itt: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>.

⁶⁰ Lásd: <http://nhri.net/default.asp?PID=85&DID=0>.

⁶¹ G. Beco és A. Hoefmans, ENSZ egyezmény a fogyatékossgal élő személyek jogairól: A fogyatékossgal élő személyek jogainak végrehajtásának egységes és integrált megközelítése. Háttér dokumentum, melyet a „fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény végrehajtására szervezett munkafórum” nemzetközi konferenciára készítettek el. Szövetségi társadalmi biztonsági közszolgálat, 2010).

galmasan határozzák meg a feladatuk teljesítéséhez szükséges keretrendszerbe foglalt mechanizmusok számát és típusát mindaddig, amíg a keretrendszer és a független mechanizmusok megfelelnek a Párizsi Alapelveknek. Amint azt a későbbiekben részletesen kifejtjük, ez azt jelenti, hogy minden egyes mechanizmusnak függetlennek kell lennie a kormánytól és az összes mechanizmusnak összességében meg kell felelnie a pluralizmus követelményének. A keretrendszer mechanizmusai közül az egyiket koordinátornak kell kijelölni. Ez fontos a munka koordinálása, az egyeztetések összehívása, valamint az ismételtek elkerülése és a megközelítés következetességének biztosítása érdekében.

Annak ellenére, hogy egy, a függetlenségi követelményeknek megfelelő NHRI lehet a keretrendszer egyik mechanizmusa, a részes államoknak tisztában kell lenniük azzal, hogy (például egyetlen mechanizmusból álló keretrendszer esetén) ez nem teljesíti a pluralizmus követelményét. Az MDAC javaslata, hogy a részes államok az NHRI-ken kívül tartsanak fenn, erősítsenek, jelöljenek ki vagy hozzanak létre más szervezeteket is, így biztosítva, hogy a keretrendszer lefedje a 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott feladat teljes spektrumát. Az alábbiakban példákat mutatunk be arra, hogy milyen szervezetek tartozhatnak a keretrendszerbe:

- nemzeti emberi jogi intézmények (NHRI-k), lásd alább;
- ombudsmani hivatalok;
- egyenlőséggel foglalkozó testületek;
- felügyelőségek (mint például az Kínzás és más Kegyetlen, Embertelen, vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Elleni ENSZ egyezmény (CAT) kiegészítő jegyzékönyve (OPCAT) által megkövetelt);
- a fogyatékossgal élő személyek szervezetei (a fogyatékossgal élő személyekből álló szervezetek). Lásd az alábbi, 5.4.3 részt;
- fogyatékossgal élő személyek jogait képviselő szervezetek (a fogyatékossgal élő személyek támogatását végző szervezetek);
- a fogyatékossgal élők szervezetei, melyek a gyermekek jogaira, a nők jogaira vagy a hátrányos megkülönböztetés más formáival szembesülő csoportokra összpontosítanak;
- emberi jogi szervezetek;
- szakszervezetek;
- egyetemek és kutatóintézetek.

A listán szereplő első típusú szervre, az NHRI-re vonatkozóan a Párizsi Alapelvek előírják, hogy összetételének és tagjai kijelölésének „úgy kell történnie, hogy garanciát nyújtson az emberi jogok előmozdításában és védelmében résztvevő társadalmi erők (civil társadalom) pluralisztikus képviseletének biztosítására”.⁶² A Párizsi Alapelvekkel összhangban, ezeknek tartalmazniuk kell a következőket:

- a. „Az emberi jogokért és a faji megkülönböztetés elleni erőfeszítésekért felelős nem-kormányzati szervek, szakszervezetek, érintett társadalmi és szakmai szervezetek például jogászok, orvosok, újságírók és kiemelt tudósok egyesülései.
- b. Filozófiai vagy vallási irányzatok.
- c. Egyetemek és minősített szakértők.
- d. Országgyűlés.
- e. Kormányzati szervek (ha a keretrendszerbe tartoznak, akkor képviselőiknek csak tanácsadóként kell részt venniük a döntéshozatalban).”

⁶² Összetétel és a függetlenség és pluralizmus biztosítása, a nemzeti intézmények státuszára vonatkozó alapelvek (a Párizsi Alapelvek), 1993. december 20-ai, 48/134 számú közgyűlési rendelet elérhető itt: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>. 1. alapelv.

20. kérdés: Hogyan lesz pluralisztikus a 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott keretrendszer összetétele? Miként döntöttek az összetételéről?

5.4.3. Civil társadalom bevonása

A részes államoknak szorosan és aktívan konzultálniuk kell a fogyatékossgal élő személyekkel az őket képviselő szervezeteken keresztül a keretrendszer kialakításáról, és az ahhoz tartozó, független mechanizmusokra vonatkozó döntésről. A szóban forgó mechanizmusok érkeelésébe be kell vonni továbbá a fogyatékossgal élő személyek szervezeteit és a fogyatékossgal élőket segítő szervezeteket.

Kérjük az olvasót, hogy lapozzon vissza az iránymutatás 3. fejezetéhez, mely részletesen foglalkozik a CRPD 33. cikkének (3) bekezdésével. Ez a rendelkezés biztosítja, hogy a civil társadalom, és különösen a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek részt vegyenek az ellenőrzési folyamatban. Az ellenőrzésben való hatékony részvétel sokféle kötelezettséggel jár, így többek között:

- Be kell vonni a fogyatékossgal élő személyeket a 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott szerv biztosaiként vagy igazgatósági tagjaiként.
- Biztosítani kell, hogy a 33. cikk (2) bekezdése szerinti ellenőrző funkció tartalmazzon egy független mechanizmust (mint például az NHRI), néhány fogyatékossgal élő személyek alkotta szervezetet, és a szélesebb civil társadalmat (etnikai kisebbségek szervezetei, női szervezetek, stb).
- A fogyatékossgal élő személyek vegyenek részt a szakpolitikák, programok és törvények értékelésében;
- Haladéktalanul meg kell vizsgálni minden olyan politikát vagy törvényt, melyet a CRPD 4. cikkének (3) bekezdésével ellentétben, nem a fogyatékossgal élő személyekkel szorosan konzultálva, vagy aktív bevonásukkal hoztak létre.
- Hozzáférhetővé kell tenni az adatokat, ezzel biztosítva a jelentőségteljes részvételt az ellenőrzésben; és
- Be kell vonni a fogyatékossgal élő személyeket, mint ellenőröket, például a CRPD 16. cikkének (3) bekezdésében meghatározott zárt létesítmények esetén.

5.4.4. Függetlenség

Amint azt fent megjegyeztük, az MDAC szerint a teljes keretrendszernek összhangban kell lennie a Párizsi Alapelvekkel. Ez azt jelenti, hogy a keretrendszer minden egyes mechanizmusának függetlennek kell lennie. Ez nem zárja ki, hogy megfelelő teret kapjon a civil társadalom és a kormányzat közötti párbeszéd, például a koordinációs pontokon keresztül. Azonban a keretrendszer vezetői kizárólag független és pluralisztikus személyek lehetnek.

A független mechanizmusnak pénzügyileg függetlennek kell lennie, annak elkerülése érdekében, hogy tevékenysége eredményeként működése veszélybe kerüljön. A Párizsi Alapelvekkel összhangban, egy NHRI-nek:

olyan infrastruktúrával kell rendelkeznie, mely alkalmas a zavartalan működés biztosítására, ide tartozik elsősorban a megfelelő finanszírozás. A finanszírozás célja, hogy lehetővé tegye az NHRI számára saját személyzet és irodák fenntartását, így a szervezet független lehet a kormányzattól és nem tartozik pénzügyi ellenőrzés alá, mely befolyásolhatná függetlenségét.⁶³

⁶³ Összetétel és a függetlenség és pluralizmus biztosítása, 2. alapelv.

A függetlenség megállapítására irányuló kérdések az alábbiakat tartalmazhatják. Bizonyos kérdések inkább az NHRI-kre vonatkoznak, mintsem a fogyatékossgal élő személyek szervezeteire, és ezt szükség szerint jeleztük. Ez a lista sem teljes körű.

A mechanizmus összes szervezete szempontjából fontos, beleértve az NHRI-ket is:

1. **Minden mechanizmus nyilvánosságra hozta irányítási struktúráját, szándékát és céljait, valamint finanszírozási forrását?** Ez fontos lépés az átláthatóság felé. A mechanizmusoknak rendszert kell kidolgozniuk annak biztosítására, hogy adományozók ne befolyásolják túlságosan a mechanizmus munkáját.
2. **A mechanizmusok összes tagja tett összeférhetetlenségi nyilatkozatot?** Pártatlanságuk biztosítása és a közvélemény bizalmának fenntartása érdekében, a független mechanizmus tagjainak tájékoztatniuk kell a keretrendszer minden olyan összeférhetetlenségről, mely más megbízatásaik eredményeként keletkezhet. Ilyen esetben összeférhetetlenségi nyilatkozatot kell tenniük, melyet fel kell tölteni a keretrendszer honlapjára, és tartózkodniuk kell az összeférhetetlenség körébe tartozó témákra vonatkozó döntésektől.
3. **Minden mechanizmus rendelkezik megfelelő forrásokkal fő funkciói ellátásához?** A funkciók részletes leírása megtalálható az iránymutatás 5.3 részében. Elegendő kormányzati finanszírozás nélkül a keretrendszer nem tudja ellátni funkcióit, és az Egyezmény definíciója szerint nem lesz megfelelően végrehajtható.
4. **Minden mechanizmus külső befolyástól mentes költségvetési prioritásainak és tennivalóinak meghatározásában?** A keretrendszerbe tartozó független mechanizmusoknak menteseknek kell lenniük a kormány- vagy állami szervek, a gyógyszeripar, illetve más szempontból a civil társadalom túlzott befolyásától, ideértve például a fogyatékossgal szolgáltatókat.
5. **Minden mechanizmus képes külső befolyásolás nélkül személyzetet felvenni és elbocsátani?** A független mechanizmusnak képesnek kell lennie saját személyzetének alkalmazására, prioritásainak meghatározására anélkül, hogy ehhez kormányzati engedélyre vagy felügyeletre lenne szükség.
6. **A keretrendszer költségvetése tartalmaz-e finanszírozást a civil társadalom továbbképzésére?** Forrásokra van szükség a továbbképzés finanszírozására annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek – a kormánytól való függetlenség lényeges eleme – teljes mértékben, másokkal egyenrangú alapon részt vehessenek az ellenőrzési folyamatban (lásd az iránymutatás 3.2.3 részét).

Különösen fontos az NHRI-kre nézve:

7. **A országgyűlés (nem a kormány) határozza meg az NHRI költségvetését a keretrendszeren belül?** Ez a függetlenség fontos jelképe, csakúgy, mint a függetlenség strukturális garanciái.
8. **Az NHRI-k tagjait tisztességes, objektív és tiszta eljárásnak megfelelően nevezik ki és hívják vissza?** Fontos, hogy biztosítsák a tagok megválaszthatóságát vagy újraválaszthatóságát annak elérére, hogy nézeteik ütközhetnek a kormány nézeteivel. A tagokat lehetőleg az országgyűlésnek és nem a kormánynak kell kineveznie, a civil társadalmi szervezetek aktív bevonásával, melyek részére lehetővé kell tenni, hogy saját maguk közül választhassanak, vagy legalább részt vegyenek a kiválasztási eljárásban.
9. **Az NHRI megbízása időben tartós?** A Párizsi Alapelvek előírják, hogy „a nemzeti intézmények tagjaira vonatkozó tartós megbízás biztosítása érdekében, kinevezésüket hivatalos okiratban kell rögzíteni, mely

tartalmazza a megbízás időtartamát is”.⁶⁴ A megbízásnak lehetőleg hosszú távra kell szólnia, mivel ez lehetővé teszi a tagok számára, hogy megkeressék a CRPD végrehajtási problémáinak kiváltó okait, továbbá kiküszöbölje, hogy a tagok folyamatosan újráválasztásukra gondoljanak.

Bár a függetlenség lényeges követelmény a keretrendszerhez tartozó összes független mechanizmussal szemben, eltérő módon kell alkalmazni a mechanizmusok funkcióitól függően. A CRPD előmozdításával kapcsolatosan végzett tevékenységeknél a függetlenség nem követelmény. A promóciós tevékenységeket, ideértve a tudatosítást erősítő tevékenységeket, melyek a CRPD 8. cikke szerint állami kötelezettségek, sokféle személy végezheti, köztük olyanok is, akik a Párizsi Alapelvek értelmében nem függetlenek. Ezzel ellentétben, a függetlenség lényeges a CRPD végrehajtásának megvédése és ellenőrzése szempontjából, mivel ezek a funkciók gyakran kormányzati intézkedéseket kérdőjeleznek meg.

K **21. kérdés:** Hogyan tudják bizonyítani függetlenségüket a 33. cikk (2) bekezdése szerinti mechanizmusok?

⁶⁴ Összetétel és a függetlenség és pluralizmus biztosítása, 3. alapelv.

6. Fejezet: Ellenőrző lista a CRPD 33. cikkének hatékony végrehajtásához

33. cikk (1) bekezdés – létrehozás

K

1. kérdés: A részes állam formálisan létrehozott-e egy vagy több koordinációs pontot a kormányon belül, amely kapcsolattartó pontként szolgál a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekben? Felállítottak-e olyan koordinációs mechanizmust, amely elősegíti a tevékenységek összehangolását a kormányzaton belül? Tájékoztatták erről a civil társadalmat?

33. cikk (1) bekezdés – funkciók

K

2. kérdés: Milyen tevékenységeket végez a koordinációs pont azért, hogy a társadalom egészében növelje a tudatosságot a CRPD-vel kapcsolatban?

K

3. kérdés: Mit tesz a részes állam a kormányon belüli hatékony koordináció biztosításáért a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyek vonatkozásában?

K

4. kérdés: A koordinációs pont miként egyeztet szorosan, illetve vonja be aktívan a fogyatékos-sággal élő személyeket a CRPD végrehajtásával kapcsolatos ügyekbe?

K

5. kérdés: Készült-e induló elemzés a CRPD ratifikálásakor? Azt a civil társadalom, benne a fogyatékos-sággal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával készítették-e, illetve hozzáférhetővé tették-e számukra?

K

6. kérdés: Készítettek-e CRPD végrehajtási tervet? Azt a civil társadalom, benne a fogyatékos-sággal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával készítették-e, illetve hozzáférhetővé tették-e számukra?

K

7. kérdés: A részes állam miként gyűjt megfelelő információkat, beleértve a statisztikai és kutatási adatokat? Hogyan teszik elérhetővé és hozzáférhetővé ezeket az információkat a kormány képviselői, a civil társadalom, és elsősorban a fogyatékos-sággal élő személyek és az őket képviselő szervezetek számára?

K

8. kérdés: Hogyan tudnak hatékony párbeszédet folytatni a koordinációs pontok az ENSZ Fogyatékos-sággal Élő Személyek Jogainak Bizottságával és más nemzetközi egyezményeket ellenőrző szervekkel?

K

9. kérdés: Mit tesz a koordinációs pont annak érdekében, hogy a fogyatékos-sággal élő személyek és az őket képviselő szervezetek részt vegyenek a CRPD Bizottság jelentési folyamatában?

33. cikk (1) bekezdés – forma és struktúra

K 10. kérdés: Hol jelölte ki a kormányzat a vezető koordinációs pontot? Hol jelöltek ki további koordinációs pontokat?

K 11. kérdés: A vezető koordinációs pont rendelkezik-e jogosultsággal ahhoz, hogy intézkedjen a CRPD végrehajtására kiadott nemzeti, regionális és helyi szintű intézkedések összehangolásáról?

K 12. kérdés: Hány személyt jelöltek ki (teljes állásban) arra, hogy a koordinációs pontokon dolgozzon? Milyen mértékig elegendő ez a létszám?

K 13. kérdés: Milyen továbbképzéseket biztosítanak a koordinációs pontokon dolgozó személyek számára ahhoz, hogy átfogó ismereteket szerezzenek a CRPD-ről, annak értékrendszeréről, és a fogyatékos-ságra vonatkozó nemzeti jogszabályokról és szakpolitikákról? A koordinációs pont személyzete részesült-e olyan oktatásban, melyet fogyatékos-sággal élő személyek vezettek?

K 14. kérdés: Milyen pénzügyi forrásokat különítettek el a koordinációs pont(ok) részére a CRPD végrehajtá-sához? A koordinációs pont képes elvégezni feladatait ezzel a finanszírozással?

33. cikk (2) bekezdés – létrehozás

K 15. kérdés: A részes állam létrehozta/kijelölte-e az egy vagy több független mechanizmusból álló keret-rendszert a CRPD végrehajtásának előmozdítása, védelme és ellenőrzése érdekében?

33. cikk (2) bekezdés – funkciók

K 16. kérdés: A mechanizmusok milyen tevékenységeket végeznek a keretrendszeren belül a fogyatékos-sággal élő személyek jogai érvényesülésének előmozdítása érdekében? A keretrendszer hogyan egyeztet más szervezetekkel (ideértve a kormányt is), melyek promóciós és tudatosságnövelő tevékenységet végeznek?

K 17. kérdés: A mechanizmusok milyen tevékenységeket végeznek a keretrendszeren belül a fogyatékos-sággal élő személyek jogainak védelme érdekében?

K 18. kérdés: Milyen tevékenységeket végez a keretrendszer és a független mechanizmusok a CRPD vég-rehajtásának ellenőrzése érdekében?

K 19. kérdés: A civil társadalom, ideértve a fogyatékos-sággal élő személyeket és az őket képviselő szer-vezeteket, hogyan vesz részt az ellenőrzési folyamatban? Hogyan lesz ez a részvétel jelentőségteljes?

33. cikk (2) bekezdés – forma és struktúra

K 20. kérdés: Hogyan lesz pluralisztikus a 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott keretrendszer összeté-tele? Miként döntöttek az összetételéről?

K 21. kérdés: Hogyan tudják bizonyítani függetlenségüket a 33. cikk (2) bekezdése szerinti mechanizmusok?

7. Fejezet: Terminológia és rövidítések jegyzéke

Az emberi jogok ellenőrzése: Egy nemzetközi emberi jogi egyezmény végrehajtásának ellenőrzése az egyik mód annak értékelésére, hogy a nemzeti törvényhozás, politika és gyakorlat megfelel-e az Egyezményben előírt kötelezettségeknek. Ily módon meghatározható az Egyezmény végrehajtása érdekében hozott kormányzati intézkedések hatékonysága, vagyis a kormányok elszámoltathatók emberi jogi kötelezettségeik teljesítéséről. Az ellenőrzéshez tartozik a végrehajtásra vonatkozó információk összegyűjtése (lásd a CRPD 31. cikkét és az iránymutatás fenti, 4.1.7 pontját), az emberi jogok megsértésének megállítása, orvoslása és megakadályozása. Ennek segítségével ösztönözhetők a részes államok arra, hogy együttműködjenek a nemzetközi ellenőrző mechanizmusokkal.

Az emberi jogok előmozdítása: Az emberi jogok előmozdításához tartoznak egyrészt az általános figyelemfelkeltő tevékenységek, melyek a közvélemény, a politikai döntéshozók és az emberi jogokban érdekelt egyéb felek érzékenységeinek felkeltését szolgálják, másrészt azok a célzott tevékenységek, melyeket egy adott jog, a jogok egy csoportja vagy egy emberi jogi egyezmény hatékony megismerését segítik elő, általános vagy speciális közönség számára.

Az emberi jogok tiszteletben tartása: Az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettség azt jelenti, hogy az államoknak tilos megakadályozniuk a személyeket jogaik gyakorlásában és élvezetében. Tartózkodniuk kell minden olyan cselekménytől, mely sérti az emberi jogokat. Meg kell semmisíteniük azokat a törvényeket, politikákat és gyakorlatokat, melyek ellentétesek az emberi jogokkal.

Az emberi jogok védelme: Egy nemzetközi emberi jogi egyezményben részes állam köteles megvédeni az emberi jogokat. Ez azt jelenti, hogy köteles megvédeni mindenkit, beleértve a fogyatékossgal élő személyeket is, a nem állami szereplők, mint például a társaságok, egészségügyi szolgáltatók, intézmények, vagy más magánszervezetek vagy egyének visszaéléseitől. A védelem a 33. cikk (2) bekezdése szerint a keretrendszer tevékenységébe tartozik. Az emberi jogok védelme magában foglalja azokat a tevékenységeket, melyek az emberi jogok betartását célozzák kvázi bírósági hatalommal (mint pl. ez egyéni panaszok kezelése és a közvetítés), a tevékenységeket, melyek támogatást nyújtanak az embereknek ahhoz, hogy jogaikat hazai bíróságok előtt kérjék számon (mint pl. jogsegély és támogatás), valamint a szaktudás biztosítását közvetlenül a nemzeti bíróságoknak, ami az igazságszolgáltatás helyes adminisztrációjában segíti őket. Ily módon a védő tevékenységek közé tartozik az emberek segítése abban, hogy személyes panaszaikat a hazai, regionális és a nemzetközi testületek vagy bíróságok elé vigyék, valamint a kormányok ösztönzése az emberi jogi problémák vagy jogsértések orvoslására.

Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (UDHR): Olyan általánosan elfogadott dokumentum, mely megállapítja a polgári és politikai, valamint a gazdasági, szociális és kulturális jogokat. Az UDHR-t az ENSZ Közgyűlése a második világháborút követően, 1948. december 10-én fogadta el, és azt minden ENSZ tagállam jóváhagyta. Annak ellenére, hogy az UDHR nem kötelező erejű jogi normának készült, idővel bizonyos rendelkezései kötelezővé váltak a kormányokra nézve, a nemzetközi szokásjogon keresztül.

ENSZ Emberi Jogi Főbiztos Hivatala (OHCHR): Az OHCHR az Egyesült Nemzetek Titkárságának genfi székhelyű hivatala, melynek feladata az emberi jogok elősegítése és védelme. Az ENSZ-en belül elvégzi az emberi jogi kutatást, oktatást, tájékoztatást és támogató tevékenységet fejt ki.

Az Európa Tanács emberi jogi biztosa: Az Európa Tanácson belül független intézményként kijelölt személy, aki elősegíti az emberi jogokkal kapcsolatos tudatosságot és az emberi jogok védelmét az Európa Tanács tagállamaiban.

Civil társadalom: A civil társadalom polgári és társadalmi szervezetekből áll, és a kormányzat és a magán-szektor mellett a társadalom harmadik szektorát jelenti. Az egészséges civil társadalom adja a működő demokrácia alapját és nem kikényszerített, közös cselekvést igényel a társadalmi fejlődéshez és a közérdekhez. A CRPD középpontjában a civil társadalom áll, és a civil társadalom részvétele a CRPD végrehajtásának ellenőrzésében fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek, továbbá más, olyan nem kormányzati szervezetek vagy egyének bevonását jelenti, akik célja a CRPD előmozdítása, védelme vagy ellenőrzése.

Érdekképviselő: Az érdekképviselő körébe tevékenységek széles köre tartozik, melyeket egyének vagy csoportok végezhetnek szóban vagy írásban, illetve olyan tevékenységek, melyek befolyásolják a politikák és programok kialakítását és végrehajtását, biztosítják a jogokat, a szolgáltatásokhoz való hozzáférést, vagy befolyásolják a közforrások elosztását. A érdekképviselő formája lehet sorstársi, állampolgári, szakmai vagy jogi érdekképviselő és végezhető saját vagy mások nevében.

Értelmi fogyatékossgal élő személyek: Az értelmi fogyatékossgal általánosságban azt jelenti, hogy a szellemi és adaptív működés a többi emberhez képest nagyobb nehézségekbe ütközik, születésnél, vagy tizenhét éves kor előtt kezdődő, hosszan tartó állapot miatt. Az ilyen problémával küzdő személyek nagyobb nehézségekbe ütköznek a mindennapi tevékenységek elvégzésében, mint például a kommunikáció és párbeszéd más személyekkel, a pénz kezelése, háztartás vezetése és a személyi ápolás. Annak ellenére, hogy az „értelmi fogyatékossgal” technikailag eltér a „fejlődési rendellenességektől”, ezeket a kifejezéseket gyakran felcserélve használják.

Ésszerű alkalmazkodás: A CRPD 2. cikke így határozza meg az ésszerű alkalmazkodást: „az elengedhetetlen és megfelelő módosítások és változtatások, melyek nem jelentenek aránytalan vagy indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását.” Az ésszerű alkalmazkodásra vonatkozó információkat lásd a jelen iránymutatás 3. fejezetében.

Fogyatékossgal: A CRPD bevezetésében „változó fogalomként” írja le a fogyatékossgal, mely „a fogyatékossgal élő személyek és a magatartásbeli és környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, mely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben.” A CRPD 1. cikke további értelmezést ad, amikor kimondja, hogy „fogyatékossgal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”

A fogyatékossgal élő személyek esélyegyenlőségéről szóló ENSZ általános szabályok (Általános szabályok): Az Általános szabályokat az ENSZ Közgyűlése 1993-ban fogadta el. A dokumentum a kormányok erkölcsi és politikai kötelezettségvállalását tartalmazza arra vonatkozóan, hogy egyenlő jogokat biztosítanak a fogyatékossgal élő személyek részére. 22 szabálya lefedi a fogyatékossgal élő személyek életének minden területét, továbbá a politikai döntéshozás, a szakmai és gazdasági együttműködés alapjául szolgál.

Független mechanizmus: A CRPD 33. cikkének (2) bekezdése előírja a részes államok számára, hogy keretrendszert jelöljenek ki vagy hozzanak létre a részes államon belül, mely egy vagy több független mechanizmust tartalmaz a CRPD végrehajtásának előmozdítása, védelme és ellenőrzése érdekében. A 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott keretrendszer és a keretrendszerbe tartozó független mechanizmusok részletes leírását lásd a jelen iránymutatás 5. fejezetében.

Hozzáférhetőség: A CRPD 9. cikke előírja a részes államok számára számos intézkedés fogantatását annak biztosítására, hogy a fogyatékossgal élő személyek ne intézményben éljenek és teljes mértékben részt vegyenek közösségeik életében. Ez tartalmazza a közszolgáltatások és középületek hozzáférhetőségére vonatkozó minimális szabványok és iránymutatások végrehajtásának kidolgozását, terjesztését és ellenőrzését; biztosítva a hozzáférhetőségi témákra vonatkozó oktatást; biztosítva a hozzáférhetőségi jelöléseket és élő segítségnyújtást (idegenvezetők, felolvasók, tolmácsok) a közterületeken, elősegítve a fogyatékossgal élő személyek hozzáférést az új információs és kommunikációs technológiákhoz, támogatva a hozzáférhető információs és kommunikációs technológiák tervezését, fejlesztését, előállítását és terjesztését.

Kommunikáció: A CRPD 2. cikke értelmében, mely megállapítja az Egyezményre vonatkozó fő fogalom-meghatározásokat; „a kommunikáció fogalmába tartoznak a nyelvek, a kivetített szöveg, a Braille-írás, a taktilis kommunikáció, a nagyméretű betűkkel történő nyomtatás, a hozzáférhető multimédia, valamint az írott, a hangzó, és az egyszerű szöveg, a felolvasás, illetve az augmentatív kommunikáció, a kommunikáció alternatív módjai, eszközei és formái, beleértve a hozzáférhető információs és kommunikációs technológiát.” A 2. cikk kimondja továbbá, hogy „a nyelv magába foglalja a beszélt nyelvet, a jelnyelvet és a nem beszélt nyelv egyéb formáit.”

Koordinációs mechanizmus: A CRPD 33. cikkének (1) bekezdése előírja a részes államok számára, hogy mérlegeljék a kormányon belüli koordinációs mechanizmus létrehozását, mely horizontálisan és vertikálisan egyaránt megkönnyíti a cselekvést a kormányon belül, a CRPD teljes körű és hatékony megvalósítása érdekében. A 33. cikk (1) bekezdésében meghatározott koordinációs mechanizmus részletes leírását lásd a jelen iránymutatás 4. fejezetében.

Koordinációs pont: A CRPD 33. cikkének (1) bekezdése előírja a részes államok számára, hogy jelöljenek ki egy vagy több koordinációs pontot a kormányon belül, amely az Egyezmény megvalósításával kapcsolatos ügyekkel foglalkozik. A 33. cikk (1) bekezdésében meghatározott koordinációs pontok részletes leírását lásd a jelen iránymutatás 4. fejezetében.

Keretrendszer: A CRPD 33. cikkének (2) bekezdése előírja a részes államok számára, hogy keretrendszert jelöljenek ki vagy hozzanak létre a részes államon belül, mely egy vagy több független mechanizmust tartalmaz a CRPD végrehajtásának előmozdítása, védelme és ellenőrzése érdekében. A 33. cikk (2) bekezdésében meghatározott keretrendszer részletes leírását lásd a jelen iránymutatás 5. fejezetében.

Nemzeti emberi jogi intézmények (NHRI): Olyan szervezet, melyet az állam az emberi jogok nemzeti szintű előmozdítására és védelmére hozott létre. A Párizsi Alapelveknek megfelelően az NHRI-knek a kormánytól függetlennek kell lenniük, a civil társadalmat kell képviselniük és széleskörű jogosultsággal kell bírniuk az emberi jogok előmozdítására és védelmezésére. Bár az NHRI-k speciális feladata jogrendszerenként eltérő, tevékenységükhöz tartozhat az emberi jogi témákra vonatkozó útmutatás, jogi tanácsadás, vizsgálatok lefolytatása, anyagok terjesztése, egyéni panaszok kezelése és közreműködés bírósági ügyekben.

Párizsi Alapelvek: A 33. cikk (2) bekezdése előírja a részes államok részére, hogy „figyelembe kell venniük az emberi jogok védelmét és elősegítését szolgáló nemzeti intézmények helyzetével és működésével kapcsolatos alapelveket”. Ezek az alapelvek, a továbbiakban: „Párizsi Alapelvek”, alapvető útmutatást nyújtanak a Nemzeti emberi jogi intézmények (NHRI) létrehozására és megerősítésére vonatkozóan. A részes államok 33. cikk (2) bekezdésével kapcsolatos kötelezettségeinek részletes leírását lásd a jelen iránymutatás 5. fejezetében.

Pszicho-szociális fogyatékossgal élő személyek: Pszicho-szociális fogyatékossgal élő személyek, akik mentális egészségi problémákkal küzdenek és/vagy „pszichiátriai felhasználók és túlélők”, vagy „őrültek”. Ezek a csoportok nem zárják ki kölcsönösen egymást. A pszicho-szociális fogyatékossgal élők jogaira a CRPD vonatkozik (lásd a CRPD 1. cikkét).

Részes állam (többes számban: részes államok): Ha egy állam vagy egy regionális integrációs szervezet ratifikál egy megállapodást, egyezményt vagy szerződést, jogi kötelezettséget vállal arra, hogy betartja annak rendelkezéseit és az adott nemzetközi jogi dokumentum részes államaivá válnak. A jelen iránymutatásban a „részes állam” kifejezés a CRPD részes államaira vonatkozik.

Rövidítések listája

CRPD	A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény
CRPD Bizottság	Az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága
DPO	Fogyatékossgal élő személyek szervezete
ICESCR	A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
MDAC	Mental Disability Advocacy Center - Központ a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány
MDGs	Millenniumi fejlesztési célok
NGO	Nem-kormányzati szerv
NHRI	Nemzeti emberi jogi intézmény
OHCHR	Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztos Hivatala
OPCAT	Kínzás és más Kegyetlen, Embertelen, vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Elleni ENSZ egyezmény (CAT) kiegészítő jegyzékönyve
OP-CRPD	a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményhez kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv

8. Fejezet: További források

Könyvek és könyv fejezetek

- Oddný Arnardóttir and Gerard Quinn (szerkesztők), A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény; Európai és skandináv perspektívák The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspectives (Leiden: Martinus Nijhoff, 2009).
- Federico Fleischmann, „A civil társadalom szerepe a fogyatékossgal élő emberek emberi jogainak ellenőrzésében”, A fogyatékossgal élő emberek jogairól szóló Egyezmény nemzeti ellenőrző mechanizmusai (“The Role of Civil Society in the Monitoring of the Human Rights of Persons with Disabilities”, in National Monitoring Mechanisms of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities) (Mexico D.F. 2008), 141-152, elérhető: http://www.nhri.net/2008/0805_libro_discapacidad.pdf.
- Gombos Gábor és Amita Dhanda, Az önképviselés erősítése; indiai kísérlet (Catalyzing Self-Advocacy: an Experiment in India) (Pune: Bapu Trust, 2009).
- Oliver Lewis és Penelope Munro, „A civil társadalom bevonása a mentális egészségre vonatkozó törvénykezésbe és a politika reformjába”, Mentális egészség és emberi jogok, (“Civil Society Involvement in Mental Health Law and Policy Reform” in Mental Health and Human Rights) szerkesztette M. Dudley, D. Silove, és F. Gale (Oxford: Oxford University Press, megjelenés előtt, 2011).
- Oliver Lewis, „Az emberi jogok kifejező, oktatásbeli és proaktív szerepe: Elemzés a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményről.” (The Expressive, Educational and Proactive Roles of Human Rights: An Analysis of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities.) B. McSherry and P. Weller (szerkesztők), A jogokon alapuló mentális egészségügyi törvények újragondolása (Rethinking Rights-Based Mental Health Laws) (Oxford: Hart Publishing, 2010), 97-128.
- Janet Newman, „Összehangolt kormányzat: a partnerség politikája”, A kormányzás modernizálása, új munkaerő, politika és társadalom (Joined-up government: the politics of partnership” in Modernising Governance, New Labour, Policy and Society) (London: Sage, 2001).
- Bernadette McSherry (szerk.), Nemzetközi trendek a mentális egészségügyi törvényekben (International Trends in Mental Health Laws) A Law in Context speciális kiadása (The Federation Press: 2008).

Folyóiratok

- Gauthier de Beco, „A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény 33. cikkének (2) bekezdése. A nemzeti emberi jogi intézmények újabb szerepköre?” (Article 33 (2) of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Another Role for National Human Rights Institutions?) Netherlands Quarterly of Human Rights 29 (1) (2011): 84-106.

Arlene Kanter (szerk.) „Speciális kiadás, szimpózium: „A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény” (The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities) Syracuse Journal of International Law and Commerce, 34 (Spring 2007).

Michael Stein és Janet Lord, „A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény ellenőrzése: Innováció, elvesztett lehetőségek és a jövő lehetőségei” (Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities, and Future Potential) Human Rights Quarterly 32 (2010): 691-730.

Honlapok

A CRPD tárgyalások napi összefoglalója, 2004. augusztus 23., elérhető:

<http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc4sumart25.htm>; <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6amnestyda25.doc>.

Az ENSZ CRPD fogyatékosügyi magas szintű szakértői csoportja, elérhető az Európa Tanács honlapján, Foglalkoztatás, szociális ügyek és befogadás: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=431&langId=en>.

Harvard fogyatékosügyi projekt, Változtasd meg az életed az emberi jogokkal! (Harvard Project on Disability, Change your life with Human Rights!) The President and Fellows of Harvard College 2008), elérhető: http://www.hpod.org/pdf/Change_Your_Life_With_Human_Rights.pdf.

Emberi jogok, igen! (Human Rights Yes!) elérhető: <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/TB6/index2.html>.

Részvétel (Involve), elérhető: <http://www.involve.org.uk>.

Partnerek a jobb politikáért (Partners for Better Policies): Kézikönyv az alkalmazkodáshoz (A Manual for Mainstreaming), elérhető: http://www.inclusion-europe.org/MMDP/EN/EN_Manual.pdf.

ENSZ Enable honlap a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményről, elérhető: <http://www.un.org/disabilities>.

Érték+források (Value+ Resources), elérhető: <http://www.eu-patient.eu/Initatives-Policy/Projects/EPF-led-EU-Projects/ValuePlus/Resources/Value-Resources>.

Emberek értékelése: új stratégia a fogyatékossgal megismerésére a 21. században (Valuing People: a new strategy for learning disability for the 21st century), elérhető: <http://www.publications.doh.gov.uk/learningdisabilities/access/index.htm>.

Egyéb dokumentumok

Asia Pacific Forum, „Fogyatékosügyi kiadvány” (Disability Issues Paper) (az Asia Pacific Forum 12. éves ülése a nemzeti emberi jogi intézmények számára, Sydney, Ausztrália, 2007. szeptember 24-27).

Gauthier de Beco és Alexander Hoefmans, „A fogyatékossgal élő emberek jogairól szóló ENSZ egyezmény: a fogyatékossgal élők jogai gyakorlásának egységes és integrált megközelítése” (The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: an Integral and Integrated Approach to the Implementation of Disability Rights) – a Belgian Federal Public Service Social Security megbízásából (2011).

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, „A mentális egészségügyi problémával és szellemi fogyatékossgal élő személyek joga a részvételre a politikában” (The right to political participation of persons with mental health problems and persons with intellectual disabilities) – a jelentés elérhető: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/pub-vote-disability_en.htm.

Thomas Hammarberg, Az emberi jogok biztosának véleménye az egyenlőség elősegítésére szolgáló nemzeti struktúrákról” (”Opinion of the Commissioner for human rights on national structures for promoting equality”) (Strasbourg, 21 March 2011), elérhető: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1761031>.

Nemzetközi fogyatékosügyi caucus, „A 25. cikk tervezete: A végrehajtás nemzetközi és nemzeti ellenőrzése és egyéb vonatkozásai” (Draft Article 25 International and National Monitoring and Other Aspects of Implementation) (2005. augusztus 8.), elérhető: www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6idcda25.doc.

Emberi jogi vegyes bizottság, „A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény, a 2008-2009-es ülésszak első jelentése” (”The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, First Report of Session 2008-09), HL Paper 9, HC 93, (2009. január 4.).

Nemzeti emberi jogi intézmények, „Szövegtervezet az ellenőrzésről” az ad-hoc bizottság 6. ülése (2005. augusztus 10.) elérhető: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6nhrida25.doc>.

OHCHR, A nemzeti intézményeket státuszára vonatkozó alapelvek („A párizsi Alapelvek”) (Principles relating to the Status of National Institutions (”The Paris Principles”), elfogadva a 48/134 számú, 1993. december 20-án kelt közgyűlési határozat által, elérhető: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>.

OHCHR, Tematikus tanulmány a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény végrehajtására és ellenőrzésére létrehozott nemzeti mechanizmusok struktúrájáról és szerepéről (Thematic Study on the structure and role of national mechanisms for the implementation and monitoring of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities), A/HRC/13/29 22 (2009. december), elérhető: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/13session/A-HRC-13-29.pdf>.

OHCHR, Oktatási kézikönyv az emberi jogok ellenőrzéséről, szakmai képzés 7. sorozat (Training Manual on Human Rights Monitoring, Professional Training Series No. 7) (ENSZ, Genf és New York, 2011), elérhető: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training7Introen.pdf>.

Gerard Quinn, „NHRI-k és azt követő lépések a fogyatékossgal élő emberek jogairól szóló ENSZ egyezmény keretében” (NHRIs and Next Steps under the UN Convention on the Human Rights of Persons with Disabilities), A nemzetközi egyeztető bizottság (ICC) 19. ülése, 13. napirendi pont (Genf, 2007. március 23.).

ENSZ közgyűlés, A fogyatékossgal élő személyek esélyegyenlőségéről szóló általános szabályok (Standard Rules on Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities), 1993. december 20., A/RES/48/96, elérhető: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>.

Az ENSZ Emberi jogi tanácsa, Az ENSZ Emberi jogok főbiztosa hivatalának tematikus tanulmánya; a nemzeti mechanizmusok struktúrájára és szerepére vonatkozó tudatosság fokozása a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény végrehajtásában és ellenőrzésében” (Thematic study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the structure and role of national mechanisms for the implementation and monitoring of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities), 2009. december 22., A/HRC/13/29, elérhető: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bbda5062.html>.

University of Bristol, „A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény ellenőrzése és végrehajtása az Egyesült Királyságban” (Monitoring and Implementing the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the UK): A kormány szerepe, Törvényes és civil társadalmi szervezetek. (Role of the Government, Statutory and Civil Society Organisations.)” – jelentés a University of Bristol kerekasztal beszélgetéséről (2009. február 9.).

Kutsal Yesilkagit és Berend Snijders, „A pártatlanság és fogékonyság között: Esélyegyenlőségi testületek és függetlenségi gyakorlatok” (Between Impartiality and Responsiveness: Equality Bodies and Practices of Independence) – az Equinet által megrendelt tanulmány (2008. december), elérhető: <http://www.equineteurope.org/331.html>.

Központ a Mentális Sérültek Jogaiért

A Központ a Mentális Sérültek Jogaiért Alapítvány (MDAC) olyan nemzetközi emberi jogi szervezet, mely előmozdítja a szellemi fogyatékossgal és pszicho-szociális fogyatékossgal élő gyermekek és felnőttek jogait. Az MDAC a jogszabályokat használja fel az egyenlő bánásmód és a társadalmi befogadás elősegítésére, stratégiaileg fontos perek, támogatás, kutatás és ellenőrzés, valamint képességfejlesztés segítségével.

Jövőképünk egy olyan egyenlő világ, ahol az érzelmi, mentális és tudásbeli különbségeket egyenlően értékelik; ahol minden ember autonómiáját és méltóságát teljes mértékben tiszteletben tartják; és ahol az emberi jogokat minden emberre vonatkozóan tiszteletben tartják, a hátrányos megkülönböztetés minden formája nélkül.

Igazgatóság	Michael Bach (Kanada) • Peter Bartlett (Egyesült Királyság) • Felicity Callard (Egyesült Királyság) • Ivan Fiser (Szerbia és Egyesült Királyság) • Robert Kushen (USA) • Anna Lawson (Egyesült Királyság) • Liener Gábor (Magyarország)
Ügyvezető igazgató	Oliver Lewis
Személyzet és tanácsadók	Kiry Ambrus Noémi (operatív igazgató) • Ngila Bevan (jogi munkatárs) • Császár Ágnes (érdeképviseleti asszisztens) • Csilléry Eszter (pénzügyi és menedzsment-asszisztens) • Fabula Ibo-lyia (pénzügyi munkatárs) • Gombos Gábor (főmunkatárs) • Gurbai Sándor (jogi munkatárs) Hal-mai Gábor (projekt asszisztens) • Karsay Dorottya (érdekvédelmi munkatárs) • Zuzana Kovalová (jogi munkatárs) • Labossa Lajos (jogi asszisztens) • Eyong Mbuen (jogi munkatárs) • Lycette Nelson (jogi igazgató) • Simon Natália (recepció) • Spítálszky Andrea (jogi munkatárs) • Süveg Orsolya (takarítónő) • Kathryn Vandever (érdekvédelmi munkatárs)
Jogi ellenőrök	Dmitri Bartenev, Szentpétervár, Oroszország • Aneta Genova, Szófia, Bulgária (Bulgarian Helsinki Committee) • Zuzana Durajová, Barbora Rittichová és Maros Matiaszko, Brno, Cseh Köztársaság (Emberi Jogi Liga)
Tanácsadók	Bognár Norbert (IT) • Fenyvesi István (kiadványok) • Gavin Garman (fogvatartás ellenőrzése) • Robert Gordon (cselekvőképesség) • Maths Jersperson (cselekvőképesség) • Kozma Sarol-ta (könyvelő) • Mat Kinton (fogvatartás ellenőrzése) • Anna Nilsson (cselekvőképesség) • Jasna Russo (kutatás) • Várady Zoltán (honlap)
Jogi tanácsadói hálózat	Peter Bartlett (Kanada és Egyesült Királyság) • Paul Bowen (Egyesült Királyság) • Ira Burmin (USA) • Luke Clements (Egyesült Királyság) • Yonko Grozev (Bulgária) • Aart Hendricks (Hollandia) • Robert Kushen (USA) • Olivier De Schutter (Belgium) • Farkas Lilla (Magyarország) • Lovorka Kusan (Horvátország) • Anna Lawson (Egyesült Királyság) • Vesselina Vandova (Bulgária)
Jelenlegi gyakornokok	Germán Sánchez Díaz de Isla (Spanyolország) • Oana Georgiana Girlescu (Románia) • Anupa Iyer (USA) • Esther Njeri Kamau (Kenya) • Diane Prayle (Egyesült Királyság) • Zaruhi Saroyan (Örményország) • Tesfahun Alemayehu Terrefe (Etiópia)

**További információkért
forduljon hozzánk:**

Mental Disability Advocacy Center (MDAC)

H-1051 Budapest

Hercegprímás utca 11, Hungary

Telephone: +36 1 413 2730

Fax: +36 1 413 2739

Email: mdac@mdac.info

Website: www.mdac.info